

## BIJLAGEN

Bijlage 1: perimeter van het gebied waarvoor het beheersplan wordt opgemaakt.

Bijlage 2: Beheertabel gebouwenpatrimonium.

Bijlage 3:

3.A: Overzicht beheersmaatregelen gebouwenpatrimonium met aanduiding van de premiegerechtigde werken & vermelding werken vrijgesteld van toelating

3.B: Overzicht beheersmaatregelen landschappelijk erfgoed met aanduiding van de premiegerechtigde werken & lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating & lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is

Bijlage 4: Lijst cultuurgooderen / lijst van premiegerechtigde werken aan orgel

Bijlage 5: Uitgebreide historische nota als aanvulling bij hoofdstuk 2.

Bijlage 6: Goedkeuring aanvraag opmaak beheersplan.

Bijlage 7: Verslag VTA-controle bomen binnenplein.

Bijlage 8: Reflecties Jan Esther, mei 2014.

Bijlage 9: Inventaris 1924.

Bijlage 10: Het kunstbezit van het monasterium de Wijngaerd.

Bijlage 11: Jan Esther, M&L 1992, de brugse begijnhofkerk: een behoedzame restauratie.

Bijlage 12: Archief begijnhofkerk en brug, gentse bijdrage, 1973-1975.







### 8.3. BIJLAGE 3:

#### A. OVERZICHT BEHEERSMAATREGELEN GEBOUWENPATRIMONIUM PER ENTITEIT

##### ALGEMENE LIJST PREMIEGERECHTIGDE WERKEN:

- \* Restauratie –en onderhoudswerken gevels.
- \* Restauratie –en onderhoudswerken daken.
- \* Restauratie –en onderhoudswerken aan bovendakse schouwen.
- \* Restauratie –en onderhoudswerken aan de algemene stabiliteit van de gebouwen (dakstructuur, kinder –en moerbalken, ...)
- \* Restauratie –en onderhoudswerken aan de onderdelen van de muren, scheidingsmuren, tuinmuren, ...op de begijnhofsite.

\* Restauratie –en onderhoudswerken aan authentieke onderdelen van het interieur van de entiteiten, meer bepaald aan:

- waardevol / authentiek binnenschrijnwerk;
- waardevolle / authentieke lambriseringen;
- waardevolle / authentieke 18<sup>de</sup> eeuwse en/of laatgotische schouwen;
- waardevol / authentiek stucwerk plafonds, lijsten schouwboezems,.....;
- waardevolle /authentieke vloeren;
- waardevolle / authentieke pleisterlagen;
- .....

\* Specifieke restauratie –en onderhoudswerken aan de kerk, meer bepaald aan:

- de schilderwerken van het interieur;
- de klok;
- het orgel;
- diverse roerende goederen (onroerend door bestemming) en meubilair:
  - preekstoel
  - altaren
  - lambrisering
  - biechtstoel
  - koorgestoelte
  - .....
- binnenschrijnwerken;
- stucwerken;
- de cultuurgooderen;
- .....

**Op de tabel in bijlage wordt weergegeven welke werken bij welke entiteit zullen worden toegepast en of deze al of niet premiegerechtigd zijn.**

##### VOLGENDE WERKEN ZIJN VRIJGESTELD VAN TOELATING:

- het algemene onderhoud van het regenwaterafvoersysteem;
- het onderhoud en het optimaliseren van het gebouw en de site betreffende de algemene beveiliging, zijnde
  - Bliksembeveiliging
  - Brandbeveiliging
  - Toegangs –en diefstalbeveiliging
  - .....
- het algemene onderhoud van de openbare verlichting op de site;
- het algemeen reinigen van de daken en goten;

- .....







## B. OVERZICHT BEHEERSMAATREGELEN LANDSCHAPPELIJK ERFGOED

### ALGEMENE LIJST PREMIEGERECHTIGDE WERKEN:

- \* Zone 1 – binnenplein
  - Maaibeheer gazon/kruiden
  - Onderhoud heesterbeplanting
  - Onderhoud bomen
  - Onderhoud paden
- \* Zone 2 – tuin gastenverblijf
  - Heraanleg paden;
  - Verwijderen constructies zonder erfgoedwaarde (pergola, bloembak,...);
  - Omvormingswerken en vervangingsaanplanting heesters/vaste planten;
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 3: tuin bij keuken/langs reitje bij private woningen
  - Instandhoudingswerken reitje (baggeren, oeverversteving, onderhoud bomen/bosplantsoen);
  - Omvormingswerken die een binding creëren tussen tuinzones (omvorming beplanting, heraanleg paden);
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 4: grasplein met fruitbomen
  - Omvormingswerkzaamheden bij opmaak ontwerpplan (groenstructuren, paden,...);
  - Verwijderen elementen zonder erfgoedwaarde;
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 5: patio met vijver
  - Onderhoud (of vervanging) vijver en verharding;
  - Omvormingswerkzaamheden borders;
  - Verwijderen elementen zonder erfgoedwaarde.
- \* Zone 6: resthoek
  - Vervangen verharding;
  - Verwijderen elementen zonder erfgoedwaarde (bv. afsluitingen,...);
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 7: grasveld met heesterborder
  - Omvormingswerkzaamheden bij opmaak ontwerpplan (groenstructuren, paden,...);
  - Restaureren of vervangen brug en vijver;
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 8: patiotuin – begraafplaats
  - Omvormingswerken van vaste plantenborder tot buxusmassief.
- \* Zone 9: siertuin
  - Omvormingswerken en vervangingsaanplanting heesters/vaste planten/paden;
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 10: moestuin met fruitbomen
  - Omvormingswerkzaamheden bij opmaak ontwerpplan (groenstructuren, paden,...);
  - Restaureren of vervangen brug en vijver;
  - Beheer waardevolle bomen.
- \* Zone 11: private tuinen
  - Beheer waardevolle bomen.

### VOLGENDE WERKEN ZIJN VRIJGESTELD VAN TOELATING:

- \* Zone 1 – binnenplein
- \* Zone 2 tot en met zone 11
  - Gazononderhoud;
  - Algemeen onderhoud heesters/vaste planten/paden.
  - Aanleg nieuwe compositruimte/bijgebouwen/...

### VOOR VOLGENDE WERKEN AAN BOMEN EN STRUIKEN ZAL TOELATING NODIG IS:

- niet van toepassing

**Op de tabel in bijlage wordt weergegeven welke werken in welke zone zullen worden uitgevoerd en of deze al of niet premiegerechtigd zijn.**

BEHEERSMAATREGELEN LANDSCHAPPELIJK ERFGOED PER ZONE

B R U  
G G E

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	

ZONE 1: BINNEPLEIN

1	B1	<i>Tilia</i>	st	70	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B2	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B3	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B4	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B5	<i>Tilia</i>	st	45	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B6	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B7	<i>Tilia</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B8	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B9	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B10	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B11	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B12	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B13	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B14	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B15	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B16	<i>Tilia</i>	st	40	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B17	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B18	<i>Tilia</i>	st	40	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B19	<i>Tilia</i>	st	40	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B20	<i>Tilia</i>	st	40	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B21	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B22	<i>Tilia</i>	st	70	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B23	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B24	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	40	1	Holte in stam	controle VTA	onderhoudssnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B25	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B26	<i>Populus xcanadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B27	<i>Populus xcanadensis</i>	st	130	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B28	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	10	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B29	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	60	1	Slechte gezondheidstoestand	controle VTA	onderhoudssnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B30	<i>Tilia</i>	st	50	1	Gaten in stam, holle stamvoet en kroon	controle VTA	onderhoudssnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B31	<i>Tilia</i>	st	45	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B32	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B33	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B34	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
1	B35	<i>Tilia</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B36	<i>Tilia</i>	st	45	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B37	<i>Populus x canadensis</i>	st	110	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B38	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B39	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B40	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B41	<i>Populus x canadensis</i>	st	5	1	Dood	controle VTA			vellen in 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B42	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B43	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B44	<i>Populus x canadensis</i>	st	120	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B45	<i>Populus x canadensis</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B46	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA			vellen in 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B47	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B48	<i>Populus x canadensis</i>	st	120	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B49	<i>Populus x canadensis</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B50	<i>Populus x canadensis</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B51	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B52	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B53	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B54	<i>Populus x canadensis</i>	st	110	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B55	<i>Populus x canadensis</i>	st	120	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B56	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B57	<i>Populus x canadensis</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B58	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B59	<i>Populus x canadensis</i>	st	60	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B60	<i>Populus x canadensis</i>	st	70	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B61	<i>Populus x canadensis</i>	st	100	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B62	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B63	<i>Populus x canadensis</i>	st	110	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B64	<i>Populus x canadensis</i>	st	110	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B65	<i>Populus x canadensis</i>	st	80	1		controle VTA	onderhoudssnoei/veteranensnoei		rooien + vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
1	B66	<i>Tilia</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B67	<i>Tilia</i>	st	50	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
1	B68	<i>Tilia</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
1	B69	<i>Acer pseudoplatanus</i>	st	60	1	geknot	controle VTA		knotten						X
1	B70	<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Leopoldii'	st	30	1	geknot, stambeschadiging	controle VTA			verwijderen					X
1	B71	<i>Acer pseudoplatanus</i>	st	60	1	geknot	controle VTA		knotten						X
1	B72	<i>Acer pseudoplatanus</i> 'Leopoldii'	st	40	1	geknot	controle VTA		knotten						X
1	B73	<i>Acer pseudoplatanus</i>	st	60	1	geknot, in snoeiwonde ingerot	controle VTA		knotten		rooien + vervangen	begeleidings snoei 1ste 3j	onderhouds snoei		X
1	M1	<i>Ligustrum</i>	m <sup>2</sup>				4x hakken en wieden, vervangen afgestorven vaste planten/heesters	onderhouds snoei		omvormen tot gazonzone		16x maaien, 4x bladvrij maken	afboorden		
1	G1	gazon	m <sup>2</sup>				4x bladvrij maken								
1	G2	gazon	m <sup>2</sup>				maaibeheer (7x maaien)	afboorden							X
1	G3	gazon	m <sup>2</sup>				4x bladvrij maken								
1	G4	gazon	m <sup>2</sup>				maaibeheer (7x maaien)	afboorden							X
1	P1	paden (Franse kasseistenen en kasseistenen)	m <sup>2</sup>				ijzelvrij maken (frequentie afhankelijk van weer), 4x bladervrij maken, 3x onkruidbestrijding				heraanleg paden	ijzelvrij maken (frequentie afhankelijk van weer), 4x bladervrij maken, 3x onkruidbestrijding			X (enkel heraanleg)
1	P2	halfverhard pad	m <sup>2</sup>				4x bladervrij maken, 3x onkruidbestrijding				heraanleg paden	4x bladervrij maken, 3x onkruidbestrijding			X (enkel heraanleg)
1	W1	waterloop							baggeren						X

ZONE 2: TUIN GASTENVERBLIJF

2	B1	<i>Catalpa bignonioides</i>	st	53	1	Schuin, goede gezondheid, latten tegen stam	controle VTA	onderhoussnoei		vervangen steunstaken					X
2	K1	<i>Rosa sp.</i>	st		3		onderhouds snoei, 4x wieden				gedeeltelijke verjonging	onderhouds snoei			
2	K2	<i>Rosa sp.</i>	st	5	1	op stam	onderhouds snoei, 4x wieden				gedeeltelijke verjonging	onderhouds snoei			
2	K3	<i>Rosa sp.</i>	st		1	Klimrozen	onderhouds snoei, 4x wieden				gedeeltelijke verjonging	onderhouds snoei			
2	K4	<i>Wisteria sinensis</i> (Blauwe regen)	st		1		onderhouds snoei, 4x wieden								
2	K5	<i>Wisteria sinensis</i> (Blauwe regen)	st		1		onderhouds snoei, 4x wieden								
2	H1	<i>Taxus baccata</i>	st		2	Snoei vorm, slechte gezondheid	scheerbeurten - 2x/jaar, 4x wieden			verwijderen					

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
2	H2	niet onderhouden vaste planten en heesterborder	m <sup>2</sup>			Met oa. buxus, Ilex, Picea + spontane kruidlaag met boterbloem	onderhoudssnoei, vervangen afgestorven planten, 4xwieden								
2	H3	niet onderhouden vaste planten en heesterborder	m <sup>2</sup>			Met oa. Aucuba, Fatsia, Euonymus, geringe opschik en snoei nodig	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten								
2	H4	niet onderhouden vaste planten en heesterborder	m <sup>2</sup>			Met oa. Ploen, vrouwenmantel, muurbloem	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten								
2	H5	heestermassief	m <sup>2</sup>			Met Aucuba, Corylus, Hydrangea, Cornus + kruidachtigen.	onderhoudssnoei, vervangen afgestorven planten, 4xwieden			verjonging massief		onderhoudssnoei, vervangen afgestorven planten			
2	H6	border	m <sup>2</sup>			Bergenia, Philadelphus, Hydrangea. Verjongen nodig	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten								
2	H7	rozenborder	m <sup>2</sup>				onderhoudssnoei				gedeeltelijke verjonging	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
2	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken	afboorden							
2	G2	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken	afboorden							
2	C1	bloembak	st		1	Niet passend					verwijdering				
2	C2	pergola/bank/verharding	st		1						verplaatsen bank / verwijdering pergola/verwijdering verharding				
2	C3	Zitbank	st		1						nieuw pad naar zitbank				
2	C4	tuinhuis (gemetst + pannendak)	st		1					instandhouding					
2	P1	natuursteentegels	m <sup>2</sup>			voegvulling - cementgebonden	branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		<b>X heraanleg</b>
2	P2	betonstraatstenen	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		<b>X heraanleg</b>
2	P3	kleiklinkers	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		<b>X heraanleg</b>

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
2	P4	betontegels	m²				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		X heraanleg

ZONE 3: TUIN BIJ KEUKEN / LANGS REITJE ACHTER TUIN PRIVATE WONINGEN

3	B1	<i>Carpinus betulus</i>	st	80	1	dubbelstammig - reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B2	<i>Carpinus betulus</i>	st	10,5	1	reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B3	<i>Carpinus betulus</i>	st	10,5	1	reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B4	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	23,5	1	reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B5	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	65	1	Te knotten - tuinmuur	controle VTA		knotten						X
3	B6	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	36	1	Te knotten - tuinmuur	controle VTA		knotten						X
3	B7	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	46	1	Te knotten - tuinmuur	controle VTA		knotten						X
3	B8	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	49	1	Te knotten - tuinmuur	controle VTA		knotten						X
3	B9	<i>Taxus baccata</i>	st	28	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B10	<i>Taxus baccata</i>	st	28	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B11	<i>Taxus baccata</i>	st	28	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B12	<i>Taxus baccata</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B13	<i>Taxus baccata</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B14	<i>Taxus baccata</i>	st	30	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B15	<i>Picea sp.</i>	st	15,5	1		controle VTA				vervangen	begeleidingssnoei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
3	B16	<i>Picea sp.</i>	st	15,5	1		controle VTA				vervangen	begeleidingssnoei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
3	B17	<i>Liriodendron (Tulpenboom)</i>	st	13	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B18	<i>Malus sp.</i>	st	29	1		controle VTA	onderhoudssnoei							
3	B19	<i>Prunus avium</i>	st	24	1		controle VTA	onderhoudssnoei							
3	B20	<i>Quercus robur (zomereik)</i>	st	8	1		controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B21	<i>Castanea sativa</i>	st	32	1	Dood hout	controle VTA	onderhoudssnoei, verwijderen dood hout							
3	B22	<i>Dode Fraxinus excelsior (es)</i>	st	80	1	Gevaarlijk				vellen en vervangen - 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
3	B23	<i>Salix alba</i>	st	25	1	reie	controle VTA		knotten						X
3	B24	<i>Salix alba</i>	st	20	1	reie	controle VTA		knotten						X
3	B25	<i>Salix alba</i>	st	30	1	reie	controle VTA		knotten						X
3	B26	<i>Carpinus betulus</i>	st	70	1	reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B27	<i>Betula pendula</i>	st	50	1	Ooit geknot - reie	controle VTA		knotten						X
3	B28	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	60		Meerstammig - reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B29	<i>Dode Salix</i>	st	60		Dood- reie	controle VTA			vellen en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
3	B30	<i>Betula pendula</i>	st			Onttopt - reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B31	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	20		reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B32	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st		7	Opgeschoten, zonder onderhoud - reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B33	<i>Fraxinus excelsior</i>	st			reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X
3	B34	<i>Carpinus betulus</i>	st			reie	controle VTA	onderhoudssnoei							X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
3	M1	border	m <sup>2</sup>			verwilderd	onderhoudssnoei, opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten, verwijderen klimop aan muur				omvorming naar spontane ontwikkeling kruidlaag		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3	V1	border	m <sup>2</sup>			verwilderd	onderhoudssnoei, opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten				omvorming naar spontane ontwikkeling kruidlaag		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3	H1	Buxus & Cotoneaster	m <sup>2</sup>			Scheren en opschikken	2xscheren en onderhoudssnoei				verjonging en verwijdering Cotoneaster		2xscheren, vervangen afgestorven planten		
3	H2	heester gordel, bosplantsoen				Weinig waardevol niet onderhouden reie				beheer als bosplantplantsoen langs reie					X
3	H3	Ilex & Prunus laurocerasus		20-50				onderhoudssnoei							
3	G1	gazon	m <sup>2</sup>				extensief maaibeheer: 2xmaaaien					omvorming naar spontane ontwikkeling kruidlaag	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3	G2	gazon	m <sup>2</sup>				extensief maaibeheer: 2xmaaaien					omvorming naar spontane ontwikkeling kruidlaag	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3		moestuin	m <sup>2</sup>				beheer als moestuin				omvorming naar spontane ontwikkeling kruidlaag		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3	C1	pergola met kiwi					2xonderhoudssnoei					verjonging	2xonderhoudssnoei		
3	C2	compostbak	st		1						verwijderen en verplaatsen en omvorming tot spontane ontwikkeling kruidlaag		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
3	P1	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		X heraanleg
3	P2	terras naar keuken - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		X heraanleg
3	W1	reitje				veel slib aanwezig			baggeren			oeverversteving			X
3	S1	bamboe									verwijderen bamboe				
3	S2	Fallopia japonica									verwijderen Fallopia				

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	

**ZONE 4: GRASPLEIN MET FRUITBOMEN**

4	B1	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	35	7		controle VTA		knotten							X
4	B2	<i>Prunus avium</i>	st	55	1	Zwammen	controle VTA; onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j ; onderhoudssnoei				
4	B3	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	16	1	Zwammen	controle VTA			verwijderen en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j ; onderhoudssnoei				
4	B4	<i>Malus sp.</i>	st	7,5	1	Steunstaak verwijderen	controle VTA; onderhoudssnoei			verwijderen steunstaak		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei			
4	B5	<i>Malus sp.</i>	st	12,5	1	Stam zwaar beschadigd	controle VTA; onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j ; onderhoudssnoei				
4	B6	<i>Malus sp.</i>	st	13,5	1		controle VTA; onderhoudssnoei					begeleidingssnoei 1ste 3j ; onderhoudssnoei				
4	B7	<i>Dode boom</i>	st		1					verwijderen en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei			
4	B8	<i>Boomstronk</i>	st		1	wortelstronk				verwijderen stronk en vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei			
4	K1	<i>Clematis</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden									
4	K2	<i>Rosa sp.</i>	st		2		onderhoudssnoei, 4xwieden				verjongen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden				
4	K3	<i>Rosa sp.</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden				verjongen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden				
4	K4	<i>Rosa sp.</i>	st		2		onderhoudssnoei, 4xwieden				verjongen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden				
4	K5	<i>Rosa sp.</i>	st		2		onderhoudssnoei, 4xwieden				verjongen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden				
4	K6	<i>Rosa sp.</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden				verjongen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden				
4	S1	<i>Hydrangea</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden				omvormen tot zone bodembedekkers onder klimplanten	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten				
4	H1	<i>Buxus met vaste planten</i>	m <sup>2</sup>			Geschoren buxus, grondig op te schikken	2xscheren, 2x opschik vaste planten, 4x wieden			verwijderen vaste planten en opvullen met Buxus (omvorming)		2xscheren, vervangen afgestorven planten, 4x wieden				
4	G1		m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaien, 4x bladvrij maken	afboorden			omvorming binnen ontwerpplan					
4	G2	<i>gazon</i>	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaien, 4x bladvrij maken	afboorden			omvorming binnen ontwerpplan					
4	G3	<i>gazon</i>	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaien, 4x bladvrij maken	afboorden			omvorming binnen ontwerpplan					
4	C1	<i>serre</i>	st		1		instandhouding			verwijderen						
4	C2	<i>afsluiting</i>	lm							verwijderen						

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
4	P1	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en event. vervangen	heraanleg terras en pad	branden		<b>X heraanleg</b>

#### ZONE 5: PATIO MET VIJVER

5	K1	<i>Wisteria sinensis</i> (Blauwe regen)	st		2		onderhoudssnoei, 2xwieden								<b>X</b>
5	H1	<i>Buxus</i>	st		4	te snoeien	scheren, 4xwieden								
5	H2	<i>Buxus</i>	lm			haag, te snoeien	scheren, 4xwieden				aanvullen met Buxus		2xscheren, vervangen afgestorven planten		
5	V1	Vaste planten border	m <sup>2</sup>			opschik en aanvulling nodig	opschik, 4xwieden				verwijderen vaste planten en omvormen tot massief uitsluitend met Hydrange	indien nodig - om te vormen tot gazon	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		<b>X omvorming</b>
5	S1	<i>Hydrangea, Rhododendron</i>	m <sup>2</sup>				onderhoudssnoei, 4xwieden				verwijdering Rhododendron en aanvullen met Hydrange	indien nodig - om te vormen tot gazon	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		<b>X omvormen</b>
5	S2	<i>Hydrangea</i>	m <sup>2</sup>				onderhoudssnoei, 4xwieden				verwijdering en omvorming tot gazon		intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken		<b>X omvormen</b>
5	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken								
5	W1	vijver								baggeren	verwijdering vissen/netten	inwerken pompinstallatie onderhoud			<b>X</b>
5	P1	kleiklinkers	m <sup>2</sup>			natuursteen	branden				controle voegvulling en eventueel vervangen				<b>X</b>

#### ZONE 6: RESTHOEK

6	B1	<i>Acer campestre</i>	st	40	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							
6	B2	<i>Malus sp.</i>	st	15			controle/VTA	onderhoudssnoei							
6	B3	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	50		Geknot	controle/VTA		knotten						<b>X</b>
6	B4	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	35		Geknot	controle/VTA		knotten						<b>X</b>
6	B5	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	40		Ingroei door kippenhok	controle/VTA	onderhoudssnoei							<b>X</b>
6	B6	Boomstronk	st		1						boomstronk te verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B7	<i>Sophora japonica</i>	st		1	Meerstammig	controle/VTA	onderhoudssnoei							

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstake n binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
6	B8	<i>Juglans regia</i>	st		1		controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B9	<i>Salix alba</i>	st	30	1		controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B10	<i>Salix babylonica 'Tortuosa'</i>	st		1		controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B11	<i>Salix babylonica 'Tortuosa'</i>	st		1		controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B12	<i>Malus sp.</i>	st		1	Hoogstam	controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B13	<i>Malus sp.</i>	st		1	Hoogstam	controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B14	<i>Juglans regia</i>	st	35			controle/VTA				eventueel vervanging i.f.v. herinrichting	begeleidingssn oei eerste 3 jaar	onderhoudssnoei		
6	B15	<i>Coryllus colurna</i>	st		1					kortzetten					
6	M1	Niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				omvormen en integreren in compostruimte				
6	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij maken				omvormen naar spontane ontwikkeling kruidlaag		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
6	V1	Bloemenweide					extensief maaibeheer: 2xmaaaien + afvoer				omvormen en integreren in compostruimte				
6	C1	bergingen	st			verouderd						te vervangen			
6	C2	compostruimte									herinrichting i.f.v. nieuwe compostruimte				
6	C3	afsluiting in kippenren/compostruimte/bloe menweide	lm								nieuwe afsluiting bestaande uit natuurlijke materialen				
6	C4	afsluiting	lm								verwijdering				
6	P1	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		<b>X heraanleg</b>

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
6	P2	verharding - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m131				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg terras en pad	branden		X heraanleg

FASE 7: GRASVELD MET HEESTERBORDER

7	B1	<i>Buxus sempervirens</i>		20		Schuine stam, gestut	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B2	<i>Taxus baccata</i>		65			controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B3	<i>Corylus avellana</i>		15		2-stammig. Schuine groei.	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
7	B4	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>		110		Onderste takken geknot	controle/VTA		knotten						X
7	B5	<i>Amelanchier lamarckii</i>				Meerstammig	controle/VTA	onderhoudssnoei							
7	B6	<i>Prunus sp.</i>		55		zwammen	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
7	B7	<i>Magnoliaceae</i>		17			controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B8	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>		40			controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B9	<i>Salix alba</i>				Geknot	controle/VTA		knotten						
7	B10	<i>Picea</i>		20			controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
7	B11	<i>Taxus baccata</i>					controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B12	<i>Acer sp. (rood)</i>		50			controle/VTA	onderhoudssnoei							
7	B13	<i>Cornus alba</i>		35			controle/VTA	onderhoudssnoei							
7	B14	<i>Acer sp. (rood)</i>					controle/VTA	onderhoudssnoei							
7	B15	<i>Salix alba</i>		50		Meerstammig, op 2m hoogte geknot	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
7	B16	<i>Taxus baccata</i>		15			controle/VTA	onderhoudssnoei							X
7	B17	<i>Bamboe</i>								verwijderen					
7	H1	<i>Buxushagen</i>	lm				2xscheren, 4xwieden				omvormen tot oevervegetatie			onderhoud oevervegetatie	
7	H2	<i>Aucuba japonica</i>					onderhoudssnoei, 4xwieden				omvormen tot onderhoudsarm heestermassief	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
7	V1	kruidlaag meiklokjes	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				omvormen tot onderhoudsarm e kruidgroei	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
7	V2	verwilderde border	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				omvormen tot onderhoudsarm e kruidgroei	opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
7	V3	kruidlaag onder bomen	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden								
7	V4	oeverbeplanting	m <sup>2</sup>					onderhoud oevervegetatie			verjonging		onderhoud oevervegetatie		

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervang					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervang		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
7	M1	vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			niet onderhouden	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden				omvormen tot onderhoudsarme kruidgroei		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	M2	vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			niet onderhouden	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden				omvormen tot onderhoudsarme kruidgroei		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	M3	salix opgroei + enkele vaste planten	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				verwijderen salix, omvormen tot gazonzone		intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken		
7	K1	Rosa sp.	st		2		onderhoudssnoei, 4xwieden					vervangen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	K2	Vitis vinifera	st				onderhoudssnoei, 4xwieden					vervangen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	K3	Jasminum nudiflorum	st				onderhoudssnoei, 4xwieden					vervangen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	K4	Rosa sp.					onderhoudssnoei, 4xwieden				vervangen/aanvullen		onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
7	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken								
7	G2	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken								
7	G3	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaieren, 4x bladvrij maken								
7	C1	blote grond	m <sup>2</sup>				onkruidvrij houden				omvormen tot heestermassief en voorzien (halfverharding)		onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten. Instandhouding (half)verharding		
7	C2	berghok	st		1							vervangen			
7	C3	gemetste muur	lm						verwijderen houtachtige gewassen	instandhoudings werken					X
7	C4	gemetste brug	st							instandhoudings werken		restauratie/vervangen			
7	W1	vijver	st		1					baggeren		restauratie/vervangen			
7	W2	reitje				slib aanwezig				baggeren					X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
7	P1	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden		X heraanleg
7	P2	verharding - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>3</sup>				branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden		X heraanleg

ZONE 8: PATIOTUIN - BEGRAAFPLAATS

8	H1	<i>Buxus sempervirens</i>	m <sup>2</sup>				2xscheren, 4xwieden								
8	H2	<i>Buxus sempervirens</i>	m <sup>2</sup>				2xscheren, 4xwieden								
8	V1	Vaste plantenborder	m <sup>2</sup>			Niet onderhouden	opschik, 4xwieden				omvormen tot Buxusmassief	2xscheren, 4xwieden, vervangen afgestorven planten.			X omvormen
8	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij maken								

ZONE 9: SIERTUIN

9	B1	<i>Laburnum anagyroides</i> (goudenregen)	st	17	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
9	B2	<i>Juniperus</i>	st	26	1	Meerstammig	controle/VTA	onderhoudssnoei		steunen boom					X
9	K1	<i>Rosa sp.</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden				vervangen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
9	K2	<i>Rosa sp.</i>	st		1		onderhoudssnoei, 4xwieden				vervangen/aanvullen	onderhoudssnoei, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
9	M1	Niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			met oa. hydrangea en hosta	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden			omvormen tot beplanting uitsluitend met Hydrange en Hosta		onderhoudssnoei, opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten			
9	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij maken				omvorming binnen ontwerpplan				
9	G2	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij maken				omvorming binnen ontwerpplan				
9	P1	betontegelverharding (cementgebonden gevoegd)	m <sup>2</sup>				voegvulling - cementgebonden	branden			controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden		X heraanleg

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
9	P2	kasseistenen (cementgebonden gevoegd)	m <sup>2</sup>			voegvulling - cementgebonden	branden				controle voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden		<b>X</b> heraanleg

**ZONE 10: MOESTUIN MET FRUITBOMEN**

10	B1	<i>Quercus robur</i> (zomereik)	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B2	<i>Salix babylonica</i> (kronkelwilg)	st	25	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								
10	B3	<i>Laburnum anagyroides</i> (goudenregen)	st	5	1	Staat zeer schuin	controle/VTA	onderhoudssnoei								
10	B4	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	30	1	Dubbele top	controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B5	<i>Quercus robur</i>	st	15	1	Kwijnend dood	controle/VTA				verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		<b>X</b>
10	B6	<i>Picea sp.</i>	st		4		controle/VTA				verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
10	B7	<i>Salix alba</i>	st	55	1		controle/VTA		knotten		knotten - voorjaar 2016					<b>X</b>
10	B8	<i>Salix alba</i>	st	25	1		controle/VTA		knotten		knotten - voorjaar 2016					<b>X</b>
10	B9	<i>Salix alba</i>	st	25	1	Dode boom					verwijderen en te vervangen - 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		<b>X</b>
10	B10	Boomstronk	st		1						verwijderen boomstronk					
10	B11	<i>Picea sp.</i>	st		1		controle/VTA				verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		
10	B12	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st		1	Zeer jonge boom	controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B13	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	18	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B14	<i>Carpinus betulus</i>	st	18	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B15	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B16	Dode boom	st		1	Dode boom					verwijderen en te vervangen - 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		<b>X</b>
10	B17	<i>Carpinus betulus</i>	st	18	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B18	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B19	<i>Malus sp.</i>	st	6	1		controle/VTA				verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		<b>X</b>
10	B20	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	25	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B21	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								<b>X</b>
10	B22	Dode Salix	st		1	Dode boom					verwijderen en te vervangen - 2016		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		<b>X</b>
10	B23	<i>Picea sp.</i>	st		1		controle/VTA				verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
10	B24	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	25	1	Met onderbegroeiing kruiden	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
10	B25	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	20	1	Met onderbegroeiing kruiden	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
10	B26	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	20	1	Met onderbegroeiing kruiden	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
10	B27	<i>Malus sp.</i>	st		24	1 dood exemplaar aanwezig	controle/VTA	onderhoudssnoei		aanvullen fruitbomen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B28	<i>Malus sp.</i>	st		9	2 dode exemplaren aanwezig	controle/VTA	onderhoudssnoei		aanvullen fruitbomen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B29	<i>Malus sp.</i>	st		4		controle/VTA	onderhoudssnoei		aanvullen fruitbomen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B30	<i>Pyrus communis</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei		aanvullen fruitbomen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B31	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B32	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B33	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B34	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B35	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B36	Boomstronk	st		1					verwijderen stronk + aanpl. nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B37	<i>Pyrus communis</i>	st		1	oude boom	controle/VTA			verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B38	<i>Pyrus communis</i>	st		11	oude boom	controle/VTA			verwijderen en te vervangen		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B39	Boomstronk	st		1					verwijderen boomstronk + aanplanten nieuwe fruitboom		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B40	<i>Pyrus communis</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
10	B41	<i>Malus sp.</i>	st	6 tot 10	16	2 laat bloeiende exemplaren	controle/VTA	onderhoudssnoei			aanvullen/vervangen indien nodig	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X
10	B42	<i>Picea sp.</i>	st	15 tot 20	3		controle/VTA	onderhoudssnoei			aanvullen/vervangen indien nodig	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei		X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	
10	B43	<i>Pyrus communis</i>	st	8 tot 15	4		controle/VTA	onderhoudssnoei			aanvullen/vervangen indien nodig	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B44	<i>Pyrus communis</i>	st		1	Jonge boom	controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	B45	<i>Pyrus communis</i>	st	10 tot 15	15	Slechte onderhoudstoestand. 2 dode exemplaren en 1 stronk		onderhoudssnoei		aanvullen/vervangen indien nodig		begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B46	<i>Malus sp.</i>	st	20	8		controle/VTA	onderhoudssnoei			aanvullen indien nodig	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B47	<i>Pyrus communis</i>	st	8 tot 15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei				begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B48	<i>Salix babylonica</i> (kronkelwilg)	st	40	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	
10	B49	<i>Eucalyptus</i>	st	18	1	Zeer schuine groei	controle/VTA	onderhoudssnoei						
10	B51	<i>Malus sp.</i>	st	18	1		controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	B52	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	25	1		controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	B53	<i>Fraxinus excelsior</i> (es)	st	18	1	Groeit aan de gracht	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B54	<i>Alnus glutinosa</i> (zwarte els)	st	40	1	geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B55	<i>Salix alba</i> (wilg)	st	40	1	Nooit geknot	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B56	<i>Salix alba</i> (wilg)	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B57	<i>Quercus robur</i> (zomereik)	st	40	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B58	<i>Quercus petraea</i> (wintereik)	st		1	Vergroeiing aan stam	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B59	<i>Acer pseudoplatanus</i> (esdoorn)	st	40	1	Geknot, opletten voor inrotten snoeiwonden	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B60	<i>Alnus glutinosa</i> (zwarte els), driestammig (Geknot, 1 stam met sterke groei, 1 dode stam, opletten wortelrot en snoeiwonden)	st		1		controle/VTA		knotten - voorjaar 2016		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B61	<i>Hydrangea anomala petiolaris</i> (klimhortensia)	st		1	In goede staat	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	
10	B62	Boomstronk	st		2		controle/VTA			verwijderen boomstronk + aanplanten nieuwe fruitboom	verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	
10	B63	<i>Quercus petraea</i> (wintereik)	st	30	1	Geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B64	<i>Quercus petraea</i> (wintereik)	st	40	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	
10	B65	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	30	1	Geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B66	<i>Acer pseudoplatanus (esdoorn)</i>	st	30	1	geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B67	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	25	1	Geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B68	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	45	1	Geknot, kijken voor inrotting	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B69	<i>Prunus avium, tweestammig</i>	st		1	Onevenwichtige kroon	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B70	<i>Laburnum anagyroides (goudenregen), driestammig</i>	st	12 tot 15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B71	<i>Salix integra 'Hakuro-nishiki'</i>	st		2		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B72	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	25	1	Met 2 toppen op een hoogte van 1,5m	controle/VTA		knotten - voorjaar 2016		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B73	<i>Alnus glutinosa (zwarte els)</i>	st	15 tot 20	1	Kruin hangt over gracht, opletten voor inrotten.	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B74	<i>Alnus glutinosa (zwarte els)</i>	st	40	1	Geknot, nakijken voor inrotten.	controle/VTA		knotten - voorjaar 2016		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B75	<i>Alnus glutinosa (zwarte els)</i>	st	40	1	Geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B76	<i>Alnus glutinosa (zwarte els)</i>	st	30	1	Geknot	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B77	<i>Salix alba</i>	st	30	1	Niet geknot	controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B78	<i>Alnus glutinosa (zwarte els)</i>	st	40	1	Geknot, nakijken voor inrotten.	controle/VTA		knotten		verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B79	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	begeleidingssnoei 1ste 3j	onderhoudssnoei	X
10	B80	<i>Malus sp.</i>	st		10	Aan water	controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	B81	<i>Taxus baccata</i>	st	25	1		controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	B82	<i>Laburnum anagyroides (goudenregen), driestammig</i>	st	15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei						
10	B83	<i>Alnus glutinosa</i>	st	25			controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X
10	B84	<i>Acer</i>	st	40			controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X
10	B85	<i>Salix babylonica 'Tortuosa'</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei			verwijderen en vervangen	onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervang					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervang		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	
10	B86	<i>Alnus glutinosa</i>	st		1	Geknot, slechte conditie	controle/VTA		knotten	verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X
10	B87	<i>Alnus glutinosa</i>	st		1	Geknot, slechte conditie	controle/VTA		knotten	verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X
10	B88	<i>Alnus glutinosa</i>	st		1	Geknot, slechte conditie	controle/VTA		knotten	verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei, vervangen afgestorven bomen		X
10	B89	<i>Alnus glutinosa</i>	st		1	Vrij uitgegroeid	controle/VTA	onderhoudssnoei						X
10	H1	<i>Buxaceae</i>				Niet onderhouden, met spontane ondergroei	2xscheren, 4xwieden			aanvullen buxusmassief		2xscheren, 4xwieden en aanvullen afgestorven planten		X
10	K1	<i>Fallopia japonica</i>	st		3		onderhoudssnoei, 4xwieden							
10	K2	<i>Wisteria sinensis</i> (Blauwe regen)	st		3		onderhoudssnoei, 4xwieden							X
10	K3	<i>Rosa sp.</i>	st		1	Niet onderhouden	onderhoudssnoei, 4xwieden			aanvullen en/of vervangen van klimrozen		onderhoudssnoei, 4xwieden		
10	V1	<i>Rosa sp.</i> (Met onderbegroeiing en spontane uitzaaiingen. Niet onderhouden.)					onderhoudssnoei, 4xwieden			omvorming tot onderhoudsvriendelijke vaste plantenborder		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
10	V2	<i>Rosa sp.</i>					onderhoudssnoei, 4xwieden			omvorming tot onderhoudsvriendelijke vaste plantenborder		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
10	V3	spontane ondergroei kruidlaag	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden							
10	M1	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder (Met oa. sering, zevenblad, boterbloem, boshyacint, stronken, zaailingen van esdoorn, ...)	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden			omvorming tot onderhoudsvriendelijke vaste plantenborder		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
10	M2	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder (Met oa. rRhododendron, viburnum, sering, zevenblad, boterbloem, boshyacint, ...)	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden			omvorming tot onderhoudsvriendelijke vaste plantenborder		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten		
10	M3	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			bijenplanten	opschik, 4xwieden			omvorming tot oeverzone/gazonzone		instandhouding oeverbeplanting		
10	M4	oeverbeplanting	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden							

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	
10	M5	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder (Met oa. liguster, solidago,... (bijenplanten - bijentuin))	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				aanplanten bijenplanten			
10	M6	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			Met oa. solidago, sering,...	opschik, 4xwieden				omvorming tot oeverzone/gazonzone		instandhouding oeverbeplanting	
10	M7	vaste planten- en rozenborder (Met oa. rozen, iris, pioen, warmoes, hagedwende, geranium)	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				aanvulling onderhoudsarme vaste planten		opschik, 4xwieden, vervangen afgestorven planten	
10	M8	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>			Met oa. solidago, ...	opschik, 4xwieden				omvorming tot oeverzone/gazonzone		instandhouding oeverbeplanting	
10	M9	niet onderhouden vaste planten- en heesterborder	m <sup>2</sup>				opschik, 4xwieden				omvorming tot oeverzone/gazonzone		instandhouding oeverbeplanting	
10	M10	vaste plantenborder	m <sup>2</sup>			Onderhouden!	opschik, 4xwieden				omvorming tot oeverzone/gazonzone		instandhouding oeverbeplanting	
10	P1	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P2	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P3	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P4	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P5	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P6	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	P7	paden - betontegels - zonder gecementeerde voeg	m <sup>2</sup>				branden				contr voegvulling en eventueel vervangen	heraanleg pad	branden	<b>X heraanleg</b>
10	G1	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaien, 4x bladvrij					omvorming binnen ontwerpplan		
10	G2	gazon	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaien, 4x bladvrij					omvorming binnen ontwerpplan		

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervang					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervang		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstaken binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
10	G3	<i>gazon</i>	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij					omvorming binnen ontwerpplan			
10	G4	<i>gazon</i>	m <sup>2</sup>				intensief maaibeheer: 16xmaaaien, 4x bladvrij				omvormen tot extensief gazon	omvorming binnen ontwerpplan	2xmaaaien met verwijderen maaisel		
10		<i>moestuin met kooi</i>					beheer als moestuin				verwijderen kooi	omvorming tot volkstuinzone/gemengd gebruik			
10	W1	<i>reitje</i>								baggeren		herstel oeverbeschoeiing			X
10	C1	<i>serre</i>								instandh		restauratie/vervangen			
10	C2	<i>gebouw bijen</i>								instandh		vervangen			
10	C3	<i>carport</i>								instandh		vervangen			
10	C4	<i>brugje</i>								instandh		restauratie/vervangen			
10	C5	<i>brugje</i>								instandh		vervangen			

ZONE 11: PRIVATE TUIJEN HORENDE BIJ DE PRIVATE WONINGEN

11	B1	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	16	4		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B2	<i>Struik</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B3	<i>Ficus carica</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B4	<i>Salix alba</i>	st		1	Dode boom					geveld in aug 2016					X
11	B5	<i>Tilia platyphyllos (grootbladige linde)</i>	st	30	1	Beschadiging stam	controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B6	<i>Picea sp.</i>	st		1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B7	<i>Fagus sylvatica 'Atropunicea'</i>	st	70	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B8	<i>Betula pendula</i>	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B9	<i>Alnus incana</i>	st	16	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B10	<i>Alnus incana</i>	st	15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B11	<i>Quercus petraea</i>	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B12	<i>Quercus petraea</i>	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B13	<i>Quercus petraea</i>	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B14	<i>Carpinus betulus</i>	st	15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B15	<i>Tilia cordata</i>	st	15	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B16	<i>Fagus sylvatica</i>	st	60	1	Vertakking H 2m	controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B17	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	80	1		controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B18	<i>Fraxinus excelsior (es)</i>	st	70	1		controle/VTA	onderhoudssnoei			te verwijderen (ziek) - 2016 + vervangen		onderhoudssnoei			X
11	B19	<i>Taxus baccata</i>	st		1	Ingegroeide paal	controle/VTA	onderhoudssnoei								X
11	B20	<i>Castanea sativa</i>	st	20	1	Geknot, niet onderhouden	controle/VTA		knotten							X
11	B21	<i>Castanea sativa</i>	st	25	1	Geknot, niet onderhouden	controle/VTA		knotten							X
11	B22	<i>Castanea sativa</i>	st	20	1	Geknot, niet onderhouden	controle/VTA		knotten							X

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstake n binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
11	B23	<i>Betula pendula</i>	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B24	<i>Taxus baccata</i>	st		7	1 meerstammige afgezaagd	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B25	<i>Betula pendula</i>	st	30	1	Meerstammig	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B26	<i>Ginkgo biloba</i>	st	25	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B27	<i>Tilia platyphyllos</i> (grootbladige linde)	st	85	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B28	<i>Fagus sylvatica</i> 'Atropunicea'	st	85	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B29	<i>Malus sp.</i>	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B30	<i>Malus sp.</i>	st	10	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B31	<i>Malus sp.</i>	st	30	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B32	<i>Malus sp.</i>	st	30	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B33	<i>Malus sp.</i>	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B34	<i>Quercus ilex</i>	st		6		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B35	<i>Quercus robur</i>		30	1	Stam afgezaagd	controle/VTA	onderhoudssnoei		verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei			X
11	B36	<i>Malus sp.</i>			1	Overwoekerd	controle/VTA	onderhoudssnoei		verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei			X
11	B37	<i>Taxus baccata</i>			1	Meerstammig	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B38	<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	st		1	Meerstammig, zwammen (gezondheidstoest and controleren)	controle/VTA	onderhoudssnoei		verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei			X
11	B39	<i>Prunus cerasifera</i> 'Nigra'	st		1	Meerstammig, zwammen (gezondheidstoest and controleren)	controle/VTA	onderhoudssnoei		verwijderen en vervangen		onderhoudssnoei			X
11	B40	<i>Alnus glutinosa</i> (zwarte els)	st	20	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B41	<i>Betula pendula</i>	st	25 tot 30	1	Dubbelstammig,	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B42	<i>Ilex aquifolium</i>	st		1	Op 1 stam	controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B43	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	30	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B44	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	35	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	B45	<i>Fraxinus excelsior</i>	st	30	1		controle/VTA	onderhoudssnoei							X
11	M1	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M2	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M3	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M4	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M5	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervang					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervang		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstake n binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
11	M6	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M7	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M8	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M9	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M10	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)				Buxus, hortensia, rozen	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M11	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)				Onderhouden	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M12	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M13	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M14	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M15	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M16	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)					opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M17	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)	m <sup>2</sup>			met oa. hortensia, buxus, euonymus + vaste planten	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M18	vaste planten- en heesterborder (niet in onderhoud door Groendienst)	m <sup>2</sup>			met oa. hortensia, lavendel, ...	opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M19	vaste planten- en heesters en geschoren buxusmassieven (niet in onderhoud Groendienst)	m <sup>2</sup>				opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	M20	vaste planten en heesters (niet in onderhoud Groendienst)	m <sup>2</sup>				opschik, onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	H1	<i>Picea sp.</i> (niet in onderhoud Groendienst)					2xscheren								

zone	nummer	omschrijving	eenheid	diameter (boom)	hoeveelheid	opmerkingen	onderhoudstaken voor eventuele omvorming/vervanging					onderhoudstaken na eventuele omvorming/vervanging		werken komen in aanmerking voor premie	
							jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	5-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	eenmalige onderhoudstaken binnen 5 jaar	eenmalige onderhoudstake n binnen 10 jaar	jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken	2-jaarlijkse, terugkerende onderhoudstaken		
11	H2	<i>Hydrangea macrophylla</i> (niet in onderhoud Groendienst)					onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	H3	Zuilvormige heesters (niet in onderhoud Groendienst)			6	Geschoren	2xscheren								
11	K1	<i>Rosa sp.</i> (niet in onderhoud Groendienst)					onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	K2	<i>Clematis sp.</i> + <i>cotoneaster</i> (niet in onderhoud Groendienst)	st		2	Muurbegroeiing, begeleidingsnoei nodig + onkruidgroei aan voet	onderhoudssnoei, 4xwieden								
11	V1	Spontane begroeiing geranium, klimop, zevenblad, ... (niet in onderhoud Groendienst)	m <sup>2</sup>				onderhoudssnoei, 4xwieden								

#### 8.4. BIJLAGE 4:

##### LIJST VAN CULTUURGOEDEREN

1. **'De ontmoeting tussen Maria en de H. Elisabeth'**, schilderij op doek in het zijaltaar links, van de hand van de Brugse meester Lodewijk De Deyster (1656-1711), 17<sup>de</sup> eeuw.
2. Beeld van de **H. Alexius** in nis boven zijaltaar links
3. **'De Heilige Elisabeth aan de voet van een kruisbeeld'**, schilderij in het hoofdaltaar, geschilderd door Jacob van Oost sr. (1603-1671), 17<sup>de</sup> eeuw.
4. **Beeld van de H. Elisabeth van Hongarije**, patroonheilige van de Begijnen.
5. Links wordt het altaar geflankeerd door de **de H. Alexius met een draaitrap in de hand**
6. Rechts wordt het hoofdaltaar geflankeerd door **de H. Katharina** met een wiel naast zich.
7. Het hoofdaltaar wordt bekroond door **Engelen**.
8. schilderij met een tafereel **'Het leven van de H. Dominicus met Alexius en Franciscus'**, doek in het zijaltaar rechts, anoniem, tweede helft van de 17<sup>de</sup> eeuw.
9. eikenhouten (?) **gepolychromeerd beeld van Sint – Jozef met kind**, 17<sup>de</sup> eeuws gedateerd.

##### LIJST VAN PREMIEGERECHTIGDE WERKEN AAN ORGEL

- Grondige schoonmaak van het orgel
- Algehele restauratie van het orgel

-> onder voorwaarde van regelmatige bespeling (cfr. art. 11.2.3. OEB)

**8.5. BIJLAGE 5: UITGEBREIDE HISTORISCHE NOTA**

## Bijlage 1

### Het Brugs Begijnhof Werelderfgoed-en wat meer uitgebreide historische duiding speciaal opgesteld voor het Beheersplan Begijnhof

Brigitte Beernaert, Dienst Monumentenzorg Brugge, 2015-2016

#### De "Setting"

*The Béguines were women who dedicated their lives to God without retiring from the world. In the 13th century they founded the béguinages, enclosed communities designed to meet their spiritual and material needs. The Flemish béguinages are architectural ensembles composed of houses, churches, ancillary building and green spaces, with a layout of either urban or rural origin and built in styles specific to the Flemish cultural region. They are a fascinating reminder of the tradition of the Béguines that developed in north-west Europe in the Middle Ages (ICOMOS, 1998).*

#### De criteria voor de aanduiding als WHP

**Criterion ii:** The Flemish béguinages demonstrate outstanding physical characteristics of urban and rural planning and a combination of religious and traditional architecture in styles specific to the Flemish cultural region.

**Criterion iii:** The béguinages bear exceptional witness to the cultural tradition of independent religious women in north-western Europe in the Middle Ages.

**Criterion iv:** The béguinages constitute an outstanding example of an architectural ensemble associated with a religious movement characteristic of the Middle Ages associating both secular and conventual values.

#### De 'stem van de stilte' in het Werelderfgoed

*Ik heb het zachte viltige leven van de laatste overlevenden van een beroemde maar sinds lang vergane traditie nooit misprezen. Ik heb het alleen halfslachtig gevonden. Want deze naam (begijn) is dubbelzinnig: hij vertegenwoordigt een wondere geestelijke traditie en is tegelijk synoniem voor deugdzame middelmatigheid (R. Hoornaert, z.d.)*

De wereld evolueert onafgebroken en de steden groeien en veranderen sterk in deze 21<sup>ste</sup> eeuw.

Net als in de 13de en in de 19de eeuw is er vandaag een belangrijke aangroei van de stadsbevolking, veelal door opvallende migraties. Er wordt naar de steden "gevlucht" waar hoop is op een (t)huis en vooral hoop op werk. In Brugge blijft die aangroei voorlopig ver van spectaculair maar de toekomst is onvoorspelbaar (vandaag wonen 117.797 mensen in Groot-Brugge en amper 20.000 in de historische kern).

De historische kern van Brugge (370ha), sinds 2000 op de Lijst van het Werelderfgoed o.m. om de uitzonderlijke waarde als middeleeuwse getuige van

stedelijke ontwikkeling, is slechts een klein deel van het 13.100 ha grote Brugge met haar belangrijke zeehaven. Er is dus plaats voor stedelijke evolutie op het grondgebied.

De Werelderfgoedzone, met een kleinood als het Begijnhof De Wijngaard, moet "geborgen" worden voor de volgende generaties. De druk op Brugge als "toeristische bezienswaardigheid" is bijzonder groot. Het is een dagdagelijkse uitdaging om er een levende, aangename woonstad voor de Bruggelingen van te houden en toch het uitzonderlijke erfgoed 'toegankelijk' te maken voor de miljoenen belangstellenden.

De mens heeft, en zal altijd nood hebben aan plaatsen waar het verleden, het onwezenlijke of het onzegbare tastbaar worden (de immateriële waarde). Het Begijnhof is zo'n onverwachte, noodzakelijke plek in Brugge die daarenboven steeds verrast door de stilte en de functionaliteit van het ensemble. De sacraliteit en spiritualiteit zijn er niet in tegenspraak met de talloze bezoekers, wel integendeel. Hier wordt niet voor iedere vierkante centimeter open ruimte gevochten, maar verloopt alles ordentelijk. Het zou fout zijn iets te willen veranderen. Stille rustpunten moeten in dit jachtige, harde bestaan meer en meer gevrijwaard worden van "commercie" en "fake".

Erfgoed is van de samenleving. Werelderfgoed al helemaal. Het heeft een plaats in ieders 'alledaags leven'. Bruggelingen en bezoekers voelen zich verbonden met het erfgoed omdat het verleden en heden met elkaar gelinkt worden. 'Wegvegen' van het verleden wordt als onaanvaardbaar ervaren.

## Inleiding

### *Silence is a source of great strength*

In Vlaanderen waar de begijnenbeweging een grote bloei kende, zijn er nog 26 begijnhoven. Een aantal verdween in de naweeën van de Franse revolutie en jammer genoeg sneuvelden er nog enkele in West-Vlaanderen tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De bewaard gebleven Vlaamse begijnhoven, waaronder dit van Brugge<sup>1</sup>, zijn door de nationale wetgeving als monument beschermd. Dertien ervan zijn daarenboven op 2 december 1998 als cultureel erfgoed opgenomen op de Werelderfgoedlijst. Hun internationaal erkende status, omwille van de Uitzonderlijke Universele Waarde, steunt op de **criteria ii, iii, iv** die zowel de materiële en immateriële waarden van deze architecturale ensembles met integriteit en authenticiteit omvatten.

De Lage Landen (Vlaanderen en Nederland) zijn de enige regio in Europa waar deze eigenzinnige vrouwengemeenschappen, die de begijnen waren, zeven eeuwen lang stand hebben gehouden<sup>2</sup>.

Tussen 1240 en 1565 zouden er minstens 298 begijnhoven zijn gesticht in 111 steden. De meeste daarvan bestonden al vóór de 15<sup>de</sup> eeuw. Meer dan 70% waren conventen zonder kapel en slechts een kleine 30% waren beluiken zoals dit in Brugge.

De continuïteit van de woonfunctie, zorgde na het uitdoven van de begijnenbeweging, voor het behoud van deze unieke architecturale en 'spirituele' ensembles. Als een 'kleine stad' in de stad bleven ze door hun (zachte) functie bewaard en gespaard van een doorgedreven commerciële of toeristische exploitatie.

Het **begijnhof van Brugge** is vandaag (voorlopig) nog uniek door de aanwezigheid van zusters Benedictinessen, die mee zorgden voor de continuïteit van het spirituele verleden, maar eveneens door de exclusieve vrouwelijke bewoning die werd gekozen voor de begijnhuizen. Het is nog steeds een 'vrouwenstad'.

In het eerste kwart van de 20<sup>ste</sup> eeuw hadden de laatste begijnen, op initiatief van en gesteund door hun pastoor Rodolphe Hoornaert (1886-1969)<sup>3</sup>, zich

---

<sup>1</sup> Een tweede, kleiner begijnhof in Brugge stond op het eind van de Langestraat en had Sint-Obrecht als patroon. Op die plaats kwam later het katuizerklooster en is nu het Gerechtshof gebouwd). Mogelijk was dit begijnhof rond 1270 opgericht en vooral bedoeld voor arme (en zieke) begijnen die net na een conflict tussen "arm en rijk" uit het grote Begijnhof waren vertrokken. Het werd gesloopt en verdween op het eind van de 17<sup>de</sup> eeuw. Daarnaast waren er nog minstens acht begijnenconventen verspreid in de stad met een grote verscheidenheid aan levensstijlen. Meestal waren de vrouwen arm *beghinae mendicantes* : Groot Hertsberge in de Katelijnestraat, ten Hamerkine (met kluizenaresen) op de plaats van stichting Adornes aan de Jeruzalemkapel, Convent van Ricele in de Nieuwe Gentweg, Rooms Convent in de Katelijnestraat, *Scalkers* convent in de Gozeputstraat, *Ten Vanekine* in de Waalse straat, *Dops convent* in het Begijnhof zelf, het weduwenhuis in Verbrand Nieuwland en in de Geerwijnstraat...

<sup>2</sup> De 'eerste' Begijnen, die daarom nog niet samen in een convent leefden, zijn 'opgemerkt' in de streek van Oignies, in Luik, Sint-Truiden, Zoutleeuw en Borgloon. In Vlaanderen is Margareta van Ieper als een van de vroegste begijnen erkend. Deze begijnen hadden onderling contact.

Geneviève De Cant e.a., *Un monde de femmes indépendantes du 12<sup>e</sup> siècle à nos jours. Les béguinages flamands. Guide luciole pour voyageurs intelligents*, Riverside (Conn.), 2003.  
Pascal Majérus, *Ces femmes qu'on dit béguines...Guide des Béguinages en Belgique. Bibliographie et sources d'archives*, dl. 1, Brussel, 1997.

Begijnen worden in geschreven bronnen vermeld als ziekenzorgster, leraressen, handelaarsters, maar de meeste verdienden hun kost als textielarbeidsters (spinsters, wevers,...). Hier verder komt de geschiedenis uitgebreider aan bod.

verenigd met de *Dochters van de Kerk* en *les Filles de Saint Benoît de Nîmes* (gesticht door dom Gaspar Lefebvre van de Sint-Andriesabdij van Zevenkerke). De eerste postulanten kwamen vanaf 1926 in het begijnhof wonen en gaven – in opvolging van de begijnen- een actieve religieuze gemeenschap vorm in een nieuw gebouwd klooster. De laatste Grootjuffrouw van de begijnen, Geneviève de Limon Triest (1874-1971) werd de eerste priorin van het klooster.



*Geneviève de Limon Triest*



*Kannunik Rodolf Hoornaert*

Kanunnik Rodolphe Hoornaert wordt nog steeds als 'redder' van het Brugse Begijnhof herinnerd.

De leden van deze kloostergemeenschap worden ouder en de zusters zullen binnen enkele jaren wellicht de site ongewild verlaten. Zij zijn vandaag nog steeds actief betrokken bij het beheer van de voormalige begijnhuizen (verdeeld in 44 woongelegenheden) die zij aan alleenstaande vrouwen verhuren. De begijnhofkerk wordt dagelijks intens gebruikt. Dit zorgt mee aan de bijzondere, unieke belevingswaarde van de site.

## Het 'begijnenwezen' en Brugge <sup>4</sup>

*Opdat de vrome bewoonsters van dit beluik zich in alle vrijheid toeleggen op het gebed en onderduiken in de beschouwing... Walter de Marvis, 1245*

De oorsprong van het begijnenwezen wordt gezocht in de religieuze hervormingsbewegingen in de 10<sup>de</sup> en 11<sup>de</sup> eeuw, met een ware opbloei van de volksdevotie en de mystieke tendensen. In deze hervormingsgolf speelde de vrouw een belangrijke rol. Maar vooral in de 12<sup>de</sup> en vroege 13<sup>de</sup> eeuw kreeg het begijn-zijn vorm (*mulieres religiosea, mulieres sanctae*).

In de 13<sup>de</sup> eeuw waren de Zuidelijke Nederlanden een van de meest verstedelijkte gebieden in Europa. 36% van de bevolking woonde in steden, die

<sup>3</sup> In 2010 werd door Kadoc een studieproject opgestart over Rodolphe Hoornaert, Stichter van het Monasterium De Wijngaard door Elke van de Broecke en Lieve Uyttenhove. Deze goed gedocumenteerde studie is afgewerkt en gepubliceerd '*Laus Deo. Rodolphe Hoornaert en zijn werk, 1886-1969*', Kadoc, Leuven, 2013, pp. 266.

<sup>4</sup> E. Dhondt, *Geschiedenis van het Begijnhof te Brugge vanaf zijn ontstaan tot het einde van de XIII<sup>de</sup> eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 1964

Dirk Desmet, *Het Begijnhof 'De Wijngaerd' te Brugge. Onderzoek naar het dagelijkse leven rond het midden van de vijftiende eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KULeuven, 1979.

Fernand Bonneure & Lieven Verstraete, *Het Prinselijk Begijnhof De Wijngaard in Brugge. Geschiedenis van de site en van de bewoners*, Tielt, 1992.

zich ontwikkelden tot boeiende economische en culturele centra. De evolutie van het begijnenwezen kan niet los gezien worden van deze maatschappelijke ontwikkeling. Het is in de Zuidelijke Nederlanden, merken historici op, dat vrouwen toen al een heel actieve rol in de stedelijke economie speelden en bovendien opvallend vrijgevochten waren in vergelijking met vrouwen in andere landen. Ze kregen echter binnen de stedelijke politiek en administratie geen enkele kans.

Het blijkt uit onderzoek dat het vrouwen-‘overschot’ in de steden in de 12<sup>de</sup> en 13<sup>de</sup> eeuw het gevolg was van de enorme migratiestromen van het platteland naar de stad. Vrouwen werden aangetrokken door de grotere arbeidskansen. Ze kozen daarbij niet allemaal of voor een huwelijk of voor het kloosterleven. Sommigen opteerden voor de tussenvorm die het ‘begijn-zijn’ was. Ze prefereerden een leven dat zowel in dienst stond van god als van de maatschappij. Het woord ‘begijn’ komt van de spottende benaming van deze groep vrouwen die moeilijk kon worden ‘geplaatst’ binnen het maatschappelijk bestel.

De meeste vrouwen die in een stad kwamen wonen, werden uiteraard geen begijn, maar konden er aan de slag als dienstmeid, kokkin of kindermeid (wellicht 10% van de bevolking)<sup>5</sup>. Andere vrouwen vonden werk in de zorginstellingen of in de textielindustrie. Net als vandaag waren alleenstaande vrouwen financieel de meest kwetsbare groep.

### **Een ommuurde stad met eigen statuten**

Kiezen voor het ‘Begijn zijn’ was een spirituele keuze en een optie om een leven in zuiverheid te leiden. Velen binnen de maatschappij en ook binnen de eigen familie waren het daar niet mee eens.<sup>6</sup>

Begijnen zorgden zelf voor hun onderhoud, wat erg vooruitstrevend was in vergelijking tot de vrouwen en mannen binnen de religieuze orden. Aanvankelijk woonden ze alleen of in kleine groep. Hun religieuze beleving had een charismatisch en spiritueel karakter, dat sterk kon aanleunen bij dat van de zgn. kettters. Dat is de reden dat ze moeilijkheden kregen met de kerk. De overheid (zowel de kerkelijke als wereldlijke) zag de mogelijkheid tot impact hebben op de begijnen door ze te ‘verzamelen’ in ommuurde en afsluitbare sites aan de rand van de stad waar zowel de interne discipline als de externe controle kon opgevoerd worden. De begijnen leverden daarenboven tegen een lage prijs de broodnodige hulp aan de stedelijke textielnijverheid.

Elk begijnhof was een ‘wereld’ met eigen statuten maar waarin zuiverheid, strengheid en gehoorzaamheid hoog in het vaandel stonden<sup>7</sup>. Sommige begijnen

---

<sup>5</sup> Walter Simons, *Cities of ladies. Beguine Communities in the Medieval Low Countries, 1200-1565*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2001/ Walter Simons, *Staining the Speech of Things Divine: The uses of Literacy in Medieval Beguine Communities*: in: Thérèse de Hemptinne & Maria Eugenia Gongora (eds.), *The Voice of Silence: Women's Literacy in a Men's Church*, Turnhout, 2004

<sup>6</sup> Er waren soms speciale bescherming en maatregelen nodig omdat begijnen “ontvoerd” of lastiggevallen werden en hun bezittingen afgenomen. In Brugge is een geval gedocumenteerd in 1345 (Jozef De Smet, *Een aanslag tegen het Brugse begijnhof. De ontvoering van Katelijne Vedelaers 1345*, in Biekorf 72 (1971), p. 33-38.

<sup>7</sup> Rond 1300, toen een economische recessie opdook en de werkgelegenheid in het gedrang kwam, werden de begijnen in de publieke opinie minder populair (want ze werden als concurrenten beschouwd en te goedkope werkkrachten) en de mystieke geschriften van Hadewijch of Margareta Porete werden dan plots ook als ‘kettters’ afgedaan.

waren hoogopgeleide vrouwen die hun kennis en capaciteiten via onderricht doorgaven aan jongeren.

De meeste ommuurde begijnhoven, *waar het rumoer van de stad niet kon doordringen*, werden tussen 1240 en 1280 gecreëerd. Dit gaf aanleiding tot unieke ruimtelijke concepten, die vandaag bovendien een goed beeld bieden van de ontwikkeling van de wooncultuur in Vlaanderen. *Urban heritage* bij uitstek!

Binnen de ommuring werden huizen met individuele tuinen gebouwd voor alleenstaande begijnen. Soms woonden ze met meerdere begijnen en bedienden samen. De grotere huizen werden 'conventen' genoemd met aan het hoofd een meesteres; het begijnhof zelf stond onder de leiding van de grootmeesteres of grootjuffrouw.

Bij een begijnhof hoorden dienstgebouwen zoals een brouwerij, een bakkerij en soms ook een boerderij.

### Het Brugs Begijnhof in 1245

*Nisi de consilio Prioris Fratrum predicatorum Brugensium et Magistrae dictarum Beghinarum* (Les plus anciens documents, Archief Prinselijk Begijnhof De Wijngaard, document 19, januari 1245)

Het Brugs Begijnhof kreeg het statuut van parochie in 1245, maar toen woonden er al een tiental jaren vrouwen samen op 'De Wijngaerde' (*beghinae clausea*), een stuk (drassige) grond dat hen door gravin Margareta van Constantinopel was geschonken in uitvoering van de wens van haar overleden zuster Johanna<sup>8</sup>. De grond, oorspronkelijk eigendom van Boudewijn, heer van Assebroek, was hem door de gravin ontnomen. Zij bepaalde daarenboven dat het begijnhof vrij was van alle grondlasten en schonk een erfelijke jaarrente van 10 pond Vlaams aan de infirmerie. Samen met bisschop Walter de Marvis had ze voorbereidingen getroffen om het Brugse Begijnhof tot een 'onafhankelijke infirmerie' te verheffen. De bijkomende vele schenkingen maakten het voortbestaan en de werking van de infirmerie van het begijnhof in de beginperiode mogelijk.

Een in onbruik geraakte kapel van de Brugse kastelein op de Burg, de Onze-Lieve-Vrouwekapel (met een kapelaanprebende van Sint-Lievin), werd heropgebouwd in het Begijnhof<sup>9</sup>. Om het beheer in het beluik te begeleiden werden vier mannen aangesteld: de deken van Sint-Donaaskerk, de prior van de Dominicanen<sup>10</sup>, de gardiaan van de Minderbroeders en de pastoor van De

---

<sup>8</sup> Walter Simons, in: *Encyclopedia of Urban Studies* (ed. R.Hutchinson), Los Angeles/Londen, 2010, p. 67 schrijft *It is no accident that many béguinages were founded on infertile lands, which in earlier times might have garnered marginal agricultural use but served no real function in the expanding economies of the high Middle Ages. Converting that land into a large béguinage giving shelter to numerous female workers, always paid less than males, made economic sense, not only in the early thirteenth century, when the textile industry was booming in the large urban centers of Bruges and Ghent, but sometimes in later centuries too. Béguinages indeed proved to be powerful devices to attract young women from the countryside eager to make a living in the city but in need of support and protection, as medieval cities were dangerous places for them.*

<sup>9</sup> dat is effectief gebeurd in januari 1245.

<sup>10</sup> dominicanen hebben een grote rol gespeeld bij de stichting van begijnhoven en waren vaak effectief betrokken bij het beheer. In 1216 waren hun kapitteldecreten afwijzend voor het verlenen van geestelijke hulp aan zusterkloosters maar het toezicht over begijnen wilden de dominicanen wel uitvoeren. Het generaal kapittel van Parijs in 1243 vroeg dat ieder klooster op de zielenzorg van de begijnen zou berekend worden. De dominicanen hebben effectief aan enkele stichtingen van Zuid-Nederlandse begijnhoven meegewerkt en er nadien een belangrijke positie ingenomen. Ze predikten er, hoorden er biecht en hadden een belangrijke adviserende en controlerende functie. De dominicanen kregen geen toestemming om als pastoor of kapelaan werkzaam te zijn in een begijnengemeenschap. Hun grote betrokkenheid is mogelijk te verklaren door de

Wijngaard. Graaf Lodewijk van Nevers benoemde nog een gerechtsambtenaar, de baljuw van de Stad Brugge, als lid van deze speciale toezichtcommissie die de rekeningen controleerde en meesteressen aanstelde.

Als patroonheilige werd voor de heilige Elisabeth van Hongarije gekozen omwille van haar grote inzet voor liefdadigheid. De begijnen waren nog erg vertrouwd met de heiligen Alexius en Obrecht maar verkozen een vrouwelijke heilige voor hun grote beluik.

Het Begijnhof werd een op zichzelf staande gemeenschap met eigen statuten en regelgevende teksten. Het kon rekenen op talrijke privileges en gunsten van de machthebbers. In 1299 kreeg het bovendien een 'Prinselijk'statuut omdat de koning van Frankrijk, Philips de Schone, het onttrok aan de jurisdictie van de Brugse stadsmagistraat.

**Orare, Laborare, Pati** (leven van gebed, arbeid en zelfverloochening)  
Regel van de Brugse begijnen in 1300

### **Wie was wie in het Begijnhof vanaf de 13de eeuw?**

Een **grootjuffrouw** (ook soms grootmeesteres genoemd) genoot gezag en zorgde voor de dagelijkse gang van zaken in een Begijnhof. Zij had het recht om begijnen te straffen, of te verbieden het beluik te verlaten en ze kon een begijn naar een ander convent laten overplaatsen. De grootjuffrouw was de enige die mannen toestemming kon geven om in het Begijnhof te overnachten. Ze had steeds het laatste woord.

Ze moest goed en deugdzaam zijn, een goed manager, over grote wijsheid beschikken, een groot verantwoordelijkheidsgevoel hebben, goed vertrouwd zijn met de werking van het beluik,...tout court een *allround woman* zijn!

In het Brugse Begijnhof werd een grootmeesteres steeds bijgestaan door meerdere **meesteressen** (maximaal zeven, waarvan zo nodig twee mandaten om de drie jaar werden vernieuwd) en aangesteld door de **conventmeesteressen**, de pastoor en de commissarissen. (Vier) raadsjonkvrouwen moesten meehelpen bij het beheer van de infirmerie, een grote bron van inkomsten door de pachten, renten en cijzen die er werden geïnd. Een ontvanger zorgde voor de administratie, omdat het beheer van de eigendommen niet zo eenvoudig was.

In de 14<sup>de</sup> eeuw zou het Begijnhof zeven conventen hebben geteld en het aantal begijnen schommelde volgens de archiefbronnen in de 13<sup>de</sup> en 14<sup>de</sup> eeuw tussen 100 en 400 <sup>11</sup>. In 1441 waren er 152 begijnen het Begijnhof, verdeeld over elf conventen. Begijnen konden een huis kopen of erven en er alleen of met twee wonen. Toen woonden zeker vier begijnen van adellijke afkomst in het beluik: Cathelijne Adornes, Cathelijne van Delft, Aechte van der Heede en Cathelijne van Themseke.

---

verplichtingen die de dominicanen hadden aan gravin Johanna van Constantinopel, sinds de stichting van hun kloosters in Gent, Leuven en Ieper. Johanna van Constantinopel en later ook haar zus Margaretha wilden dat de begijnen zoveel mogelijk onder de leiding van de dominicanen zouden komen te staan.

<sup>11</sup> Walter Simons, o.c., p. 54-55. In Mechelen telde de begijnenpopulatie in de 15de/16de eeuw niet minder dan 1500 à 1900 leden.

## Het domein met kerk, infirmerie, kapelanijen, scholieren, godshuis,..

De kapelanij<sup>12</sup> van Sint Lievin werd al in 1271 omwille van haar grote rijkdom gesplitst en de **kapelaan** werd pastoor van het Begijnhof. Twee jaar later kreeg ook de infirmerie een eigen kapelanij. Later volgden nog andere. Toen lag het begijnhof al binnen de stadsomwalling en werd een omheiningsmuur aan de straatkant gebouwd. De stad Brugge had een deel van het eigendom van de begijnen onteigend voor de verbreding van de rei en de aanleg van het Minnewater.

Vanaf 1280 vermelden de archieven een nieuwe (bijkomende) groep begijnen, de zgn. **scholieren** die de goddelijke diensten moesten opluisteren met hun gezang en die een pand bewoonden op wat vandaag Wijngaardplein is.

De begijnenhuizen die met eigen middelen waren gebouwd, bleven na de dood van de begijn of bij het verlaten van het beluik eigendom van het Begijnhof zodat ze opnieuw konden worden verhuurd of verkocht. Ze werden het 'feitelijke eigendom' van de infirmerie. De meesteressen beslisten over een verdere verhuur of verkoop. Schenkingen maakten het voortbestaan en de werking van een infirmerie mogelijk.

Vanaf het eerste kwart van de 14<sup>de</sup> eeuw keerde het wantrouwen van Paus Clemens V zich tegen de begijnen en begarden in de Nederlanden (in Duitsland was dat vroeger gebeurd). Paus Johannes XXII vaardigde in 1320 twee bullen uit met volgende opdrachten: de bisschop van Doornik moest de rechtgelovige begijnen onder zijn bescherming nemen en de bisschop van Parijs moest nagaan of er een ketterse attitude bij begijnen terug te vinden was.

In 1328 werd het resultaat van dit onderzoek bekend gemaakt. De begijnen binnen het bisdom Doornik werden rechtgelovig en dus goed bevonden en konden blijven voortbestaan. Van deze akte is ook in Brugge een kopie bewaard.

## Het 'oorspronkelijke ideaal'

Elke avond werden in de conventen de completen gezegd. In de kerk werd het officie gezongen of gebeden. De stilte kreeg een heel grote plaats.

*De drie vrijwillige geloftes van een begijn: zuiverheid, gehoorzaamheid en armoede<sup>13</sup>.*

Alles was niet altijd rozengeur en maneschijn in het Brugse Begijnhof. De graven van Vlaanderen moesten meermaals ingrijpen tegen misbruiken. In het midden van de 14<sup>de</sup> eeuw was er sprake van verval omdat de begijnen het met de regels van armoede en zuiverheid niet zo nauw namen. Het begijnenideaal leek ver af. Via de baljuw van Brugge werd in 1354 aan de meesteressen gevraagd enkel 'eerbare jongedochters' en weduwen op te nemen in het hof. Er werden ter controle op geregelde tijden visitaties uitgevoerd.

*De graaf gebod bovendien de grootmeesteressen om iedere avond een klokje te laten luiden. Bij dit teken mocht geen enkele bezoeker (zeker geen man) zonder speciale toelating van de grootmeesteressen nog langer in het begijnhof blijven.*

<sup>12</sup> Kapelanij hier in de betekenis van een 'parochie' die door de kapel bediend werd

<sup>13</sup> Armoede in de betekenis van bezitsafstand

De begijnen waren van bij hun ontstaan betrokken bij de lakennijverheid, maar na 1354 mochten ze enkel nog laken voor eigen gebruik produceren en geen handel opzetten met hun producten. De rekeningen werden daarop grondig gecontroleerd.

De Wijngaard was uitgegroeid tot een welstellende instelling en de 'infirmierie' en de **scholieren** bezaten talrijke eigendommen en renten. Het armoede-ideaal had plaats gemaakt voor de zoektocht naar innerlijke rust, spiritualiteit en vroomheid. Over materiële problemen moest niet meer worden nagedacht. De koristen of scholieren werden aangesproken met *Mademoiselle* en de Grootmeesteres met *Grande Dame of Grande Demoiselle*.

Eén begijn binnen het beluik was verantwoordelijk voor de voorraden (de *spindenierghe*) en de zorg voor de opbrengst van de boerderij en de infirmierie. Zij zorgde voor het bewaren van het bier en de wijn die binnen De Wijngaard geproduceerd werden. Daarnaast waren een *brauhuysjoncvrouw*, een *suveljoncwijf*, een *marctjoncwijf*, een *onderjoncwijf*, een *potvrauwe* en een *portierghe* actief.

Binnen het ommuurde Begijnhof stonden toen al de kerk, individuele huizen, de conventen, de **infirmierie** en het godshuis<sup>14</sup>.

De **boerderij van de infirmierie** situeerde zich mogelijk op de plaats van het huidige Minnewaterpark. De scholieren hadden een gebouw op de plaats waar nu het Wijngaardplein is aangelegd.

### De infirmierie

De **infirmierie** verleende bijstand aan de oude, zieke en arme begijnen. Hoewel het een sociale instelling was, vormde het een welvarend onderdeel waar veel geld en goederen beheerd werden. Vaak ontving de infirmierie een schenking, maar het was hier dat de huurgelden werden geïnd die werden gebruikt om huizen en de kerk te bouwen of te herstellen.

In Brugge was net als in sommige andere begijnhoven, de infirmierie verbonden met (of deel van) het huis van de Grootjuffrouw<sup>15</sup>. Dit huis was groter dan de andere huizen omdat er vergaderzalen en werkkamers werden in voorzien (waar vandaag het kapittel van de zusters wordt gehouden).

De Grootjuffrouw was verantwoordelijk voor de ziekenzorg en haar dubbele functie verklaart waarom haar huis met de infirmierie was verbonden. Bij de infirmierie hoorde daarenboven een kapel, die bewaard is.

Begijnen werden soms 'infirmieriekinderen' genoemd omdat ze zo veel belang aan de ziekenzorg hebben besteed. Verschillende begijnen werden belast met de zorg van hun oude of zieke medebegijnen, die wel voor hun zgn. tafelkosten betaalden. Als ze betaalden en een 'prebende' kregen, hadden ze kost en inwoning, geneeskundige bijstand en veelal werd ook hun begrafenis betaald. Bij

---

<sup>14</sup> Marie Dops was begijn in de eerste helft van de 14<sup>de</sup> eeuw en behoorde tot een rijke Brugse familie. Zij stichtte een kapelanij bij de infirmierie, maar ook een godshuis dat zich net naast de kapel bevindt.

<sup>15</sup> In de infirmierie woonden in de 15<sup>de</sup> eeuw bijvoorbeeld, tegen betaling ook een aantal jonge meisjes die mogelijk daar hun opvoeding kregen en later begijn werden.

het overlijden van een begijn (*zuster van de fermerie*) kwamen haar bezittingen toe aan de infirmerie. Ze kon of mocht ze niet aan haar familie nalaten. Traditioneel konden niet-begijnen (een zus of een nicht van de begijn bijvoorbeeld) binnen de muren van het begijnhof wonen, en ook kinderen van een begijn-weduwe waren welkom. Dochters mochten in principe tot hun 16 jaar bij hun moeder inwonen, zonen maar tot hun 8 jaar.

### Schola Cantorum

De zgn. **scholieren**<sup>16</sup> of leden van het koor waren verzameld in een geestelijke instelling die belast werd met de gezangen tijdens de missen, feestdagen en bij de jaargetijden. Het koor (gewoonlijk 24 scholieren) stond onder de leiding van de *ouderlingen* van het koor (een zevental). Twee begijnen fungeerden als ontvangers en waren verantwoordelijk voor de jaarlijkse rekeningen. Personen konden een 'jaargetijde' of memorie stichten in de Wijngaard voor zichzelf of een familielid. Ze moesten daarvoor een contract afsluiten met de scholieren. Een jaargetijde voor het zielenheil van een overledene bestond uit een aantal missen per jaar, een aantal kaarsen, en de uitvoering van gezangen.

### Gilden

Naast de scholieren speelden ook de gilden een belangrijke rol in het religieuze leven van het begijnhof. Ze hadden een eigen beheer en eigen bezittingen en stonden open voor niet begijnen, zowel mannen als vrouwen. Gilden waren typisch voor de volksdevotie en belangrijk voor de band met het leven buiten het beluik. In het midden van de 15<sup>de</sup> eeuw waren bijvoorbeeld negen gilden actief binnen het Begijnhof.

### Tafel van de Heilige-Geest

Ook de zgn. Tafel van de Heilige-Geest is te vermelden. Arme begijnen die niet in de infirmerie konden geholpen worden, kwamen daar terecht. Rijke begijnen 'spijsden' die instelling, zodat voeding en/of een onderkomen kon gegeven worden aan heel arme begijnen<sup>17</sup>.

---

<sup>16</sup> P. Mannaerts (ed.), *Beghinae in cantu instructae-Muzikaal erfgoed uit Vlaamse begijnhoven(middeleeuwen-eind 18<sup>de</sup> eeuw)*, Turnhout, 2008/ Walter Simons, *Begijnen, liturgie en muziek in de middeleeuwen: een verkenning*, Dartmouth College (New Hampshire), 2008

<sup>17</sup> In Brugge had de rijke begijn Marie Dops in 1338 een stichting voor arme begijnen in het leven geroepen (de zgn. godshuisjes). Voor arme begijnen was er ook nog het begijnhof Sint-Obrechts in de Langestraat.

## De verdere geschiedenis

### Het Brugse Begijnhof in de 17de en 18de eeuw

Met de godsdiensttwisten in de 16<sup>de</sup> eeuw had het Brugse Begijnhof te lijden door de ligging aan de stadsrand. Rondtrekkende bendes en soldaten maakten vaak gebruik van de kerk om te overnachten. Wevers uit Belle en Hondschote, die de kerk ook als stapelplaats gebruikten, veroorzaakten op 9 januari 1584 een zware brand. Gelukkig bleef de schade in het beluik zelf beperkt. De kerk was wel erg beschadigd en werd pas in het begin van de 17<sup>de</sup> eeuw gerestaureerd.

Met het aantreden van de aartshertogen Albrecht en Isabella in de 17<sup>de</sup> eeuw is de heropleving van de begijnenbeweging een opmerkelijk gegeven. Het huizenpatrimonium in het Brugse Begijnhof is daar een materiële getuige van (ook het begijnhof in Diest kende toen een grote bloeiperiode). De landvoogden hadden sympathie voor de eenvoudige en godsvruchtige levensvorm van de begijnen, maar hun 'vrijheid' werd zachtjesaan teruggeschroefd. Een begijn werd nog zelden alleen in de stad opgemerkt. Wel werd meer aandacht besteed aan de opleiding van novicen. De steun en visie van de overheid hadden als gevolg dat het aantal begijnen steeg en vermoedelijk opnieuw het aantal van de 13<sup>de</sup> eeuw haalde.

In het begin van de 17<sup>de</sup> eeuw werd het leven in het Brugse begijnhof gereorganiseerd. De koordienst won aan belang en naast de heilige Elisabeth werd Waltrudis als patrones gekozen (als stichteres van de kanunnikessen van Mons) en de zgn. *Juffrouwen* namen de allures aan van seculiere kanunnikessen. Het waren vaak rijke, aristocratische begijnen en er was een groot sociaal onderscheid tussen koorzusters en hulpzusters die handenarbeid kregen toebedeeld. Toen verdwenen de meeste conventen en werd resoluut voor individuele privéwoningen gekozen. De huizen kregen mooie voordeuren met sierlijke bovenlichten en in het interieur werden schouwen met fraaie schouwboezems in stucwerk ingepast (vele zijn vandaag nog bewaard). In die periode is het duidelijk dat het kiezen om begijn te worden een bewuste keuze was van vrouwen die ongehuwd wensten te blijven. Het was zeker geen alternatieve optie voor mislukte kloosterlingen of afgewezen huwelijkskandidaten.<sup>18</sup>

Met de Verlichting tijdens de Oostenrijkse tijd en vooral onder het bewind van Jozef II daalde de interesse voor de godsdienst en genoot een rationele levenshouding de voorkeur. Dat had gevolgen op het aantal begijnen, maar de begijnhoven bleven ongemoeid en waren toen veilige havens voor heel wat verdreven en vervolgd kloosterlingen.

---

<sup>18</sup> Tine De Moor, *Single, Safe and Sorry?: Explaining the Early Modern Beguine Movement in the Low Countries*, in: *Journal of Family History*, vol. 39, nr.1, 2014, p. 3-21.

(Abstract) *The beguine movement is a most remarkable movement in the history of the Low Countries but still remains to be explained. The skewed sex ratio, diminished access to convents, and the religious revival of the late Middle Ages seem insufficient to explain the movement in the long run. I argue that the specific attitude toward women in the Low Countries that originated with the emergence of the European Marriage Pattern created a fertile and unique basis for the beguinages to develop: the beguinages may have offered women in the Low Countries safety and security in case they chose to remain single.*

## Het begijnhof in de 19<sup>de</sup> eeuw

Na de Franse revolutie (vanaf 1794) kwam het voortbestaan van de begijnhoven ernstig in gevaar en dit vooral door de antiklerikale houding van de Franse bestuurders. Het 'dubbel' karakter van de begijnen was hun redding. Zij konden de Fransen overtuigen dat ze geen kloosterlingen waren en dat ze bovendien als een liefdadige instelling functioneerden. In 1800 werden de begijnhoven en hun bezittingen overgeheveld naar de zgn. Burgerlijke Godshuizen. De Wijngaard ontsnapte niet aan die maatregel en overleefde als caritatieve instelling.

Vanaf 1803 werd er opnieuw mis opgedragen in de kerk en pas in 1814 mocht opnieuw religieuze kledij gedragen worden door de begijnen.

*Door een soort seniele euforie aangetast, gleed deze schitterende instelling onbewust af naar een karikatuur, terwijl de eerbiedwaardige regel van 1300 steeds meer verwaterde tot een bleek geestelijk reglement (kanunnik Rodolphe Hoornaert)*

De gevolgen van de Franse revolutie waren zeer nefast voor het spirituele leven binnen het beluik. Er werden in de jaren 1840 pogingen ondernomen om een gedeelte van de eigendommen van het begijnhof terug te krijgen. Dit leidde tot interpellaties in het parlement. Een kerkelijke visitatie in 1849 zorgde voor een bescheiden spirituele heropleving maar nieuwe intredingen van begijnen bleven zeldzaam. De hulpzusters werden door leken vervangen. Elke Juffrouw had een eigen dienstmeid, die een niet begijn was. Het 'Groot Officie' werd opgegeven (wegens te weinig Juffrouwen) en vervangen door een Officie van Onze-Lieve-Vrouw.

*Het werk was weinig georganiseerd. Ieder had zijn eigen vermogen en kon, mits toestemming van Madame, zowat alles kopen. De huisjes waren eerder mondain ingericht, hoewel de Juffrouwen zelf zelden in een zetel gingen zitten. Er werd ook opvallend goed gegeten (Notities zuster Jeanne, z.d., map Annales bewaard in het Monasterium)*

In 1868 besliste het Brugse liberale stadsbestuur om de jaarlijkse subsidie van 6.349 frank, die de begijnen sinds de Franse revolutie ontvingen, niet meer uit te betalen. Het begijnhof zat volledig zonder overheidsinkomsten. Nieuwe begijnen moesten over voldoende eigen financiële middelen beschikken. De rekrutering werd moeilijker. Leegstaande huizen werden vaak verhuurd aan vrome lekenvrouwen. Er werd geknabbeld aan het grondgebied van het Begijnhof. Aan de kant van de Oostmeers werden huizen op het domein gebouwd en een nieuwe straat werd gecreëerd voor de bouw van een gesticht voor ongeneeslijke vrouwen naar het ontwerp van Louis Delacenserie (de Gasthuisstraat, nu de Prof. Dr. J. Sebrechtsstraat).

## Het begijnhof in de vroege 20<sup>ste</sup> eeuw

Tijdens W.O. I kregen Mechelse begijnen en seminaristen asiel in het Brugse Begijnhof (deels ook in de voormalige meubelfabriek Claeys). Op 28 mei 1918 veroorzaakte een bomaanslag een krater in het plein en ontplofte gelukkig een tweede bom niet.

Het Brugse Prinselijke Begijnhof was toen al *op sterven na dood*. In 1856 waren er nog 30 begijnen en in 1925 nog amper zeven.

### **...en dan was er Rodolphe Hoornaert**

*De oude edele dame droeg wel nog de prinselijke mantel, maar die gouden mantel was versleten tot den draad. Men zegt dat een pastoor met zijn parochie getrouwd is. Ik was met een edele, oude dame getrouwd (Pastoor R. Hoornaert bij zijn aantreden als pastoor van begijnhof )*

Na W.O. I vreesde de kerkelijke overheid dat het einde van de begijnen zou betekenen dat het Begijnhof voor profane doeleinden zou worden gebruikt. Er circuleerden toen in de wandelgangen tal van verrassende suggesties voor een hergebruik:

- huizen voor arbeidersgezinnen of voor gepensioneerde rijkswachters met volkstuinten;
- een home voor verpleegsters;
- de plaats voor het creëren van een betere verbindingsweg tussen Sint-Janshospitaal en de Minnewaterkliniek;
- een opvang voor ouderen of kinderen met een geestelijke beperking;
- een plaats waar arme priesters hun toevlucht konden vinden.



*R. Hoornaert met Prins Karel in Begijnhof in 1930 (Foto Beeldbank)*

Rodolphe Hoornaert (1886-1969), neef van de intellectuele, ultramontane Hector Hoornaert, wist dat om het Begijnhof in Brugge te redden een nieuwe, stevige aanpak nodig was. Hij werd er op 8 oktober 1922 als pastoor benoemd, in opvolging van zijn overleden oom Hector. Rodolphe had net zijn doctoraat in de Romaanse filologie behaald met het proefschrift *Sainte Thérèse écrivain*. Hij bewoonde het huis Wijngaardplein 15, op de brug.

Het Begijnhof zelf was er toen zorgwekkend aan toe.

*De huisjes stonden er vervallen bij, het binnenplein werd gedomineerd door stervende olmen en er woonden maar vijf begijnen meer, allen ziek of oud. Van een oase van rust en stilte was er al evenmin sprake. In de zomer kwamen volkswomen in het begijnhof stoppen en naaien, terwijl hun kinderen er speelden (Laus Deo, o.c. 2013, p.45)*

Rodolphe Hoornaert zag voor een waardige toekomst van de plek enkel heil in het behoud van zowel de religieuze als architectuurhistorische waarden van de site: *Hier moet een centrum van intens geestelijk leven herboren worden in de mooie mystieke traditie van de Vlaamse veertiende eeuw.*

Hij publiceerde in 1924 *Les Béguines de Bruges. Leur histoire, leur règle, leur vie* met daarin een herwerkte versie van de leefregel omdat hij de heropleving van het begijnenleven voor ogen had. Hij moest uiteindelijk toch opteren voor het stichten van een klooster: 'de dochters van de Kerk'<sup>19</sup>. De leefregel van de zusters zou nauw aansluiten bij die van de 16<sup>de</sup>-eeuwse begijnen en het apostolaat kreeg een plaats.



*8 augustus 1925- koninklijke steun voor de 'redding' van het Begijnhof (Foto Beeldbank Brugge)*

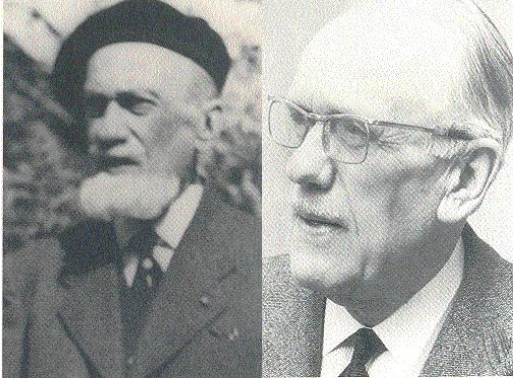
Rodolphe Hoornaert bleef niet bij de pakken zitten. De zes overgebleven begijnen (Grootjuffrouw Geneviève de Limon-Triest, Augusta De Wulf, Jeanne Maertens, Emina Vanden Berghe, Sophie Ryckborst en Marie Van Steenkiste) richtten samen met hem op 8 februari 1924 een vereniging op met volgende doelstellingen: *à l'exclusion de la poursuite de tout gain matériel, l'assurance de la paix à ses membres, la vie religieuse, l'organisation d'un lieu de retraite pour dames et jeunes filles et la conservation à l'enclos du Béguinage de Bruges de son caractère esthétique et religieux.*

*Wij blijven innig overtuigd dat menige vurige ziel in ons geliefd Begijnhof van Brugge het heiligste, het gelukkigste leven zou kunnen leiden, gelijk het vroeger in den loop der eeuwen zoo menigvuldige zielen in dit heilig toevluchtsoord gedaan hebben (R. Hoornaert, 1926).*

<sup>19</sup> In het boek van Fernand Bonneure en Lieven Verstraete (1992) staat de historiek uitgebreid toegelicht

## Bouw van een klooster binnen het beluik

Omdat kloosterzusters geen begijnen zijn, waren dwingende aanpassingen aan de site en de gebouwen noodzakelijk.



*De architecten Jos en Luc Viérin*

Er werden onmiddellijk plannen opgemaakt om voor de zusters, 'Dochters van de Kerk', die leven volgens de regel van de H. Benedictus, nieuwe gebouwen op te richten. Er werd een monasterium als tegenhanger van de bestaande kerk gebouwd om ze een passend onderkomen voor een leven van gebed, studie en ascese aan te bieden. De bekende Brugse architecten Jos(eph) en Luc Viérin (vader en zoon) werden door de Commissie Burgelijke Godshuizen aangesteld om de plannen uit te werken in nauwe samenwerking met Rodolphe Hoornaert.

Jos Viérin (1872-1949) was van 1921 tot 1938 schepen van Openbare Werken in Brugge en lid van de Raadgevende Commissie voor Stedenschoon. Zijn zoon Luc (1903-1979) was toen een jonge, talentvolle architect, die tijdens de oorlogsjaren in Engeland had verbleven en door de Engelse architectuur beïnvloed raakte. Het duurde even voor concreet van start werd gegaan.

De plannen voor de nieuwe refter bijvoorbeeld dateren uit 1931, die voor het monasterium uit 1937 en het bezinningshuis of gastenverblijf komt er in 1939. Ondertussen kreeg de gemeenschap wel echt 'vorm'.

Al enkele jaren daarvoor, in 1928, had de toenmalige bisschop van Brugge, Gustave Waffelaert, de statuten van het 'geestelijk genootschap', onder de naam van 'Dochters van de Kerk' goedgekeurd. Geneviève de Limon-Triest werd officieel de eerste overste van een gemeenschap die de benedictijnse kloosteridealen koppelde aan een liturgisch apostolaat.

Interne (starters)problemen, taalperikelen en moeilijkheden rond de erfpachtregeling en de restauratie van de site bepaalden sterk de sfeer in de eerste jaren na de stichting. Maar de jonge zustergemeenschap groeide uit tot een stabiel religieus instituut. In 1935 telde de gemeenschap in het begijnhof 22 zusters, in 1940 waren er al 30 zusters, een aantal onder hen kwamen uit het buitenland (Zwitserland, Frankrijk,..). Net als in de tijd van de begijnen, was de zustergemeenschap ingedeeld in koor- en werkzusters. Dit onderscheid verdween later heel bewust.

In 1935 al was ' *Les Amis du Béguinage* ' gesticht met o.m. Achiël Van Acker als lid. De vereniging (die nog bestaat, maar minder bekendheid geniet) moest als steun- en propagandacomité voor de (materiële) redding van het begijnhof dienen.

Hoewel het koorofficie de voornaamste plaats inneemt in het leven van de 'Dochters van de Kerk', werd van bij aanvang aandacht besteed aan het apostolaat. Centraal stonden het ontvangen van gasten, gekoppeld aan het in 1926 opgerichte gastenkwartier, het artistiek Atelier Fra Angelico, waar onder meer paascharters en paramenten werden vervaardigd, de vormingsactiviteiten voor misdienaars, in 1966 resulterend in de oprichting van de *Coetus Internationalis Ministrantium (CIM)*, de Vereniging van het Magnificat, die haar leden aanspoorde om iedere dag een stuk uit het Latijnse brevier te lezen, de zgn. 'Addicten van de Wijngaard', oblaten of leken verbonden aan de zustersgemeenschap die het apostolaat buiten het klooster verzorgden en de Leeskring Franciscus van Sales die priesters op een eenvoudige manier van geestelijke lectuur voorzagen.

Deze werken werden in 1938 overkoepeld door het *Centre d'Etudes et d'Action Liturgique (CEAL)*, het latere Documentatie- en Actiecentrum voor Bijbel, Catechese, Liturgie en Pastoraal. In datzelfde jaar werd een taakverdeling uitgestippeld voor het liturgische apostolaat tussen het klooster in het Brugse begijnhof en de benedictijnenabdij van Keizersberg.

De Tweede Wereldoorlog betekende voor de zustersgemeenschap, net als voor alle bewoners van Brugge, een periode van angst en ontbering. Volgens getuigenissen hebben de zusters het ervaren als een tijd van bezinning en consolidatie. Na de oorlog maakten ze verder werk van het apostolaat buitenshuis. In Luikse parochies en arbeidersmiddens (1947), in de wijk het Kiel in Antwerpen (1955) en in Frankrijk gingen zusters aan de slag als hulpkrachten van de parochiegeestelijkheid. In Amiens werd in 1960 een bijhuis opgericht.

In 1949 had het Brugse Begijnhof na lang aandringen en talloze inspanningen van Rodolphe Hoornaert de kerkelijke erkenning als religieuze congregatie gekregen. De 'Dochters van de Kerk – Benedictijnse parochiezusters' zijn in 1962 geïncorporeerd in de benedictijnenorde, waarvan ze de regel en het kleed hadden gekozen. In 1975 affilieerden ze zich nog met de benedictijnencongregatie van Maria Boodschap.

### **Begijnhof wordt stadsbezit**

Ondertussen was het Brugs Begijnhof stadsbezit en werden de restauraties opgestart . Op 2 augustus 1972 immers kocht de stad Brugge het Begijnhof aan het OCMW, eigenaar sinds de Franse revolutie, om deze laatste te ontlasten van het onderhoud van een zgn. 'improductief onroerend goed'. De koopsom bedroeg 720.000 Belgische frank.

Als motivatie voor de aankoop werd in de Gemeenteraad van 23 april 1971 volgend argument ingeroepen: *De bekommernis van de Stad Brugge is om voortaan zelf te kunnen waken over de ongeschonden gaafheid van dit merkwaardige complex en tevens in te staan voor de noodzakelijke bewarings- en restauratiewerken.*

**Het Begijnhof is na deze aankoop verder in erfpacht gebleven tussen de Stad Brugge en het Prinselijk Begijnhof De Wijngaard (die erfpacht loopt sinds 1934 voor 99 jaar, tot 31 december 2033).**

De koopsom van 720.000 frank vertegenwoordigde het kapitaal dat nodig was om, aan een rentevoet van 5%, een inkomen te verzekeren aan de vzw Ten Wijngaarde om de jaarlijkse erfpacht te vergoeden.

In de verkoopakte (art. 4) staat bovendien gesteld dat in de verkoop begrepen zijn, de roerende voorwerpen en kunstvoorwerpen, beschreven in een inventaris opgemaakt in datum van acht november negentienhonderd vierentwintig, geregistreerd te Brugge op tien november negentienhonderd vierentwintig, boek 946, blad 15, vak 5, en die in de erfpachtakte onder artikel 3 vermeld als onroerend bij bestemming worden aangezien

**Anno 2016** gaat het leven in het Begijnhof voorlopig zijn traditionele gang. De zusters van het monasterium blijven de geest van de plek en de tradities hopelijk nog vele jaren in standhouden. De kloostergemeenschap is ter plaatse zeer klein geworden (een zevental zusters). De oudere zusters wonen in Ciney.

De toekomst van het Begijnhof ten Wijngaarde moet worden veilig gesteld voor de komende generaties (met een maximaal respect voor zowel de materiële als immateriële waarden). Dit buitengewone ensemble, dat eenieder ons benijdt, moet gaaf naar geest en materie doorgegeven worden. Het getuigt van een rijk verleden en moet kunnen rekenen op een veilige toekomst. Het is een veruiterlijking van onze Europese waarden.

*Dieu merci! Ce cri d'alarme a été entendu. Des âmes de bonne volonté se sont levées, pleines d'ardeur, pour réédifier l'antique "cité de paix", la Vinea brugensis (Kanunnik Hoornaert na de "redding" van het begijnhof)*

Vandaag geniet de begijnenbeweging een vernieuwde internationale belangstelling en niet alleen voor de materiële resten maar evenzeer voor de inbreng in de wereld van de kunst, cultuur en vooral van de spiritualiteit in West-Europa.



*L'on a passé longtemps à côté sans le voir, le laissant doucement s'éteindre, enveloppé de poésie et de regrets esthétiques et stériles (R. Hoornaert)*

## 8.6. BIJLAGE 6: GOEDKEURING AANVRAAG OPMAAK BEHEERSPLAN



NR. 2111 NAAR DNO  
Stad BRUGGE  
Burg 12  
8000 BRUGGE



<b>Uw bericht van</b>	<b>Contactgegevens</b> Aagje Vanwalleghem aagje.vanwalleghem@rwo.vlaanderen.be 050 24 81 69	<b>Ons kenmerk</b> 4.002/31005/199.4	<b>Bijlagen</b>
<b>Uw kenmerk</b>		<b>Datum</b> 12/05/2015	

**Betreft:** PRINSELIJK BEGIJNHOF TEN WIJNGAERDE  
**ligging:** Begijnhof / Professor Dr. J. Sebrechtsstraat te 8000 Brugge  
**kadastraal**

**onderwerp:** aanvraag opmaak beheersplan: **goedkeuring**  
**aanvrager(s):** Stad BRUGGE

Geachte heer,  
Geachte mevrouw,

Het agentschap Onroerend Erfgoed ontving uw aanvraag voor de opmaak van een beheersplan voor het onroerend erfgoed/erfgoedlandschap in rubriek vermeld.


Vermits uw aanvraag voldoet aan de regelgeving ter zake wordt uw aanvraag met toepassing van artikel 8.1.3. van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 **ontvankelijk** verklaard.

Om het beheer zo optimaal mogelijk af te stemmen op de specifieke erfgoedvorm zal het beheersplan daarenboven volgende bijkomende elementen bevatten:

- Voorstel van werken die vrijgesteld zijn van melding of toelating
- Voorstel ZEN-erfgoed/open erfgoed
- Voorstel beheer cultuuroederen

Wij raden u ten stelligste aan van bij de aanvang contact op te nemen met de erfgoedconsulent via bovenstaande contactgegevens voor de verfijning van de inhoud van het beheersplan en te werken met tussentijdse adviezen van het agentschap vooraleer een definitieve versie van het beheersplan in te dienen.

Met vriendelijke groet

  
Miek Goossers  
Provinciaal Directeur

Vlaamse Overheid - Onroerend Erfgoed West-Vlaanderen  
Jacob van Maerlantgebouw - Koning Albert I-laan 1/2 bus 92 - 8200 Brugge  
Tel. 050 24 81 50 - Fax 050 24 82 05 - e-mail west-vlaanderen@onroerenderfgoed.be - www.onroerenderfgoed.be

**8.7. BIJLAGE 7: VERSLAG VTA-CONTROLE BOMEN BINNENPLEIN**

# STAD BRUGGE – BOOMADVIES POPULUS X CANADENSIS LANGS DE BEGIJNENVEST EN IN HET BEGIJNHOF

---

**Opdrachtgever:**

Stad Brugge  
Buiten de Smedenpoort 2  
8000 Brugge  
050 32 90 11

**Contactpersoon:**

Karen De Brouwer  
[Karen.debrouwer@brugge.be](mailto:Karen.debrouwer@brugge.be)

**Aannemer:**

Krinkels nv

**Uitvoering onderzoek,  
auteur:**

Kjel Dupon (European  
Tree Worker)

**Projectnummer:**

KVB16.005

**Datum onderzoek:**

14 en 15/12/2015



GROEN

INFRA

WATER

SPORT

# INHOUDSOPGAVE

STAD BRUGGE – BOOMADVIES POPULUS X CANADENSIS LANGS DE BEGIJNENVEST EN IN HET BEGIJNHOF .... I

<b>1</b>	<b>INLEIDING</b> .....	<b>1</b>
<b>2</b>	<b>METHODE</b> .....	<b>2</b>
2.1	VISUELE BOOMBEOORDELING .....	2
<b>3</b>	<b>VASTSTELLINGEN BIJ VISUELE CONTROLE (VTA)</b> .....	<b>3</b>
3.1	LOCATIE.....	3
3.2	CONDITIE.....	4
3.3	STABILITEIT .....	4
<b>4</b>	<b>CONCLUSIE EN ADVIES</b> .....	<b>5</b>
<b>5</b>	<b>BIJLAGE 1 – VERKLARENDE AFKORTINGEN BOOMFICHE</b> .....	<b>6</b>
5.1	KLASSERING .....	6

# 1 INLEIDING

Op de Begijnenvest en in het Begijnhof staat een oud bestand van voornamelijk Canadese populieren, vermoedelijk de oude variëteit Marilandica of Regenerata. Stad Brugge vraagt om een visuele boombeoordeling van deze bomen volgens de VTA-methode. Bijkomend worden ook de andere bomen onderzocht op deze locaties die een omtrek hebben groter dan 1m.



**Figuur 1. Algemeen beeld van de populieren in het Begijnhof**

## **2 METHODE**

### **2.1 VISUELE BOOMBEOORDELING**

Elk onderzoek begint met een visuele boomveiligheidscontrole waarbij de VTA-methodiek (Visual Tree Assessment) wordt gehandhaafd. Deze methode is ontwikkeld door de Duitse professor C. Mattheck.

De beoordeling begint met een visuele inspectie van de boom en van zijn symptomen van beschadiging. Gelet wordt op de stam, de takken, de kroon en eventuele schimmelvorming.

Belangrijke parameters zijn:

- boommorfologie,
- standplaatskenmerken,
- groeibedreigingen,
- stabiliteitsindicatoren,
- ontbladering en verkleuring.

Een vaak gebruikt hulpmiddel is de houten klophamer, waarmee rotte plekken en holten, die niet altijd direct visueel zichtbaar zijn, kunnen worden opgespoord. Indien er twijfel bestaat over de stabiliteit na de visuele beoordeling kan er worden overgegaan tot een nadere analyse en/of een mechanische test.

Een VTA kan leiden tot volgende besluiten:

- Veilige boom + datum volgende controle
- De boom kan bewaard blijven mits volgende werkzaamheden (snoeiwerken, standplaatsverbetering, kroonverankering,...)
- Attentieboom + datum volgende controle: de boom heeft een gebrek dat momenteel geen risico inhoudt, maar wel moet opgevolgd worden
- Risicoboom + datum volgende controle: de boom heeft een gebrek dat een risico vormt. De boom dient nauwlettend opgevolgd te worden
- Nader onderzoek: de boom heeft een gebrek dat nader moet worden onderzocht door middel van een tomograafstest, trekproef, krooninspectie, standplaatsonderzoek,...
- Preventief te vellen o.v. veiligheidsoverwegingen of onmogelijkheid tot duurzaam voortbestaan
- Acute velling wegens dringend gevaar

### **3 VASTSTELLINGEN BIJ VISUELE CONTROLE (VTA)**

#### **3.1 LOCATIE**

De onderzochte eiken staan in de Professor Dr. J. Sebrechtsstraat. De bomen werden op 14/12 en 15/12 visueel onderzocht door Ruben Rogier (European Tree Worker). De bomen werden genummerd van 407 tot 508. De locatie van de bomen wordt op onderstaand plan weergegeven.



**Figuur 2. De bomen langs de Begijnvest. De oranje bomen dienen nader onderzocht te worden (506 werd reeds onderzocht, zie verder). De gele stip is een attentieboom. Bij de blauwe stippen is het nemen van een maatregel noodzakelijk. Groene bomen vertonen geen verhoogd risico.**



Figuur 3. De bomen in het Begijnhof. Oranje = nader onderzoek. Geel = attentieboom. Blauw = maatregel nemen. Groen = geen verhoogd risico.

### 3.2 CONDITIE

Conditiewaarde	Betekenis	Aantal	Percentage
0	Dood	0	0,00%
0,1	Bijna dood	0	0,00%
0,2	Kwijnend	1	1,06%
0,3	Kwijnend	2	2,13%
0,4	Kwijnend	5	5,32%
0,5	Kwijnend	5	5,32%
0,6	Gezond	23	24,47%
0,7	Gezond	32	34,04%
0,8	Gezond	26	27,66%

### 3.3 STABILITEIT

Risicoklasse	Aantal	Percentage
geen verhoogd risico	20	21,28%
tijdelijk verhoogd risico	44	46,81%
nader onderzoek	12	12,77%
attentieboom	15	15,96%
vellen	3	3,19%

## 4 CONCLUSIE EN ADVIES

De onderzochte bomen bevinden zich ondanks hun leeftijd in een relatief goede conditie.

Drie bomen dienen dringend geveld te worden (nummers 411, 437 en 490).

Bij 44 bomen moeten maatregelen genomen worden. Deze kunnen in de fiche worden gevonden en dienen binnen de aangeduide termijn uitgevoerd te worden.

Wegens de hoge leeftijd van de bomen worden mechanische gebreken zichtbaar. Twaalf bomen moeten om deze reden nader onderzocht worden. Het gaat om de volgende bomen:

Boomnummer	Nader onderzoek
419	Tomograafstest
426	Tomograafstest
428	Trekproef
429	Trekproef
444	Trekproef
460	Tomograafstest
463	Kruininspectie tijdens onderhoudssnoei
476	Tomograafstest
480	Trekproef
482	Trekproef
491	Trekproef
492	Trekproef

Het advies dat in dit verslag geleverd wordt, volgt uit de huidige waarnemingen en is geldig op het huidige ogenblik. Elke waarneming is immers een momentopname die geen verdere garanties biedt voor de toekomst. **Bomen kunnen enkel succesvol behouden blijven indien hun standplaats voldoende wordt gerespecteerd.**

Opgemaakt door ondergetekende,

Kjel Dupon

European Tree Worker

In overleg met,

Dries Rooryck

European Tree Technician

## **5 BIJLAGE 1 – VERKLARENDE AFKORTINGEN BOOMFICHE**

### **5.1 KLASSERING**

Geen verhoogd risico = de boom moet over drie jaar opnieuw gecontroleerd worden

Tijdelijk verhoogd risico = de boom heeft een tijdelijk risico dat door snoei of een andere boomverzorgende maatregel kan opgelost worden. Bv. een laaghangende tak die het verkeer hindert of een dode tak.

Attentieboom = de boom moet over twee jaar opnieuw gecontroleerd worden

Risicoboom = de boom moet over een jaar opnieuw gecontroleerd worden

**8.8. BIJLAGE 8: REFLECTIES JAN ESTHER, MEI 2014**

## Enkele retrospectieve en prospectieve reflecties over het Brugse Begijnhof

Als ex-medewerker van de in 1971 opgerichte *Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing* – zoals de *Dienst Monumentenzorg en Erfgoedzaken*, toen onderdeel van de *Technische Dienst*, nu van de *Dienst Ruimtelijke Ordening*, aanvankelijk werd genoemd – had ik in de periode 1972-2010 het voorrecht van nabij de gehele restauratiecampagne van het Brugse Begijnhof mee te maken en in teamverband te begeleiden. Hierna tracht ik enkele persoonlijke bevindingen in dit verband te verwoorden. Ons geheugen is kort - diegenen die de fakkel overnemen mogen de geschiedenis niet uit het oog verliezen.

### We hebben een lange weg afgelegd

Kort na de vorming van *Groot-Brugge* (1970) werd de eigendomstitel van het Begijnhof door het OCMW (toen nog de *Commissie voor Openbare Onderstand*) aan de stad overgedragen (gemeenteraadszitting augustus 1972 – dezelfde maand van de aanvang van mijn loopbaan als kunsthistoricus bij genoemde stadsdienst). Het huizenbestand voldeed niet meer aan de actuele woonnormen, vele panden verkeerden in een precare toestand en de COO oordeelde dat het niet haar directe opdracht was om deze zware en dure renovatiecampagne op zich te nemen. Schepen Fernand Traen, toen bevoegd voor cultuur en ook voor het nog jonge boompje “monumentenzorg” (van “erfgoedzorg” was nog geen sprake), nam kort nadien het initiatief voor een besloten overlegvergadering met de zusters van het Begijnhof. Met een vijftal rond een gezellige koffietafel ten huize van de zusters: zuster Felicitas, toen priorin, en als ik me goed herinner nog een tweede zuster, schepen F. Traen, ir. L. Constandt en ikzelf van de genoemde dienst, en daarmee was deze dienst dan ook voltallig aanwezig.

Toen werden een aantal krijtlijnen uitgezet die ook in de volgende decennia (onder vier opeenvolgende burgemeesters en zes verschillende schepenen bevoegd voor deze materie) werden verwezenlijkt (ik reken hier tot aan de beëindiging van mijn loopbaan in 2010):

- de bestaande bestemming van kerk en klooster van het Monasterium van de Wijngaard en de aan alleenstaande dames verhuurde huizen (toen nog voor sociaal minderbedeelden en verhuurd door de *Commissie*) blijft behouden

- het stadsbestuur, als eigenaar, neemt de restauratiecampagne op zich, de kloostergemeenschap is vruchtgebruiker (en zal dan ook de gerenoveerde panden verder verhuren)
- het door de zusters gebruikte kloostercomplex en het gastenkwartier (grotendeels gebouwd in de jaren 1930 naar plannen van arch. J. Viérin) verkeren in goede toestand, restauratiewerkzaamheden of renovaties dringen zich niet onmiddellijk op
- de pas opgerichte dienst voor Monumentenzorg zal de restauratiedossiers voor de huizen zelf opmaken, er wordt een beroep gedaan op overheidssubsidies volgens de regeling voor beschermde monumenten en de werken zullen uitgevoerd worden door na openbare aanbesteding aangeduide aannemers, en dit pand na pand
- de gehele operatie zal ongeveer 25 jaar duren.

Deze duidelijke, nuchtere, realistische maar ook voor die tijd vooruitstrevende visie is ook zo uitgewerkt, zonder dat er toen hierover omslachtige nota's werden gepleegd. In 1972 schrok ik toch even van de vooropgestelde timing: zou dat allemaal een kwarteeuw in beslag nemen? Het leek mij ontzettend lang.

Alles samen heeft dit 'project' ongeveer tien jaar langer geduurd (vanaf de eerste huisrestauratie nr. 9 tot aan de heraanleg van de bestrating). Niet dat we met onze vingers zaten te draaien, integendeel mag ik wel zeggen. Maar we hebben ook een dalperiode meegemaakt en ik denk dan vooral aan de ministeriële bestuursperiodes van Karel Poma (1981-1985), Patrick Dewael (1985-1988) en Louis Waltniel (1988-1992). Dat was een periode van traag draaiende administratieve molens voor de subsidiedossiers van beschermde monumenten, een lauwe politieke bereidheid voor het toekennen van overheidssubsidies en een provinciebestuur dat zelfs (tijdelijk) zijn wettelijk bepaald subsidiepercentage in vraag stelde en trachtte te beperken tot een symbolische 1%. Nochtans waren onze collega's van de toenmalige Rijksdienst voor Monumenten- en Landschapszorg (met als hoofd Edgard Goedleven in Brussel en Miek Goossens als onze antenne in Brugge) ons ononderbroken gunstig gezind, maar de politieke bestuurswisselingen en de beperkte budgettaire mogelijkheden zaten vaak tegen. Het restauratiedossier voor de kerk startte in 1981 en kon pas tien jaar later worden afgesloten. De huidige generatie erfgoedzorgers mag niet vergeten dat de eerste Open Monumentendag in 1989 (dus nu meer dan een kwarteeuw geleden) een kantelmoment betekende. De publieke opinie was wakker geschud – mede door toedoen van de Koning Boudewijnstichting en de enthousiaste inbreng van Guido Knops – de politiekers volgden schoorvoetend. Vanaf ca. 1990 kenden we een boost.

De krijtlijnen die in 1972 werden uitgezet en het parcours dat consequent volgens de oorspronkelijke opties werd afgelegd zijn o. m. door volgende positieve keuzes gekenmerkt:

- de restauratiedossiers werden opgemaakt binnen eenzelfde dienst en door een vrij vaste ploeg medewerkers, met als belangrijkste voordelen
    - o behoud en versterking van de knowhow binnen deze dienst
    - o een consequent omgaan met het erfgoed (stel je voor dat voor ieder pand een andere privé-architect werd aangesteld, die telkenmale zijn eigen stempel wilde drukken)
  - een verspreiding in de tijd door de werkzaamheden pand na pand uit te voeren
    - o waardoor vermeden werd dat de gehele site zou herschapen worden tot één grote bouwwerf (zoals toen gebeurde in het Groot Begijnhof in Leuven)
    - o een budgettaire spreiding wat voor alle partijen verteerbaar was
    - o de verworven ervaringen van ieder dossier en iedere uitvoering werden benut bij de volgende stap
    - o de bewoning kon hierdoor op gestade wijze mee evolueren
- en dit werd steeds georganiseerd in nauw overleg enerzijds met de zusters van het Monasterium van de Wijngaard, die ook instonden voor de bestendige bewoning van de panden, en met de subsidiërende overheid, inzonderheid Miek Goossens, Jos Stroobandts en Dirk Van Eenhooge van M&L (de Provincie heeft zich steeds afzijdig gehouden).

Eén aanbeveling: in de erfgoedzorg moet je **veel geduld** opbrengen.

## **Panta rhei**

Alles vervliet, niets blijft onveranderlijk. Wie als bezoeker deze oase betreedt heeft soms de indruk dat de tijd hier is blijven stilstaan. Het Begijnhof ziet er net zo idyllisch uit als op oude schilderijen. En dat schept ook de verwachting dat het zo moet blijven als op romantische plaatjes. Maar de tijd staat niet stil.

De bouwgeschiedenis van dit patriumonium overspant een periode van bijna acht eeuwen. De middeleeuwse restanten zijn verweven in de transformaties die vooral in de 17<sup>de</sup> en 18<sup>de</sup> eeuw de site haar huidig uitzicht heeft bepaald. De pastoorswoning is een van de vroegste neogotische realisaties in deze stad, zo goed ingepast dat de meesten dit wel voor middeleeuws aanzien. Maar de impact door de vestiging van het nieuwe klooster in de jaren dertig van de vorige eeuw is ook zeer ingrijpend geweest. Architect Viérin heeft wel de bouw van klooster en gastenkwartier verdoezeld achter een rij bestaande panden en een kant van het plein zoomde hij af met een tuinmuur, hofjes en een duiventil, alsof Anton Pieck hem daarbij assisteerde. Het begijnhof is dus steeds onderhevig geweest aan wijzigingen en aanpassingen. Het

groeiproces van de bomen heeft men trouwens niet in de hand. Vergelijk de naar het oosten overhellende waalbomen op het middenplein maar eens met de jonge sprietjes op prentbriefkaarten van een eeuw geleden. De narcissen die in de vroege lente het paasgebeuren kleur geven, hebben hun eigen ontstaansgeschiedenis en zijn nu ook niet meer weg te denken.

Door de gehechtheid aan het in ons collectief geheugen verankerd beeld zijn de restauraties van de jongste decennia op dit vlak *voorzichtig* te noemen. Rigoureuus werd gezorgd voor het behoud van dit uitzonderlijke stadslandschap, niet omwille van goedkope romantiek, vooral door de actuele tendenzen en denkpatronen in de erfgoedzorg. De wijzigingen zijn subtiel. Wie goed toekijkt en vroegere foto's vergelijkt met de huidige situatie, ontdekt minieme verschillen. Zo heeft het poortgebouw zijn vroegere kleurstelling gekregen, zijn gedichte kruisvensters aan de reiekant als spoor benadrukt, zijn sommige bovendakse schouwen gewijzigd en is er naast de kinderkopjes een 'comfortstrook' toegevoegd.

De restauraties hebben zich beperkt tot een **behoedzaam herstel**, waarbij veel aandacht werd besteed aan waardevolle muursubstanties en interieurelementen en de algemene verbetering van het wooncomfort. Er werd dus vooral achter de schermen gewerkt. Maar alles vervliet. Dit zal in de toekomst ook het geval zijn. Laat ons vooral bewust zijn dat we maar de tijdelijke gebruikers zijn van dit unieke erfgoed.

Eén aanbeveling: niets is onveranderlijk, maar zorg dat dit proces **met zachte hand** zich verderzet.

## **De restauratiecampagnes**

De huis-na-huis-restauraties waren een leerschool in het *behoedzaam omgaan*. Reeds bij het eerste project, huis nr. 9, werd *het skelet* onderzocht. Door vochts aantastingen moesten alle muurbepalingen worden weggenomen. Dit gebeurde door eigen werklieden en onder bestendig toezicht, een muurarcheologische onderneming zonder hoogdravende wetenschappelijke aspiraties. Soms zijn we wellicht te ver gegaan. Anderzijds leerde dit ons dat elk huis anders is, vaak met oude middeleeuwse bouwdelen, zoals dakgebinten, vrijgemaakte haarden, lamplissen, en soms verrassende kleurafwerkingen. En daaraan werd steeds grote aandacht en zorg besteed.

Was het Handvest van Venetië van 1964 toen hét credo van de monumentenzorgers, toch werd deze gedragscode met de nodige soepelheid gevolgd. Men leze artikels 9 tot 13 en men kan stellen dat deze richtlijnen nauwgezet in praktijk werden gebracht. Als voorbeeld verwijzen we naar huis nr. 6 met de nieuwe aanbouw voor de trap naar de afzonderlijke woongelegenheden op de verdieping (1998-2002).

De afwerking van het Huis van de Grootjuffrouw in 2000 ging gepaard met een overzichtstentoonstelling van een kwarteeuw restauraties in het Begijnhof. In het desbetreffend dossier steekt een overzicht van de financiële inspanningen van het stadsbestuur, de subsidiërende overheid, maar ook van het Monasterium. Deze zijn indrukwekkend.

En als rode draad: **stap voor stap, consequent met aandacht en zorg.**

## **Eenheid in verscheidenheid**

De gehele site getuigt van een vormelijke en materiële verscheidenheid die in een perfect aangevoelde harmonie en symbiose een wonderlijke eenheid vormt: hét begijnhof van Brugge. En door de erkenning als Werelderfgoed als onaantastbaar gepromoveerd.

De Interbellumperiode heeft vooral zijn sporen nagelaten door de erfpachtovereenkomst voor honderd jaar (1934) en de bouw van het klooster naar plannen van architect Jos Viérin (1937-1939).

Het laatste kwart van de vorige eeuw is dan gekenmerkt door een zorgvuldige restauratiecampagne, waarbij de specifieke eigenheid van ieder 'monument' tot in de geringste details is geëerbiedigd. De verscheidenheid toont een brede waaier van vormgevingsaspecten (schrijnwerk, haarden, schouwen, dakgebinten...), een wonderlijk samenspel tot een even wonderlijke eenheid.

Een hint: laat ons bij het bestendig beheer en eventuele toekomstige wijzigingen steeds oog hebben voor deze eenheid in de verscheidenheid.

## **De bestemming(en)**

Gesticht in het midden van de 13<sup>de</sup> eeuw en ingebed in de mystieke beweging kende het Begijnhof een gestage groei, met de nadruk op ascese, contemplatie en gebed. In de 15<sup>de</sup> eeuw telde de gemeenschap zo'n 150 begijnen, we kunnen ons dit niet meer voorstellen. Er waren perioden van bloei maar ook van moeilijkheden en tegenspoed. Met de Contrareformatie werd de kerk zwaar beschadigd. De daaropvolgende eeuwen waren dan weer gekenmerkt door voorspoed en rijkdom. Met de Franse Revolutie kwam het beheer onder het Bestuur van de Burgerlijke Godshuizen (later COO), gevolgd door lange periode van verval; in het midden van de 19<sup>de</sup> eeuw waren er dertig begijnen, in 1925 nog zeven. De sfeer werd toen omschreven als een *soort seniele euforie*.

Sinds 1927 volgt de nieuwe stichting de benedictijnse obediëntie. Dit was een initiatief van kanunnik Rodolphe Hoonart (1886-1969) hierin gesteund door de laatste Grootjuffrouw en de eerste overste van de *Dochters van de Kerk*, Genevève de Limon-Triest (1874-1971). Maar moeilijkheden bleven niet uit.

Het huidige Monasterium van de Wijngaard is een priorij die de nadruk legt op het monastieke leven, spiritualiteit en gebed. Dit leven in stilte in gemeenschap is bepalend voor de site. Het klooster en het bezinningscentrum benemen een groot deel van het gebouwenareaal. De kerk wordt dagelijks gebruikt voor de katholieke eredienst en voor de koordiensten van de zusters. Daarnaast zijn het Liturgisch Centrum en het museaal ingericht begijnenhuisje ook nauw verbonden met het Monasterium.

Het is de realiteit dat niet alleen dit Monasterium maar ook de andere vrouwelijke kloostergemeenschappen in Brugge geconfronteerd worden met vergrijzing en verdunning (Sint-Godelieveabdij aan de Boeveriestraat, het Engels Klooster aan de Camersstraat, de Dominikanessen aan de Vlamingdam, de Sint-Trudoabdij van Male sinds vorig jaar in Sint-Pieters, en de Priorij Onze-Lieve-Vrouw van Bethanië in Loppem). In de nabije toekomst mogen belangrijke verschuivingen worden verwacht.

Het beheer (verhuur) van de overige huizen is in handen van het Monasterium, bewoond door een twintigtal alleenstaande dames. Deze rustige en bescheiden woonfunctie heeft ook zijn weerslag op de sfeer binnen de site.

Het Begijnhof heeft een grote toeristische aantrekkingskracht, zowel voor individuele bezoekers als voor groepen, al dan niet onder begeleiding van gidsen (op jaarbasis wellicht honderdduizenden, van heinde en ver). Deze *stroom* toeristen blijft ondanks de numerieke omvang gedeist. De 'wandelroute' beperkt zich tot de lus van poort tot poort. De enkelingen die de lus langs het klooster of de *steert* aandoen zijn beperkt. Geen fietsen, geen koetsen, noch gemotoriseerd verkeer. Geen zitbanken, ligweiden of piknikmogelijkheden. De poort gaat 's avonds om halfzeven dicht, in winter en zomer. De seneriteit wordt, niet zonder moeite, in de hand gehouden.

Ondanks de toeristische belangstelling is dit een **oase van rust**, waarbij de aard van de huidige bestemmingen zowel van kerk, klooster en de woonpanden bepalend zijn. De **genius loci** is sinds eeuwen quasi onafgebroken bepaald door deze specifieke bestemmingen.

Het behoud en het goede beheer van dit unieke patrimonium, beschouwd als Werelderfgoed, is alleen gewaardborgd bij een passende bestemming.

## De uitdagingen voor de toekomst

Men mag aannemen dat de in het laatste kwart van de vorige eeuw opgezette restauratiecampagne is afgerond. Zonder calamiteiten zullen de eerste decennia geen ingrijpende restauratiewerkzaamheden noodzakelijk zijn. Het stadsbestuur kan zich als eigenaar voorlopig beperken tot **regelmatig onderhoud**, wat evenwel niet mag worden uit het oog verloren. Onderhoudsbeurten zoals herschilderen van gevels en schrijnwerk, nazicht van bedakingen, groenbeheersing, vormen een onafgebroken opdracht voor eigenaar en erfpachthouder.

Als het stadsbestuur eigenaar blijft! Stel je voor dat beleidslieden om lucratieve redenen de ganse site wensen te verkopen, zonder gebruiksbeperking of andere voorwaarden. We mogen het ons niet voorstellen. De huidige erfpachtregeling met het Monasterium zal binnen afzienbare tijd worden beëindigd, wijzigingen kondigen zich aan.

Het **beheersen van het toerisme** blijft een bestendige uitdaging. De attitude van de bezoekers moet blijvend gestuurd worden. Daarom zullen een aantal permanente maatregelen moeten zorgen voor het behoud van de intrinsieke sfeer binnen deze site, zoals

- enkel toegankelijk voor voetgangers (het toelaten van auto's is nu alleen beperkt voor noodzakelijkheden van het Monasterium en bewoners)
- geen accommodaties voorzien die een drukker gebruik in de hand werken (zitbanken, piknikmogelijkheden, speeltoestellen voor kinderen, toegang voor koetsen, enz.)
- de poorten gaan dicht van zonsondergang tot zonsopgang, een garantie voor de sfeer binnen deze oase
- zachte maatregelen die de attitude van de bezoeker begeleiden (een stilte-bordje volstaat wellicht niet).

De **woonfunctie** van de vershillende panden is zeer positief en kan best in de huidige vorm (voor alleenstaande dames) behouden blijven als garantie voor de *genius loci*.

- verhuur aan gezinnen (hoe positief ook) of aan studenten (van het Europacollege bvb.) zouden een totaal andere sfeer met zich meebrengen; de vraag stelt zich of dit wenselijk is (cf. de huisvesting in het Groot Begijnhof in Leuven, met een totaal ander karakter dan hier in Brugge)
- andere vormen van sociale huisvesting (ik denk bvb. begeleid wonen voor mensen met een beperking, asielzoekers, reïntegratie van gedetineerden) zijn maatschappelijk gezien mogelijk verdedigbaar, maar stuurt deze site ook in een heel andere richting

- als verblijfstoerisme (vakantiewoningen, timesharing, hotelaccommodatie) is succes verzekerd (hoe romantisch: een honeymoon voor Japanners), maar...

De **religieuze bestemming** kan bogen op een geschiedenis die bijna acht eeuwen overspant, met ups and downs, met enkele onderbrekingen of nieuwe wendingen. De huidige vestiging van het Monasterium van de Wijngaard is een specifieke keuze geweest van kanunnik Rodolphe Hoornaert die hiermee, in samenwerking met Grootjuffrouw G enevi ve de Limon Triest het wegwijnende begijnenleven een nieuwe wending gaf. Door de huidige maatschappelijke evoluties, de ontkerkelijking, de secularisatie en de globalisering is een confrontatie met nieuwe wendingen binnen dit begijnhof onafwendbaar. Niemand kan de toekomst voorspellen, maar er mag worden aangenomen dat het Monasterium naar een nieuwe fase gaat, of een fase zal afsluiten. Het huidige monastieke leven is van grote waarde en betekenis in onze maatschappij. Een uitdaging voor de toekomst.

Persoonlijk zijn we ervan overtuigd dat uit eerbied voor de geschiedenis, uit waardering voor de *genius loci* van dit Werelderfgoed, en in het besef dat de bestaande bestemmingen van kerk, klooster en woonhuizen in het recente verleden en tot op heden *lichaam en ziel* van deze site bepalen, iedere mogelijke wijziging met de grootste omzichtigheid zal moeten voorbereid en begeleid worden.

**Silence is a source of great strength.**

Jan Esther

19 mei 2014

\*\*\*\*\*

Beknopte bibliografie:

F. Bonneure en L. Verstraete, *Het Prinselijk Begijnhof De Wijngaard in Brugge. Geschiedenis van de site en van de bewoners*, Tielt, 1992

J.-P. Esther, *De Brugse begijnhofkerk: een behoedzame restauratie*, in *Monumenten en Landschappen*, jaargang 11 nr. 1, januari-februari 1992, p. 28-39

*Behoedzaam omgaan. Monumentenzorg in Brugge 1988/1993*, Brugge, 1994, p. 40-50

*Bouwen door de eeuwen heen*, dl. 18n b, 2004, p. 271-295

\*\*\*\*\*

**8.9. BIJLAGE 9: INVENTARIS 1924**

Hospices Civils

de

Bunges

Biens urbains

Béguinage.

Note pour Monsieur le Secrétaire

J'ai l'honneur de vous envoyer ci-joint  
l'inventaire des tableaux, statues etc. se trouvant actuellement  
dans la maison de la Grande-Dame, Béguinage n° 30 à Bunges,  
et appartenant aux Hospices Civils, les objets suivants mentionnés  
dans l'inventaire du 11 novembre 1897 n'ont pas été retrouvés :

- 1) Vestibule - 1 bahut gothique
- 2) Etage - armoire en bois de chêne  
Petit meuble

Grand armoire gothique en chêne.

- 3) Grenier - Grand coffre en chêne, à cinq serrures, paraissant  
avoir servi aux archives du Béguinage.

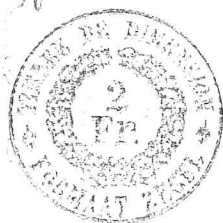
Je suppose que les meubles en chêne qu'on ne retrouve pas, ont été  
utilisés pour la confection de la grande armoire gothique en chêne se  
trouvant dans le vestibule et servant d'entrée à la cave. Pour ce qui  
concerne le grand coffre en chêne, les servantes de feu m<sup>lle</sup> veuve Hamon  
de Stompactbouche m'ont encore dit que ce coffre a été transporté par  
des ouvriers des Hospices Civils au Secrétariat sous la surveillance de M. de Smet.

Je voudrais savoir si je ne dois pas ajouter à l'inventaire  
l'autel gothique en chêne et les 3 statues qui se trouvent dans la chapelle  
et qui ont été légués au Béguinage. Je crois qu'il serait désirable  
de faire marquer par les lettres H. C. B. (Hospices Civils Bunges) toutes  
objets mentionnés dans l'inventaire et appartenant aux Hospices Civils.

Bunges le 6 Février 1923

Emmanuel Bergh  
Vickgeluder

Inventaire des tableaux, statues et autres objets  
d'art appartenant à la Commission des Hospices civils  
de Bruges et faisant partie du mobilier de la maison  
N° 30 au Béguinage princier de Bruges et dont la garde  
a été confiée à Mademoiselle Geneviève de Simon Brist,  
Grand' Dame du dit Béguinage.



Salle de réunion (Musée).

Tableau. (Hauteur 1<sup>m</sup>60 - Largeur 2<sup>m</sup>70).  
St<sup>e</sup> Elisabeth à genoux devant N. S. (1678) attribué  
à Michel Coxie.

Toile. (Hauteur 0.82 - Largeur 1.70).  
Jugement de Salomon.

Toile. (Hauteur 1.40 - Largeur 1.50).  
Le Christ sur la Croix, une religieuse à genoux  
devant Lui.

Toile. (Hauteur 1.70 - Largeur 1.10).  
Ecce homo par Van Cost, Père (1620).

Toile. (Hauteur 1.64 - Largeur 1.10).  
La vierge des douleurs, près d'elle un ange à genoux,  
tenant une draperie sur laquelle sont tracés les  
7 douleurs de la St<sup>e</sup> Vierge, 1600 par Van Cost, Père.

Toile. (Hauteur 2.80 - Largeur 2.00).  
Portrait en pied du Pape Clément XI.

Toile. (Hauteur 1.10 - Largeur 0.88).  
Portrait de l'Evêque van Susteren, 1746, par  
M. De Viseh.

Toile. (Hauteur 0.90 - Largeur 0.85).  
Rebecca à la fontaine, par Garemyn.

Toile. (Hauteur 1.00 - Largeur 0.85).  
Portrait d'homme 1660.

Toile. (Hauteur 1.00 - Largeur 0.85).  
Portrait d'homme 1730.

Toile. (Hauteur 0.90 - Largeur 0.68).  
3 médaillons, portraits d'homme en buste.

Toile. (Hauteur 0.92 - Largeur 0.70).  
Portrait d'homme par Van Oost.

Ecc homo en aquarelle sur papier.

Cadre renfermant un dessin au trait et fait à la plume sur parchemin, représentant le Christ en Croix entre les deux Larrons.

Tableau. - Le couronnement d'épines.

Petit tableau représentant le Christ en croix.

Petit tableau représentant la vénération de la relique du St Sang.

Une copie du précédent.

Un Christ en Croix, appliqué sur la cheminée.

2 bahuts en chêne, - Renaissance flamande.

Une table en chêne, - Renaissance flamande.

Petit bahut avec fronton marqué 1644, avec presse.

### Vestibule.

Toile. (Hauteur 2.50 - Largeur 1.15).  
Joseph portant l'enfant Jésus.

Toile. (Hauteur 0.90 - Largeur 1.55).  
L'adoration des Mages.

Toile, représentant les disciples d'Emmaüs.

Un devant de cheminée représentant la pêche miraculeuse.

Un devant de cheminée représentant trois Religieux: St Maurice, St Benoît, St Placide.

Toile. (Hauteur 1.10 - Largeur 0.80).  
Portrait d'un Moine des dunes, ancien Curé du Béguinage, 1822. - J. Ducq.

Grande armoire en bois sculpté contenant les ornements d'église (placé actuellement dans une chambre de la maison n° 3, servant de dépôt pour les objets d'église).

Une croix en bois avec les emblèmes des 4 évangélistes.

1 bahut gothique en bois de chêne 1.70/1.70.

1 bahut en bois de chêne, renaissance flamande, 1.70/1.15.

Un banc en bois de chêne.

Petite table en chêne, renaissance flamande (placé actuellement à l'hôpital St Jean).

Une grande armoire gothique avec fronton, servant d'entrée de cave.  
Tabernacle en bois de chêne, orné de bas-reliefs et de statuettes, artistiquement travaillé.

Pierre tombale en cuivre, représentant une religieuse dans une chapelle gothique, hauteur 0.60, largeur 0.30.

### Chapelle.

Une grande toile peinte, relative au jubilé de M<sup>lle</sup> Liboons, 1788.

### Cuisine.

Armoire en partie en chêne, avec serrures gothiques.

### Etage.

2 petits pastels, représentant la Ste Vierge et Notre Seigneur, attribués à De Deyster.

Les soussignés déclarent avoir procédé à l'inventaire tel qu'il est établi ci-dessus, le 26 Février 1923.

Fait en double à Bruges, le 8 Novembre 1924.

La Supérieure du Béguinage, des Hospices Civils de Bruges,

G. de Simon, Curé.

M. Vanlalou

Chapelle

Bruges, le 15 novembre 1924

1900 n<sup>ing</sup> vol. 946 15 Page 5  
quatre  
Reçu cinq francs sur l'autre double

5  
J. Nicot

**8.10. BIJLAGE 10: HET KUNSTBEZIT VAN HET MONASTERIUM DE WIJNGAERD**

## Het Kunstbezit van het Monasterium De Wijngaard

In het OCMW-Archief, CBG, Eigendommen, dossier 4344 (HA3, s.d, zonder nummer) zit een (geofficialiseerde) inventarislijst gedateerd 8 november 1924 van schilderijen en meubelen die als eigendom van het OCMW werden beschouwd en in het Begijnhof bewaard worden. Die lijst is belangrijk in de toekomst, moesten er discussies zijn over eigendomsrecht.

In 1959 werd het kunstbezit van het Monasterium verrijkt met de schenking Jeanne de Man (1868-1969) uit Varsenare. Mevrouw de Man had tijdens de Tweede Wereldoorlog haar schilderijencollectie uit veiligheidsoverwegingen in het Begijnhof ondergebracht en schonk ze achteraf aan de kloostergemeenschap: het betreft familieportretten, maar ook zes bijzondere Brugse stadsgezichten, waaronder het uitzonderlijke schilderij 'De zeven Wonderen van Brugge' van Pieter Claeissens (ca.1550).

In **1965** verscheen de '**Aanwijzende Fotografische Inventaris van de Kantons Brugge**' opgemaakt door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (Antwerpen, 1965) (inventarisplieg stond onder leiding van dr. Aquilin Janssens de Bisthoven, de latere conservator van de Brugse musea. Daarin worden op **p.28-34** ook naast de architectuur melding gemaakt (en foto's genomen) van historisch beeldhouwwerk en schilderijen, bepaalde schouwen, kasten, koorgestoelten, tekeningen, religieus vaatwerk, archiefdocumenten,...(zie bijlage).

In **1970** verscheen bovendien van de hand van Prof. J.K. Steppe (en zijn studenten), **Uit het Schilderijenbezit van het Prinselijk Begijnhof te Brugge** (Archivum Artis Lovaniense, Brugge, 1970). Deze catalogus is **52** bladzijden lang en geïllustreerd met z/w opnames van de belangrijkste werken (zie bijlage). Hierin ondermeer de collectie De Man (29 familieportretten en 6 stadsgezichten van Brugge; maar ook latere schenkingen).

In **2004** verscheen **Bouwen door de eeuwen heen**. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. **Deel 18nb Stad Brugge, Middeleeuwse stadsuitbreiding Zuid** (Brepols-Turnhout, 2004) en daarin wordt het begijnhof beschreven **p. 271-295** met daarin op p. 279 een korte opsomming van cultuurgoederen in de kerk (hieronder oplijsting):

### Schilderijen

Sint-Jozef met het kindje Jezus toegeschreven aan Jacob van Oost (tweede helft 17de eeuw)

De ontmoeting tussen O.-L.-Vrouw en de H. Elisabeth van Louis De Deyster (laatste kwart 17de eeuw)

Tafereel uit het leven van de H. Dominicus, anoniem (tweede helft 17de eeuw)

Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, toegeschreven aan Theodoor Boeyermans, tweede helft 17de eeuw

Leven van de H. Trudo, anoniem, 18de eeuw

### **Beeldhouwwerk**

O.L.Vrouw van Goede Wil met boom als beeldnis, 1673

Albasten antependium, laat-Renaissance met de bewening van Christus, eerste helft 17de eeuw

Barokaltaar in de Zuidelijke zijbeuk, 17de-eeuws met achter het altaar – schaduwsschildering met twee knielende engelen

Beeld van Sint-Jozef, tweede helft 17de eeuw

Romaans beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Spermalie, eerste helft 13de eeuw

Barok hoogaltaar met fronton waarin H. Elisabeth van Hongarije met links de H. Barbara en rechts de H. Catharina, laatste kwart 17de eeuw

Onze-Lieve-Vrouw van de Wijngaard, hét 13de-eeuwse symboolbeeld van het Begijnhof Ten Wijngaarde bevindt zich in de zaal naast de kerk

Barokaltaar in de noordelijke zijbeuk, tweede helft 17de eeuw

Eikenhouten koorafsluiting en koorbanken, 1740

Eikenhouten lambrisering, 1763

Eikenhouten laatbarokke gesculpteerde preekstoel vermoedelijk van de hand van J. Van Hecke, ca. 1735

Eikenhouten tochtportaal en orgeltribune uit 1754

### **Waardevol pijporgel van Andries-Jacob Berger (1712-1774), 18de eeuw**

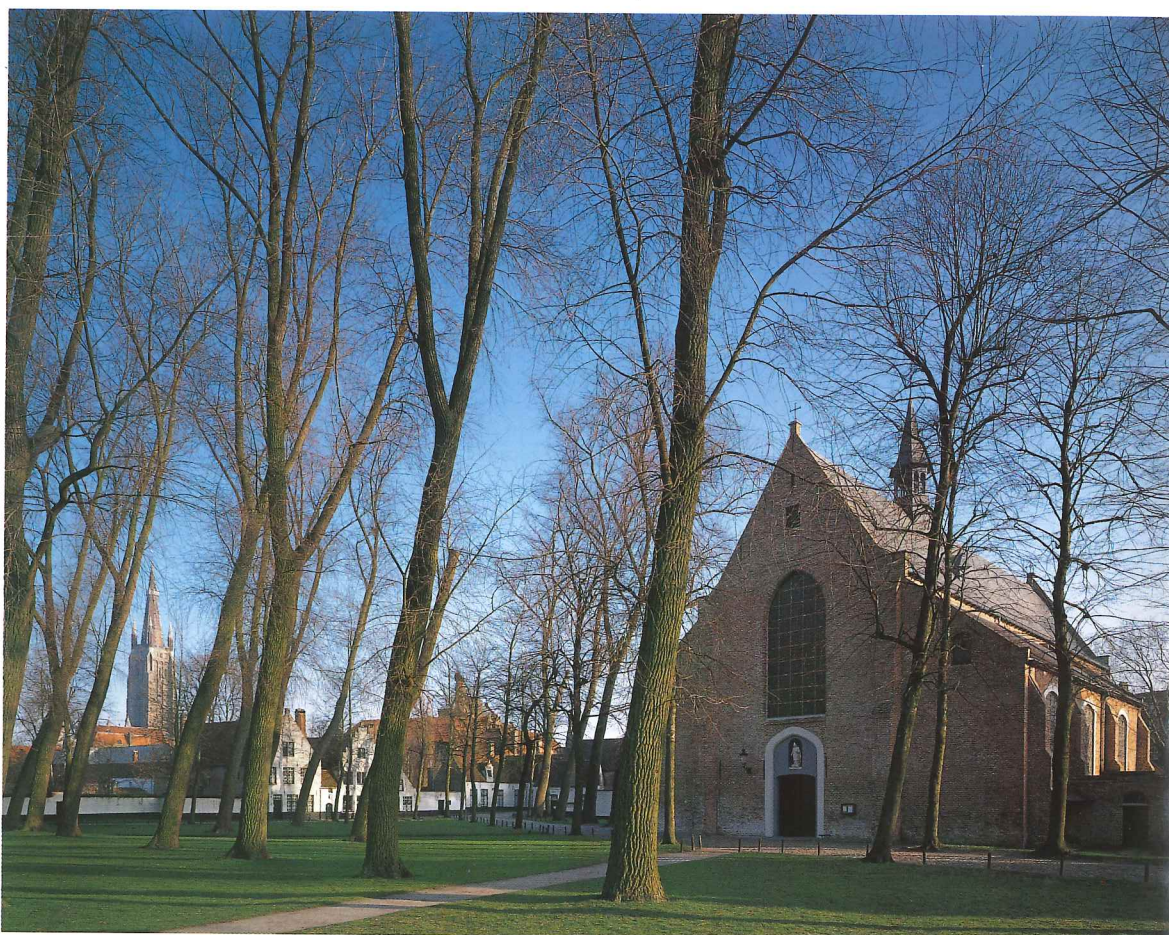
De glas-in-loodramen in de kerk zijn gemaakt in het atelier van Jules Dobbelaere in Brugge in 1913 en hebben betrekking op het leven van de H. Elisabeth en de H. Dominicus

**8.11. BIJLAGE 11: JAN ESTHER, M&L 1992, DE BRUGSE BEGIJNHOFKERK: EEN BEHOEDZAME RESTAURATIE**

## DE BRUGSE BEGIJNHOFKERK: EEN BEHOEDZAME RESTAURATIE

JEAN-PIERRE ESTHER

De Begijnhofkerk  
gezien vanop het  
middenplein  
(foto O. Pauwels)



Niemand zal de cultuurhistorische waarde ontkennen van het Brugse Begijnhof. Met een geschiedenis die opklimt tot het begin van de 13de eeuw behoort het met de kerk en de witgekalkte huizen, geschikt rond een groen middenplein, tot de meest geliefde en bezochte sites.

De niet te stuiten opmars van het commerciële toerisme in de historische monumentenstad stopt aan de ingangsbrug en het classicistisch poortgebouw. Binnen de omslotenheid ervaren we een oase van rust en authentieke schilderachtigheid.

Na de Franse Revolutie kwam het Begijnhof in bezit van de Burgerlijke Godshuizen, later de Commissie voor Openbare Onderstand. Toen de laatste begijn in 1928 overleed zorgde kanunnik Rodolphe Hoornaert voor de vrijwaring van de geestelijke en spirituele waarden. Hij trok de *Dochters van de Kerk* aan om er een kloostergemeenschap te stichten volgens de regels van de Heilige Benedictus. In de jaren '30 verbouwde men een rij panden tot de nieuwe behuizing van het *Monasterium van de Wijngaard*. De overige conventen werden verhuurd aan alleenstaande dames. Tot op heden is dit nog steeds het geval. De kloostergemeenschap, die 22 zusters telt en het habijt van de vroegere begijnen draagt, heeft het domein in erfpacht en staat borg voor de verstillde sacrale sfeer (1).

Naar Belgische normen werd het Begijnhof vrij vroeg op de monumentenlijst geplaatst volgens de wet van 7 augustus 1931. Dat gebeurde bij Koninklijk Besluit van 20 februari 1939, nadat het jaar ervoor een eerste reeks van 8 monumentale gebouwen - waaronder het stadhuis en de voornaamste kerken - officieel waren beschermd.

Bij akte van 2 augustus 1972 kocht het Brugse stadsbestuur het Begijnhof aan van het OCMW voor de som van 720.000,-fr. Het gebouwenpatrimonium stond er toen wat verwaarloosd bij. De eerste jaren werden door de nieuwe eigenaar dringende beveiligingswerken uitgevoerd aan schouwen en daken. Vanaf 1978 kon men beginnen met de pandgewijze restauratiewerken. Het Begijnhof telt zo'n 35 panden (2). Tot nu toe zijn er 13 huizen hersteld en aangepast aan het modern wooncomfort. In 1992 zullen de restauratie- en renovatiewerken starten aan de huizen nummers 44 en 48-50. Deze werken gebeuren met overheidstoelagen.

In deze tijdspanne gaf het stadsbestuur ongeveer zo'n 50 miljoen frank uit en ontving daarnaast 21 miljoen van het Vlaamse Gewest en 2 miljoen van het Westvlaamse Provinciebestuur. Op de stadsbegroting 1992 is nogmaals 6 miljoen frank voorzien voor instandhoudingswerken aan een 10-tal huizen.

## RESTAURATIE VAN DE KERK

Van mei 1990 tot augustus 1991 onderging de Sint-Elisabethkerk een grondige restauratiebeurt. Over deze werken zullen we het hier verder hebben. De eerste gesprekken in verband met de nodige onderhouds- en oprisingswerken aan de Begijnhofkerk dateren van oktober 1981. Vooral de

binnenwanden smeekten om een verbouwing. Het initiatief kwam tot stand in samenspraak met het stadsbestuur, het Monasterium en het Bestuur Monumenten en Landschappen. Administratieve verwickelingen bij de aanvraag voor overheids-toelagen vertraagden het project aanzienlijk (3).

## BOUWGESCHIEDENIS. DE VROEGGOTISCHE KERK UIT HET MIDDEN VAN DE 13DE EEUW

De eerste bouwfase kan worden gesitueerd in het midden van de 13de eeuw, kort na de stichting van het Begijnhof. De driebeukige bakstenen kerk, toegewijd aan de Heilige Elisabeth van Hongarije, heeft een rechthoekige middenbeuk met in het verlengde een recht afgesloten koor, opgetrokken met grote bakstenen (28 x 13,5 x 6,5/7 cm) in kruisverband. De kerk had een basilikale opbouw. De drie traveeën diepe middenbeuk werd verlicht door zes ronde bovenvensters - een zeldzaamheid in de vroeggotische kerkelijke architectuur in Vlaanderen. Deze zijn nog aanwezig, maar aan de binnenzijde dichtgemuurd. Door de verhoging van de zijbeuken, met lessenaarsdaken tot tegen de gootlijst van het hoofddak, zijn deze oculi van buitenuit aan het gezicht onttrokken. Ze zijn alleen zichtbaar vanop de zolders boven de zijbeuken.



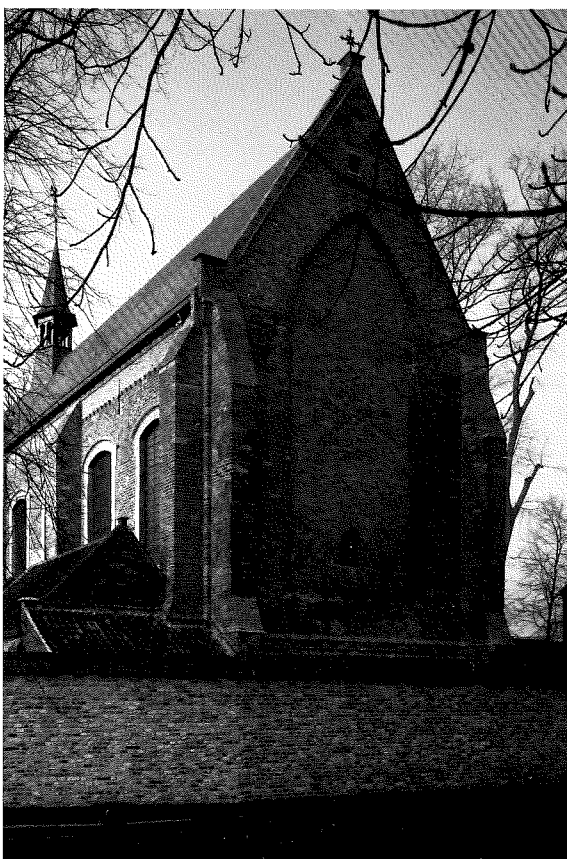
De rondbooggang in de noordgevel dateert uit het midden van de 13de eeuw en is nog opgevat in een laatromaanse vorm (foto O. Pauwels)

De middenbeuk meet binnenwerks 9 op 36 m, een verhouding van 1 op 4. Het schip is over drie traveeën geflankeerd door twee zijbeuken, telkens 4,50 op 19,50 m. De 12,30 m hoge beukmuren dragen het spitse zadeldak, dat een nokhoogte van 20,20 m bereikt. Naast het koor en in het verlengde van de zuidelijke zijbeuk bevindt zich de sacristie, waarvan twee vakken overkluisd zijn met lage, beschilderde bakstenen kruisgewelven - die nog uit de oudste bouwfase kunnen stammen - en twee vakken met analoge gewelven, doch uitgevoerd in hout- en pleisterwerk.

Deze torenloze driebeukige kerk, met diep en vlak afgesloten koor en zonder transept, is een uitzondering in de Vlaamse vroeggotiek. Meestal hadden de parochiekerken een middentoren (zoals de Sint-Gilliskerk in Brugge) of een hoge westertoren als merkteken in het landschap (zoals in Damme en Lissewege). Veelal was de aanleg kruisvormig. De eenvoud van het begijnenleven zal hierbij wel richtinggevend zijn geweest. Ook in opstand is de kerk bescheiden. Het is de minst rijzige 13de-eeuwse kerk in West-Vlaanderen (4).

In het natuursteenarme poldergebied ten noorden van het graafschap Vlaanderen was het uit klei

De oostgevel na restauratie (foto O. Pauwels)



gebakken bouwmetaal algemeen in gebruik vanaf de beginjaren van de 13de eeuw. De moefen van groot formaat in het muurwerk van de Begijnhofkerk getuigen van gedegen vakmanschap. Bakstenen kunnen eeuwen trotseren.

Enkel voor het hoogstnodige werd natuursteen aangevoerd. Het was een moeilijke en dure onderneming om gehouwen onderdelen in Doornikse kalksteen over slechte landwegen naar de bouwplaats te versjouden. Alleen de vier zuilen en de vier halfzuilen tussen midden- en zijbeuken zijn samengesteld uit trommels uit de groeven in het Doornikse. Deze natuurstenen zuilen zijn nu bepleisterd en voorzien van eenvoudige klassieke kapitelen.

In de eerste travee van de noordelijke zijgevel steekt een rondboogpoortje met halfzuilen met natuurstenen haakkapitelen. De vormgeving leunt nog volledig aan bij de Romaanse traditie en is bijvoorbeeld analoog met het westportaal van de kerk in Varsenare.

Steunberen in baksteenmetselwerk markeren de buitengevels. De zijgevels van de zijbeuken zijn per travee geleed met driemaal verjongende steunberen met afzaten. De zijgevels van het koor hebben telkens een hoek- en een middensteunbeer. De oostgevel heeft op de hoeken gelijkaardige steunberen. Ter hoogte van de eerste schoot loopt een bakstenen lijst over de drie koorgevels. Ook de westelijke eindgevel is op de hoeken met steunberen versterkt. Te oordelen naar het grote baksteenformaat kunnen deze steunberen grotendeels uit de eerste bouwfase dateren.

In de oostelijke tuitgevel steekt een hoge spitsboognis - oorspronkelijk een venster met tracering; later werd het dichtgemetseld. In het veld is met een afwijkende baksteensoort een cirkelmotief gemetseld. Kwartronde zuiltjes, bekroond met knopkapitelen in kalkzandsteen, flankeerden dit koorvenster. Alleen aan de rechterkant bleven de kapitelen bewaard. Erboven zien we een blindnis met drie spitsbogen op kraagsteentjes. Een gelijkaardige nis bevindt zich onder meer in de achtergevel van de voormalige ziekenzaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie aan de Potterierei, eveneens gebouwd in de 13de eeuw. In de blindnis steekt een kleine zolderopening. De top is afgelijnd met een halfronde baksteenlijst en afgedekt met afgeschuinde *moefen*.

De Begijnhofkerk kwam tot stand in een periode toen in Brugge en omgeving belangrijke kerkgebouwen werden opgetrokken, zoals de westbouw van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (tweede kwart van

De segmentbogige poort, gevat in een Tudorboognis, aan de westgevel (foto O. Pauwels)

de 13de eeuw), de Sint-Gilliskerk (circa 1240), de Sint-Jacobskerk (circa 1250) en delen van de monumentale dorpskerken van Damme (circa 1220-1250) en Lissewege (circa 1225-1250).

## HEROPBOUW IN HET BEGIN VAN DE 17DE EEUW

In de "beroerlycke tyden" moesten de begijnen hun omsloten hof verlaten. Dat gebeurde in september 1582. Sinds 24 mei 1581 was de katholieke eredienst in de stad verboden. Dit duurde tot in mei 1584.

Intussen gebruikte men de kerk als hooisluur - een niet al te passende bestemming want op 9 januari 1584 werd het vroeggotische gebouw door brand geteisterd. Het dakgebinte ging volledig in de vlammen op.

Het duurde twintig jaar voordat de begijnen de middelen vonden om de kerk te herstellen en deels herop te bouwen. Om de nodige fondsen te verzamelen verkochten ze landerijen in Koolkerke. De werken duurden van 1604 tot 1609 onder het bestuur van grootjuffrouw Barbara van Bassevelde. De namen van de ambachtslui en de respectieve kosten staan keurig genoteerd in de bewaarde rekeningen (5).

Pieter Joos stond samen met zijn zoon Pieter junior op de steigers om een "nieuwen hentghevel" aan de westzijde op te trekken. De hoge bakstenen tuitgevel die met haar silhouet zo sterk het gezicht van het Begijnhofplein bepaalt, is doorbroken door een segmentbogige poort gevat in een Tudorboognis. In het boogveld steekt een beeldnis, nu gevuld met een beeld van de Heilige Elisabeth van Hongarije. Erboven zien we een groot spitsboogvenster. Op de makelaar van de poort komt het jaartal 1605 voor. Pieter Joos verhoogde de langshevels van schip en koor ongeveer 0,70 m. Kwartrond geprofileerde bakstenen die uit het metselwerk steken in de zone boven de twee rechtervensters in de zuidgevel van het koor, geven nog de plaats aan van de 13de-eeuwse gootlijst.

Ook de zijgevels en de oostelijke eindgevel van het koor waren doorbroken door hoge spitsboogvensters. Sporen in het metselwerk boven de twee rechter segmentboogvensters aan de zuidgevel van het koor geven nog de vroegere vorm aan. Volgens de rekeningen kregen ze bakstenen traceringen. Charles Debeste zorgde voor het herstellen van het nog bestaande metselwerk, het verleggen van enkele grafstenen en het bepleisteren van de binnenmuren.



De uitgaven voor het metselwerk (ongeveer 130 ponden grootte) viel mee in vergelijking met het totaal nieuwe daktimmerwerk (390 ponden grootte). De timmerlieden Michiel Verbrugge en Jacques Truwaut maakten de nieuwe kap. Deze bestaat uit een reeks van zeven dubbele schaargebinten met nokgebinten die steunen op de muurplaten. De dubbele schaargebinten alterneren met enkele schaargebinten die steun vinden op de zware gordingen ter hoogte van de onderste schaargebinten van de dubbele spanten. Dit is een eerder ongewone constructiewijze. De onderlinge afstand tussen de dubbele schaargebinten bedraagt ongeveer 4,50 m en de plaatsing heeft geen verband met de travee-indeling van de eigenlijke kerk. Op de muurplaten en de gordingen steunen de eikehouten kepers (circa 10 op 10 cm, h.o.h. 35 cm). Het dak werd met schaliën gedekt door Jan Petnuck, die ook voor het loodwerk zorgde. Dit kostte samen ongeveer 330 ponden grootte, dus bijna evenveel als het timmerwerk.

De vroeggotische bovenvensters boven de zijbeuken, die toen nog vrij waren en de middenbeuk verlichtten, werden voorzien van nieuwe smeedijzeren roeden door Jan de Reulx en van glas-in-loodramen

door Mattheus de Kinder, wat samen ongeveer 17 ponden grootte kostte. Een zeshoekige dakruiter met spits dakje en open klokkenhuis vervolledigde de herstelde kerk. Adam van de Zande leverde het klokje en de weerhaan.

### VERFRAAIINGWERKEN IN DE 18DE EEUW

Terwijl de herstelling in de jaren 1604-1609 nog in een sobere laatgotische trant gebeurde onderging de Begijnhofkerk een eeuw later een aanpassing in late barokstijl.

Men verhoogde de zijbeuken, zodat de kenmerkende basilicale opbouw verdween en de 13de-eeuwse bovenvensters hun functie verloren. De vensters van het koor en de zijbeuken werden verbouwd in segmentboogvorm, met een vlakke bepleisterde omlijsting en een geprofileerde waterlijst. De koorvensters kregen aan de binnenzijde een geprofileerde omlijsting (6).

De vlechtingen in de eindgevels van de zijbeuken geven nog de dakhelling van 1604-1609 aan. Het voegwerk van het metselwerk van de verhoogde zijbeuken is voorzien van dagstrepen. De zijbeuken werden overkluisd met graatgewelven op gordelbogen die in de buitenmuren rusten op kraagstenen met gebeeldhouwde engelenkoppen.

De bepleisterde bakstenen gewelven van de zuidelijke zijbeuk zijn versierd met geometrische motieven. In de oostelijke travee van de zuidelijke zijbeuk zien we in spiegelbeeld het jaartal 1707 - een aanduiding van de voltooiing van deze bouwfase.

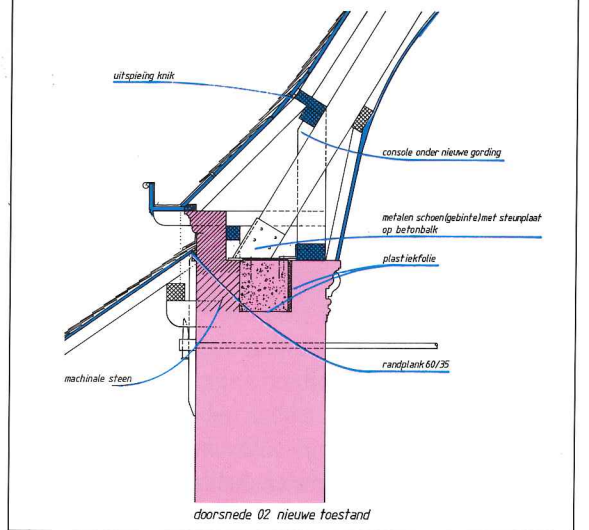
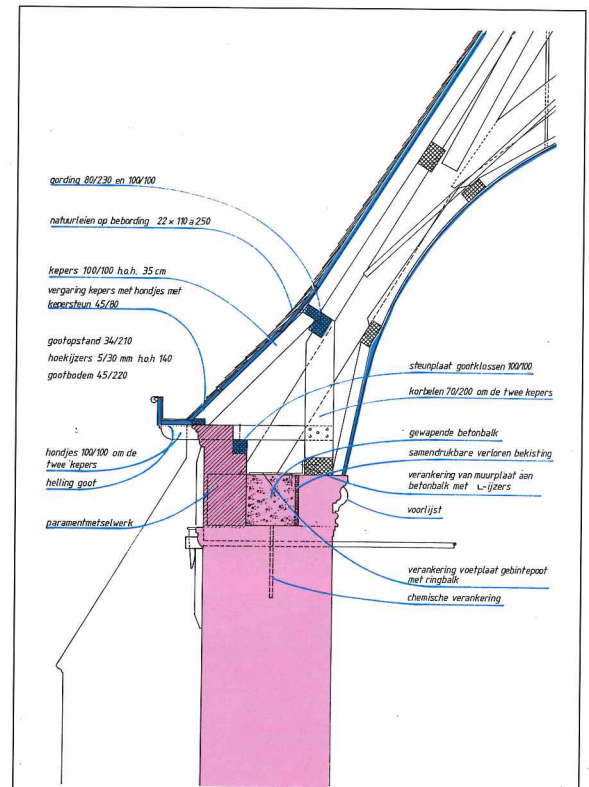
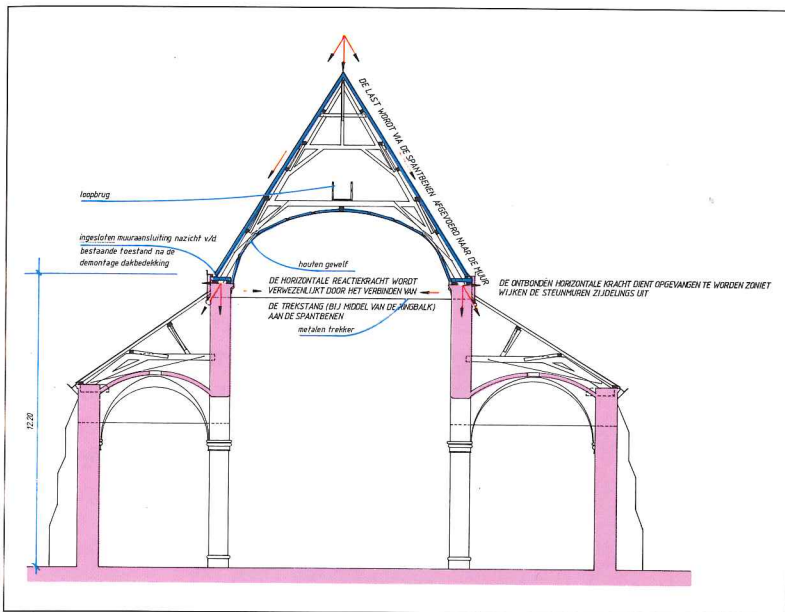
Bij deze wijzigingen zaagde men de onderste trek-balken van de dakstoelen door en werden schip en koor overkluisd door een korfboogvormig pleistergewelf, gevat onder de reeks onderste schaar-gebinten van de kap. Door deze erg onconstructieve ingreep zocht men naar een gave ruimtewerking van het schip, zonder de toen mogelijk als storend ervaren reeks dwarsbalken. Om te vermijden dat de kap de buitenmuren naar buiten zou wegduwen plaatse men zes smeedijzeren trekkers op ankers gevat in de langsmuren. Ze zijn nog steeds aanwezig. Ze stemmen echter niet overeen met de positie van de dakstoelen. Dit leverde op termijn problemen op die pas bij de recente restauratiewerken zijn opgelost.

In de loop van de 17de en 18de eeuw werd het kerkgebouw verrijkt met altaarstukken, meubilair en schilderijen. We vestigen hier de aandacht op enkele muurvaste kunstwerken.

De drie wandvullende, in hout gesneden en beschilderde altaren zijn kenmerkend voor de Vlaamse barok. Het eikehouten koorgestoelte is opgevat in een sobere Lodewijk XIV-stijl. De Brugse beeld-



De zuidgevel van de Begijnhofkerk, gezien vanop de reien (foto O. Pauwels)



▲ Dwarsdoorsnede van midden- en zijbeuken (tekening Marc Meulemeester)

► Detailtekening van de dakvoet ter hoogte van de muurplaat (tekening Marc Meulemeester)

houwer Jan van Hecke vervaardigde de eikehouten preekstoel in de traditie van de laatbarok met duidelijke invloed van de Lodewijk XIV-stijl. Het doksaal met een in hout gesneden balustrade in Lodewijk XIV-stijl is gedateerd 1754. In dezelfde periode zorgde de Brugse orgelbouwer J.A. Berger voor het kleine pijporgel. De doorlopende lambri- zeringen aan de zijmuren en de achterwanden van de zijbeuken vertegenwoordigen hier de aanwezigheid van een zwierige rococostijl met fraaie schelp- motieven. Ze zijn gedateerd 1761 en 1763. Vervaardigd uit dennenhout zijn ze echter beschilderd in een imitatie van eikehout.

**DE RESTAURATIEWERKEN IN 1990-1991. CONSOLIDATIE VAN DE DAK- CONSTRUCTIE**

Na het plaatsen van de steigers tegen de koorgevels stelde men vast dat de bovenste baksteenlagen onder de goot in zeer slechte toestand verkeerden. Bij het plaatselijk ontmantelen van de muurplaten en het onderste gedeelte van de kepers, de kapspanten en de "hondjes" zag men dat de kap - door het on- oordeelkundig wegzagen van de onderste trekbalken - de muurplaat en het bovenste gedeelte van het metselwerk had weggeduwd. De trekkers - die kort voor 1707 waren geplaatst ter vervanging van deze trekbalken - waren niet verbonden met de dak- stoelen; de in het metselwerk verdoken ankers waren zelfs slordig aangebracht. Ten gevolge van water- infiltratie en onvoldoende onderhoud verkeerden de

muurplaten en het onderste gedeelte van het dak- timmerwerk in een verrotte en vermolmde toestand. Doorzakkingen en zelfs instortingsgevaar waren niet denkbeeldig.

Een kleine eeuw geleden had men deze toestand ook opgemerkt. In 1902 maakte stadsarchitect Charles De Wulf een restauratieontwerp (7). Het bewaarde bundel bevat twee voorstellen voor een nieuwe dak- constructie boven de middenbeuk en het koor. Het eerste ontwerp voorzag een - voor die tijd als



▲  
▲  
Na het wegnemen van de lessenaarsdaken boven de 13de-eeuwse sacristie, gebouwd tegen de zuidgevel van het koor, kwamen de gewelkappen zichtbaar (foto Stad Brugge, Jan Termont)

▲  
Na het ontmantelen van de gootmuur stelde men vast dat de muurplaat en de onderste delen van het daktimmerwerk sterk aangetast waren. Detail aan de zuidkant van het koor (foto Stad Brugge, Jan Termont)

modern en doeltreffend beschouwde : metalen gebinte. Het andere ontwerp stelde voor om een vereenvoudigde houten kap te maken. Geen van beide voorstellen werd uitgevoerd. Mogelijk vond men de kostprijs te hoog en vergenoegde men zich met het aanbrengen van metalen beugels aan de spanten om verdere verzakkingen te vermijden. De blokdelen werden toen ontdebeld en/of vernieuwd en plaatselijk werd de nieuwe goot op een vernieuwde en verhoogde muurplaat gezet.

Bij de recente herstellingswerken werden ter hoogte van de muurplaten nieuwe balken in gewapend beton geplaatst (0,40 m hoog en 0,30 à 0,40 cm breed). Om een monoliet geheel te bekomen kregen de eikehouten spantpoten stalen "schoenen", met metalen doken verbonden met de betonbalk.

326/350 - 23/11/2016

Door deze werken - die niet waren voorzien in het oorspronkelijke bestek en belangrijke meerkosten betekenden - kon de 17de-eeuwse dakconstructie en de nog gave dakbedekking met schaliën behouden blijven. Alleen de onderkant van de bebording en van het schaliedak moest worden vernieuwd.

Boven de houten draagconstructie van het korfbogige pleisterplafond dat schip en koor overspant, werd een thermische isolatie aangebracht. Een deken rotswol zorgt ervoor dat de verwarmingskosten voor de kerkruimte in de hand kunnen worden gehouden. De daken van de zijbeuken en de sacristie zijn herlegd met herbruikpannen. Het plat dak boven de vergaderzaal aan de zuidzijde is volledig vernieuwd. Ook alle goten, afleiders, ontvangers en loden muurslabben waren aan vernieuwing toe. Het spreekt voor zich dat een wind- en waterdicht dak en een goede waterhuishouding de eerste voorwaarden zijn voor een goed beheer van het historisch monument.

## HERSTEL VAN HET BAKSTEEN-METSELWERK

Ongeveer 1350 m<sup>2</sup> parament werden gereinigd, plaatselijk hersteld en hervoegd. Alle buitengevels vertoonden sporen van vroegere beschilderingen: de westgevels met een eindlaag in een lichtgrijze kleur, de overige gevels in baksteenrood. Vroeger slordig uitgevoerde herstellingen van het metselwerk werden op die manier gesaust en weggewerkt. Het is niet duidelijk of dit reeds in de 17de eeuw gebeurde of later in de 18de of 19de eeuw. In ieder geval hadden de buitengevels de jongste eeuw geen nieuwe verfbeurt meer gekregen.

Het metselwerk werd gereinigd met water onder druk en natte verzadigde stoom (120 tot 160° C). Het resultaat was onvoldoende. Het parament werd ingestreken met chemische reinigingsprodukten en na kortstondige inwerking nagespoeld met natte verzadigde stoom. Men zag nauwlettend toe dat deze reinigingsmethode geen mechanische aantasting van het parament veroorzaakte. Restanten van kalkverf die niet zonder schending van de baksteenhuid konden verwijderd worden bleven behouden. Dit komt bovendien ten goede aan de historische afleesbaarheid van het monument.

Na het reinigen van de gevels werd het metsel- en voegwerk nagezien en waar nodig hetseld of vernieuwd. Vooral de afzaten van de steunberen waren door vorstschade sterk verweerd en moesten

Vóór de restauratie waren de afzaten van de steunberen sterk verweerd.

Detail van de hoeksteunbeer aan de noordgevel van het koor  
(foto Stad Brugge, Jan Termont)



worden hermitseld. Alleen deze delen kregen een behandeling met een waterafstotend produkt om - althans de eerstvolgende jaren - mosgroei te voorkomen.

Meerdere delen van de koorgevels waren destijds gevoegd met een zogenaamde *broyémortel*; een voegmortel op basis van kalk en zand met toevoeging van gemalen baksteen en pannen om een bijna egaal uitzicht met de bakstenen te bekomen. Deze voegspecie werd mogelijk bij de herstelling in 1902 aangebracht toen het beschilderen van de buitengevels in onbruik was geraakt. Voor het nieuwe voegwerk betrachtte men een passende kleurnuance, zowel bij de *broyémortel* als bij de oudere wit-beige kalkmortel.

Hiervoor gebruikte men de volgende samenstelling:  
4 delen gewassen duinzand;  
2 delen gravel (gruis van gemalen rode dakpannen);  
2 delen schelpkalk;  
1 deel witte cement;  
1 deel zavel.

## HERSTEL VAN DE GLAS-IN-LOOD-RAMEN

De acht koorvensters, de zes vensters in de zijbeuken en het hoge spitsboogvenster in de westgevel

bevatten glas-in-loodramen, gevat in horizontale en verticale smeedijzeren raambruggen, ingewerkt in de dagzijden van de vensteropeningen.

De raambruggen hebben als functie om de buigzame glas-in-loodpanelen te verstijven en om weerstand te bieden aan de winddruk. Ze bestaan uit een vaste brug (4,5 op 4,5 cm) en een losse brug of klemlat. De klemlatten waren verdwenen en vervangen door een met koehaar gewapende cementspecie. De nog aanwezige neuzen en wiggen, die de glas-in-loodpanelen bij middel van de klemlatten tegen de vaste brug moeten aandrukken deden geen dienst meer. Daar de vaste smeedijzeren raambruggen nog voldeden werden ze gedemonteerd, volledig ontroest en gemetaliseerd, waarna het smeedwerk werd teruggeplaatst. De raambruggen werden voorzien van opgelaste neuzen. Er werden nieuwe bronzen klemlatten, wiggen en bindroeden gemaakt.

De glas-in-loodvullingen in de vensters van de zijbeuken hebben gebrandschilderde religieuze tafereelen in de vier middenvakken en neobarokke patronen met loodstrippen in de overige delen met klaar glas. Volgens een opschrift zijn ze van de hand van de Brugse glazenier Jules Dobbelaere en werden ze in 1913 geplaatst. De glas-in-loodvullingen in de koorvensters zijn in 1958-1959 vernieuwd en hebben alleen een gebrandschilderde randversiering. Het venster in de westgevel is onversierd.

Het klaar glas werd gereinigd met water en een detergent. Gelet op de broosheid van de grisaille werd het gebrandschilderde glas zeer voorzichtig gereinigd met zuiver water. De glas-in-loodramen waren in horizontale richting tussen de raambruggen verstevigd met ijzeren bindroeden. Door de oxydatie van deze bindroeden hadden zich roestsporen afgezet op de buitenzijde van het glas. Deze oxydatie kon niet worden verwijderd zonder het glas te schenden.

De loodstrippen waren in slechte toestand. Alle panelen werden opnieuw in het lood gezet. Gebroken blanke ruitjes werden vernieuwd. Op advies van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium werden de gebroken gebrandschilderde ruitjes van de figuratieve panelen gelijmd met azijnzuurvrije silicone om de oorspronkelijke tekening niet te storen met bijkomende loodstrippen.

De glas-in-loodpanelen werden in de raamvakken gemonteerd en met opgedraaide strippen - de zogenaamde "*roosjes*" - aan de nieuwe roodkoperen bindroeden bevestigd. Vier tuimelraampjes verzekeren een betere luchtcirculatie in de kerk wanneer dit nodig blijkt. Aan de basis van de ramen zijn



▲ Een brand-schilderd raam door glazenier J. Dobbelaere (foto O. Pauwels)

► Het interieur na de schilderwerken (foto O. Pauwels)



afvoeropeningen gelaten, zodat het condenswater langs loden gootjes naar buiten kan worden afgevoerd. Nog steeds zijn de vroegere afvoeropeningen te zien in de horizontale raamomlijstingen aan de buitenzijde. Bij het demonteren van het grote glas-in-loodraam in de westgevel stelde men vast dat de raamburgen in een ietwat gebogen vorm waren gesmeed, zodat de gehele raamtracing naar buiten was gebuikt. Deze efficiënte constructiewijze zorgde voor een goede weerstand tegen de winddruk die op die plaats erg hevig kan zijn.

## HET SCHILDERWERK VAN HET INTERIEUR

Eerst werd de ondergrond onderzocht. Het bestaande schilderwerk, dat dateerde van de herstelbeurt in 1958-1959, was sterk vervuild en vertoonde op vele plaatsen afschilferingen. Waterinfiltraties hadden het pleisterwerk plaatselijk aangetast. De opbouw van de verschillende lagen zag er als volgt uit: op het metselwerk was een aanbrandingslaag aangebracht bestaande uit een met de borstel gestreken geruwde kalk-zandbepleistering; ongetwijfeld is dit nog de bepleistering van de heropbouw in 1604-1609. Daarop zat een eerste dunne laag kalkpleister en talrijke later aangestreeken lagen kalkverf in verschei-

dene kleuren, gaande van wit, lichtblauw, lichtgrijs tot crème. De jongste lagen waren op basis van olie.

De losse en verweerde pleisterlagen werden vernieuwd. Met staalwol werd de ondergrond geschuurd. Met in de plamuur aangebrachte wapeningsnetjes van polyester gaas herstelde men zorgvuldig de vele barsten.

De afwerkingslaag bestaat uit een verf samengesteld uit oliën en een spanningsneutralisator, met als pigment rutiel titaandioxyde met terpentijnolie als oplosmiddel. Deze verflaag mag na het aanbrengen op de onderliggende kalklagen geen oppervlakte-spanningen veroorzaken en moet dampdoorlatend zijn. De eindlaag heeft een egaal mat uitzicht om het aspect van kalkverf te benaderen.

De kloostergemeenschap was erg begaan met de uiteindelijke kleurafwerking van de Begijnhofkerk. De zuster zijn trouwens intense gebruikers van de kerk voor hun dagelijkse officies en erediensten. De ivoorkleurige eindlaag, die aanleunt bij een baroktraditie, werd gekozen in overleg met het Monasterium en het Bestuur Monumenten en Landschappen. Na meerdere proeven kwam men een passende tonaliteit door toevoeging van kleine

►► Het barokaltaar in de zuidelijke zijbeuk met op de achterwand de ontdekte schaduw-schilderingen (foto O. Pauwels)



hoeveelheden pigmenten rood, geel en gele oker aan de witte basismassa.

De bestaande beschildering van de 18de-eeuwse lambrizing is in een zeer kwaliteitsvolle imitatie van eikehout. Dit aspect werd geërbiedigd. Waar nodig is de tekening door een bekwaam vakman hernomen met lijnolie, gepigmenteerd met gebrande omber en getrokken met een marterharen penseel. Daarna werd het houtwerk in de was gezet.

Bij het wegnemen van losse verflagen op de eindmuur van de rechter zijbeuk, boven het Sint-Jozefaltaar, vond men sporen van een mogelijk 17de-eeuwse schaduw schilderij. Deze zwart-schildering werd verder blootgelegd en gefixeerd door de Conserveringsploeg van het Bestuur Monumenten en Landschappen. Dit tijdrovende werk nam in het voorjaar 1991 enkele weken in beslag. Deze grauwwarte beschildering is gedacht als "*repoussoir*" om het gebeeldhoude en gepolychromeerde barokaltaar te benadrukken. De omtrek van deze schaduw schilderij laat vermoeden dat vroeger twee knielende engelen het altaar vervolledigden. Verankeringspunten bovenaan het altaarstuk bevestigen dit.

Dergelijke zwartschilderingen kwamen méér voor in onze kerkgebouwen in de 16de en 17de eeuw (8).

Nadien raakte deze bijkomende versiering in onbruik. Deze ontdekking wijst er nogmaals op hoe zorgzaam men moet zijn bij het herstellen van oud pleisterwerk en het verwijderen van verflagen.

Naar aanleiding van de oprissing van het interieur werden de schilderijen nagezien en gereinigd in het restauratieatelier van de Stedelijke Musea van Brugge. Ook de barokaltaren werden gereinigd en geretoucheerd. Op initiatief van het Monasterium zijn de rouwborden met wapenschilden van voormalige grootjuffrouwen van het Begijnhof gereinigd en teruggeplaatst en werd het 18de-eeuwse orgel grondig ontstoft.

Tenslotte vermelden we nog dat het houten en totaal verweerde sacramentspaneel tegen de oostgevel volledig vernieuwd werd naar een ontwerp van de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg. Het paneel (1,05 x 0,64 m), dat de gelovige voorbijgangers wijst op de aanwezigheid van het Heilig Sacrament in de kerk, stelt een gouden torenmonstrans voor tegen een azurietblauwe achtergrond met de tekst "*ECCE PANIS ANGELORUM*" ("*Zie het Brood van de Engelen*") (9).

Deze restauratiewerken - die zoals bleek bij de ontmanteling van de gootmuren en delen van het dak-timmerwerk hoogdringend waren - beoogden in eerste instantie een behoedzaam herstel van buiten- en binnenwerk, zonder wezenlijke vormwijzigingen aan te brengen. Dit gebeurde met een gevoelige eerbied voor de vergroeide bouwsubstantie en een vernieuwde aandacht voor de teruggevonden sporen van de schaduw schilderijen achter het rechter zijaltaar (10).

Detail van de zuidgevel van het koor op de hoek met de oostgevel. Sporen boven het segmentboogvenster duiden het vroegere gotische venster aan. De uitstekende baksteentjes herinneren aan de middel-eeuwse dakrand. Bij de herstelling in het begin van de 17de eeuw werden de zijmuren verhoogd. Tijdens de recente restauratiewerkzaamheden is het bovenste gedeelte van het metselwerk vernieuwd, alsook de uitkragende goot en de afleiders. Een goede waterhuishouding is essentieel voor een efficiënt monumentenbeheer. (foto Stad Brugge, Jan Termont)



330/350 - 23/11/2016

## Voetnoten

- (1) Voor de geschiedenis en het kunstpatrimonium van het Brugse Begijnhof verwijzen we onder meer naar: Hoornaert R., *Ce que c'est un béguinage*, Brugge, 1921; Idem, *Les béguines de Bruges. Leur histoire, leur règlement, leur vie*, Brugge, 1924; Idem, *Le béguinage princier de Bruges. Le passé. Le présent*, Brugge, 1938; Vromman F., *Kunstwerken in de Brugse Kerken en Kapellen*, Brugge, 1986, p. 213-220.
- (2) Devliegheer L., *De huizen te Brugge*, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, dl. 2-3, Tielt-Den Haag, 1968 (1), p. 40-50, Tielt-Amsterdam, 1975 (2), p. 18-24.
- (3) Als eerste fase maakte de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing een dossier op voor onderhoudswerken aan kerk en sacristie, waarbij de aandacht vooral ging naar schilderwerken en herstel van de daken. Dit dossier werd op 25 oktober 1983 door de Gemeenteraad goedgekeurd en op 13 december 1983, met de vraag voor overheidstoelagen, overgemaakt aan het Ministerie van de

Het nieuwe sacramentspaneel tegen de oostgevel. (foto Stad Brugge, Jan Termont)

Vlaamse Gemeenschap, met name het Ministerie van Justitie, Bestuur der Erediensten, bevoegd voor het betoelagen van restauratiewerken aan kerkgebouwen. Op 12 december 1985 ontving het stadsbestuur de principiële belofte van toelage, die echter op 28 oktober 1987 werd ingetrokken om nogal verwarrende administratieve redenen. Intussen werd als tweede fase een dossier opgemaakt voor het herstellen van de buitengevels, dat op 28 oktober 1986 werd goedgekeurd door de Gemeenteraad en kort nadien aan de hogere overheid werd overgemaakt. Beide dossiers werden - samengevoegd - in november 1988 ter subsidiëring overgemaakt aan de Algemene Technische Diensten van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, echter zonder gunstig gevolg. Om de zaak verder niet meer te bezwaren met administratieve vertragingen werd, volgens een beslissing goedgekeurd door de Gemeenteraad op 31 oktober 1989, afgezien van overheidstoelagen en kon reeds op 14 december 1989 de aanbesteding doorgaan. De N.V. Gebroeders G. en ir. J. Vandekerckhove uit Ingelmunster was de laagste bieder voor de som van 10.059.507,-fr. (BTW inbegrepen). Onderaannemer PVBA Decruy uit Izegem voerde de schilderwerken uit. De werken startten op 15 mei 1990 en waren op 13 augustus 1991 beëindigd. Door meerwerken aan de dakconstructie liep de uiteindelijke kostprijs op tot 14.399.914,-fr. (BTW inbegrepen). Deze restauratiekosten werden volledig gedragen door het Brugse stadsbestuur.

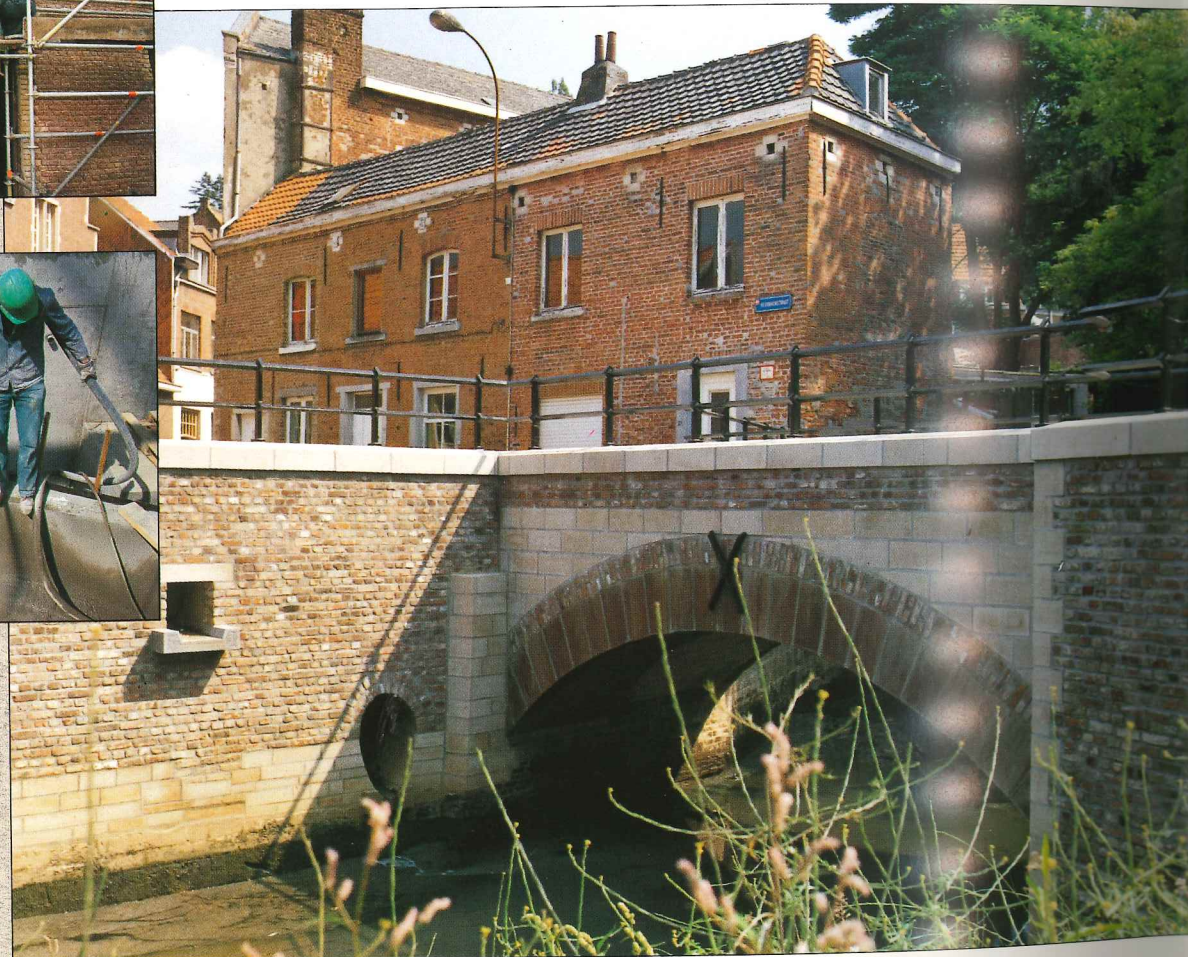
- (4) Zie Devliegheer L., *De opkomst van de kerkelijke bouwkunst in West-Vlaanderen gedurende de XIIIe eeuw*, in *Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen*, V, 1954, p. 177-345, VII, 1956, p. 7-12, overdruk Brugge, Genootschap voor Geschiedenis "société d'émulation", 1955-1957, 2 dln.
- (5) Brugge, Archief OCMW, Fonds van het Begijnhof, rekeningboek nr. 80, 1601-1645, fol. 10r.-15v. De gegevens werden gebundeld door lic. P. Chr. De Baere in een nota *Aantekeningen over de bouwgeschiedenis van het Begijnhof te Brugge*, Brugge, Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg, 1973.
- (6) In de periode oktober 1958 - januari 1959 werden de omljstingen van de koorvensters vernieuwd in kalkzandsteen door aannemer Camiel Van Acker uit Assebroek, die ook de gevels plaatselijk herstelde en de dakbedekking vernieuwde. Dit kostte bijna 5 miljoen frank en werd ten gevolge van de oorlogsschade door de overheid vergoed.
- (7) Bundel bewaard in het archief van de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg, Brugge, Oostmeers 17.
- (8) Bij de restauratiewerken in het voormalige Dominikanenklooster te Gent vond men sporen van schaduwschilderingen rond de barokke deuroplijstingen in de oostelijke pandgang. Dergelijke versieringen werden reeds in de 16de eeuw toegepast, zoals de zwartschildering die in 1567-1568 door Jan Leijs werd aangebracht achter het transeptorgel in de Antwerpse Onze-Lieve-Vrouwekathedraal (zie Declercq L., *Het materieel-wetenschappelijk onderzoek ter plaatse*, in



- Monumenten en Landschappen*, jg. 9 nr. 5, september-oktober 1990, p. 232-31). Ook is een voorbeeld gekend van een schaduwschildering rond het 17de-eeuws barokaltaar in het godshuis Lantschot aan de Falconrui te Antwerpen (zie Manderyck M., *Restauratie en herinrichting van de kapel van het Godshuis Lantschot te Antwerpen*, in *Monumenten en Landschappen*, jg. 7, nr. 3, mei-juni 1988, p. 34-41.
- (9) Meulemeester J.L., *Sakramentspanelen in Brugge*, in *Brugge die scone*, herfst 1991, nr. 3, p. 13.
  - (10) De restauratieplannen werden opgemaakt door de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg van de Stad Brugge (bouwkundig tekenaar Marc Meulemeester; architect Willy Van Daele; diensthoofd ir. architect Luc Constandt). De uitvoering door het restauratiebedrijf N.V. Gebroeders G. en ir. J. Vandekerckhove werd op de werf geleid door Carlos Van Weynsberghe. Met veel interesse volgde Zuster Felicitas van het Monasterium van de Wijngaard dagelijks de werkzaamheden. Haar persoonlijke inbreng werd erg op prijs gesteld.

# B OVENGRONDS EN ONDERGRONDS MILIEUBEWUST AKTIEF

## DENYS



- Pijpleidingen, waterleidingen en collectoren
- Industriële leidingen en electromechanische uitrustingen
- Pompstations en waterzuiveringsinstallaties
- Renovatiewerken en speciale technieken
- Grondwerken en burgerlijke bouwkunde
- Tunnels, buisdoorpersingen en boringen.

## DENYS

Industrieweg 124 - 9032 GENT (WONDELGEM)  
Tel. 091/54 01 11 - Fax 091/26 77 71 - Telex 11 515 Denys B

COURTOUW n° 091/722 15 87

# M & L

## MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

### Redactie

Bestuur Monumenten en Landschappen,  
Afdeling Pers & Voorlichting,  
Zandstraat 3, 1000 Brussel.  
Tel.: (02) 209 27 37.  
Eindredactie: M.M. Celis.  
Productie en promotie: L. Tack.  
Zetwerk en secretariaat: D. Torbeys.  
Vormgeving: L. Tack.

### Redactiecomité

Voorzitter: E. Goedleven.  
Leden:  
H. Craeybeckx (voorzitter K.C.M.L.),  
A. Bergmans, J. Braeken, M. Buyle, M. Celis,  
M. De Borgher, J. De Schepper,  
M. Fierlafijn, P. Lagaisse, A. Malliet,  
L. Tack, S. Van Aerschot,  
Hedwig Van den Bossche,  
Herman Van den Bossche, P. Van den Brecht.

### Advertentiewerving

De Ganzerik, J. Casier  
Maalsesteenweg 73, 8310 Sint-Kruis  
Tel.: (050) 36 25 89.

### Druk

Die Keure  
Oude Gentweg 108, 8000 Brugge  
Tel.: (050) 33 12 35.

De verantwoordelijkheid voor de gepubliceerde artikels  
berust uitsluitend bij de auteurs. Alle rechten voor  
het reproduceren, vertalen of herwerken zijn  
voorbehouden.

Tweemaandelijks tijdschrift van het  
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap  
Departement Leefmilieu en Infrastructuur  
Administratie Ruimtelijke Ordening en Huisvesting  
Bestuur Monumenten en Landschappen

ISSN 0770-4948 • 11 jaargang Nr. 1 • januari-februari 1992

## Inhoud

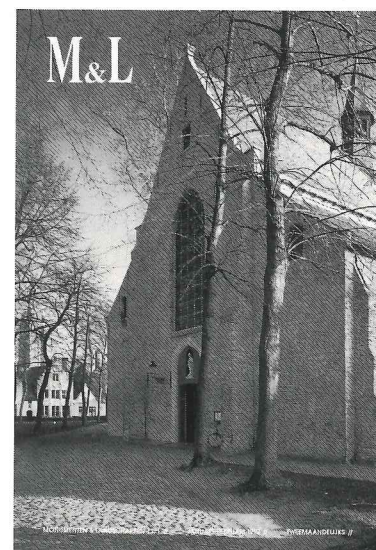
Het steengelaag te Stekene Een beschermd landschap Regi De Meirsman	8
Het provinciaal archiefgebouw te Antwerpen Linda Van Langendonk, Hilde Vermolen en Anne Malliet	20
De Brugse Begijnhofkerk: een behoedzame restauratie Jean-Pierre Esther	28
Het geboortehuis van René Declercq te Deerlijk als museum gerestaureerd Miek Goossens	40
Vlaamse en Brusselse monumenten in het plannenfonds van het repertorium van het cultureel bezit Thomas Coomans	46
Summary	58
M&L Binnenkrant	

## Abonnementsvoorwaarden 1992

Belgie: 1150 fr. (ook losse nummers verkrijgbaar voor 220 fr.).  
CJP'ers betalen: 950 fr.  
Buitenland: 1300 fr.

Uw abonnement gaat automatisch in na overschrijving op rek. nr.  
470-0278201-29 van Monumenten & Landschappen, Zandstraat 3,  
1000 Brussel met vermelding "M&L-jaarabonnement 1992".  
U ontvangt dan alle nummers van het lopende jaar.

Zonder schriftelijke opzegging vóór het einde van elk kalenderjaar, wordt een abonnement automatisch verlengd  
voor de volgende jaargang. Tussentijds kunnen geen abonnementen worden geannuleerd.



De Begijnhofkerk  
te Brugge  
(foto O. Pauwels)

MINISTERIE  
VAN DE  
VLAAMSE  
GEMEENSCHAP



M&L



**8.12. BIJLAGE 12: ARCHIEF BEGIJNHOFKERK EN BRUG, GENTSE BIJDRAGE 1973-1975**

Genote bydragen tot de kerkgeschiedenis,  
XXIII (1973-1975), HIKO, RUG

Paul Chr. De Baere

## ENIGE OPMERKINGEN OVER HET BEGIJNHOF TE BRUGGE

### § 1. DE KERK VAN HET BEGIJNHOF

De brand van 1584 vernielde de kerk van het Begijnhof grotendeels. Het puin bleef liggen tot 1604. Het is vermoedelijk vanaf die datum dat de juffrouwen hun eigendom „De Wijngaard” terug konden betrekken. Want de geuzen hadden in 1582 beslag gelegd op deze plaats die de Begijnen vanaf ongeveer 1240 moeten bewoond hebben.

Deze ramp wordt in de literatuur wel vermeld, maar verder wordt er niet op ingegaan. Toch is ze van belang voor de bouwgeschiedenis van de kerk van de Wijngaard. Bij een beschrijving van de verwoeste delen, moet het n.l. mogelijk zijn vast te stellen wat nog overblijft van de vroegere architectuur. Dat is het wat we geprobeerd hebben aan de hand van de rekeningen die bestaan in het archief van de C.O.O. (fonds *Begijnhof*, boek 80 B, f° 10 - 15). Om de rekeningen en de teksten in de rand gemakkelijker na te gaan hebben we ze in afdelingen (romeinse cijfers) ondergebracht en de posten genummerd (arabische cijfer, zie bijlage I).

#### AFDELING I (f° 10, r°, tekst in de rand, links boven)

De rekeningen in verband met de heropbouw van de kerk werden door de Grootjuffrouw, overste der begijnen, voorgelegd aan drie personen. Eerst was er de ballieu, de baron van Croysilles en Chaultmont, van de stad Brugge en van het Vrije. Deze was ook „protecteur principael”, de voornaamste beschermheer van het Begijnhof. Dan was er de stedehouder van de ballieu, Philips de Dyckere, en tenslotte diens adjunct. Ook de bisschop van Brugge was aanwezig. De presentatie gebeurde de 2de januari 1610. Hoewel de rekeningen volgens hun inschrijving dateren van 1604 (III 1), lichten posten IV 4 en IV 5 ons nauwkeuriger in over de werkelijke inschrijvingsdatum: na augustus 1609, want van toen dateert de ingeschreven nota aangaande de jaarlijkse betaling voor de werken aan het dak van de kerk. Het is dus vermoedelijk zo dat de rekeningen betaald werden tussen 1604 en 1609, naargelang de werken vorderden. De uitbetalingen werden op kleine losse stukken bijgehouden. Bij definitieve afsluiting der werken in 1609 werd alles overgeschreven in het rekeningenboek, hoewel nog een post gedeeltelijk te betalen bleef: deze in verband met het herstelde kerkdak (IV 4).

#### AFDELING II (f° 10, r°, tekst in de rand, links onder)

We hebben hier slechts het beginfragment met belangrijke historische toelichting opgenomen. Dit deel verklaart ons waarom het hier eigenlijk gaat.

De rekeningen werden geopend om over te gaan tot de restauratie en de heropbouw van de kerk van het Begijnhof. We hebben gemeld dat er in 1584 een brand in de kerk had gewoed, zodat deze vernield werd. Sedertdien waren de ruïnes blijven liggen. Dit dus tot 1604, toen een aanvang met de heropbouw gemaakt werd. De rekeningen der herstellingswerken werden, zoals hoger aangetoond, in 1609 genoteerd en afgesloten, zodat we mogen aannemen dat de voltooiing der werken van dat jaar dateert. Typisch voor een dergelijke notatie bij afsluiting der werken is dat de posten elkaar niet chronologisch opvolgen. Niet het heropruchten van de steunende muren, maar wel de grootste kosten worden (*grosso modo*) eerst genoteerd, te beginnen met het dak, de muren, de vensters... De datum van heropbouw die Duclos aangeeft, 1605, is vermoedelijk de datum van de herinzegening van de kerk toen de werken nog wel aan gang waren, maar de diensten toch reeds mogelijk. Spijtig genoeg zegt Duclos niet waar hij die datum vandaan heeft <sup>1</sup>.

Over de eigenlijke oorzaak van de brand vermelden de bronnen niets. Duclos schrijft: „Devenue magasin de blés et de paille au temps des Gueux, elle brûla, le 9 janvier 1584”. De preciesheid van de laatste datum laat vermoeden dat ook de vorige bewering juist is. De oorzaak van een brand in een hooisluur, dan nog in januari wanneer haar functie volkomen is, is makkelijker te achterhalen dan deze van een kerk in zo onrustige tijden als deze van de beeldenstorm. Het moet beslist een ongeluk geweest zijn. De geuzen zitten er voor niets tussen.

In zijn *Le Béguinage Princier de Bruges* (Brugge, 1938), schrijft R. Hoor-naert dat op 14 september 1582 de begijnen bevel kregen zich terug te trekken. Hun bezittingen aan het Minnewater staan nu ten dienste van de vluchtelingen. De kerk, „Elle sert de logement à des paysans fugitifs que la terreur des gueux du bois et des gueux de mer chassait à l'intérieur des murs de Bruges. Ils y emmagasinaient de la paille, du foin, le restant de leurs récoltes. La nuit du 9 janvier 1584, une chandelle mal surveillée met le feu aux fourrages et l'édifice devient la proie des flammes” (p. 38).

In hoeverre is de kerk verwoest geweest? Welke gedeeltes dateren bijgevolg van de bouwperiode 1604-9? Dit zullen we door ontleding der posten van de bouwrekeningen proberen te achterhalen. Wellicht kunnen we dan tevens vaststellen wat nog bestaat van de vroegere constructie. Uit de formulering „om te verstaene totter restauratie ende constructie van de nieuwe kercke binnen desen hove / thyden den jare XV<sup>c</sup> vierentachtentich duer den brand altijts gherinueert ghelegghen hebben” (II) blijken twee zaken. Eerst dat in het jaar 1604 zelf met de heropbouw begonnen werd. Ten tweede blijkt dat de kerk grotendeels verwoest moet geweest zijn, zodat er zelfs sprake is van de „constructie van de nieuwe kercke”. Tenslotte leren we nog uit afd. II dat overgegaan werd tot de verkoop van een stuk land te Koolkerke, bezit van de begijnen, om de bouwwerken gedeeltelijk te betalen.

<sup>1</sup> A. Duclos, *Bruges, Histoire et Souvenirs*, Brugge, 1910, p. 501.

## AFDELING III (f° 10, r°, tekst op de brede bladspiegel)

III 1. De rekeningen in verband met de herstellingen aan de kerk werden opgemaakt in 1604. De grootjuffrouw onder wier leiding alles geschiedt is Barbara van Bassevelde. Het eerste deel der rekeningen omvat de ontvangsten, het tweede deel de uitgaven.

## III 2. De ontvangsten.

We hebben hier slechts één post, de eerste, overgenomen, omdat de verschillende posten ons weinig inlichten over wat we hier wensen te weten, en omdat ze alle gelijkaardig zijn. Het zijn ontvangsten „ter causen vande kercke”. Meestal is de reden niet gespecificeerd, maar worden slechts de namen van de schenkers van de „aelmoesen” en het gegeven bedrag vermeld. In enkele gevallen, bij een uitgebreider post zoals genoteerd uittreksel (III 2), wordt toch aangestipt „tot reparatie ende upmaecken van de voornoemde kercke”. Spijtig genoeg wordt daarbij nooit aangegeven of de donors een speciale intentie in verband met de herstellingswerken hadden. Deze rekening van de ontvangsten loopt over folio 10 recto en verso, folio 11 recto en verso, folio 12 recto en verso.

Vanaf folio 13 verso zijn de rekeningen der uitbetalingen dan ingeschreven. Ze betreffen de verschillende uitbetalingen die gedaan werden. Hier hebben we iets meer geluk, want niet alleen de ontvanger en het bedrag zijn nader toegelicht, maar ook dikwijls de reden van betaling: welk werk of welke levering heeft de ontvanger gepresteerd? Ons systematisch résumé ziet er dan als volgt uit.

## AFDELING IV (f° 13 -15)

*Het metselwerk*

De laagste aanbesteding voor deze werken werd gedaan door Pieter Joos de Oudere en Pieter Joos de Jongere. Naar het gebruik van de tijd ontvingen ze daarvoor een geschenk (IV 9). Het metselwerk betreft de herstelling van de oostgevel van de kerk (IV 8) die echter minder toegetakeld was dan de westgevel. De oostgevel is bijna volledig overeind gebleven, zodat het bouw-materiaal en de drielobbige blindnis van de vroeggotische bouw nog steeds aanwezig zijn.

Te oordelen naar de oppervlaktestructuur van de bakstenen (verband, materiaal, lagen) moet de westgevel nog slechts voor een klein gedeelte overeind hebben gestaan. Sommige vlechtingen die bij latere verhoging der zijbeuken niet weggewerkt werden dateren van de herstelling van 1604-9. De westmuur kan niet hoger overeind gestaan hebben dan een paar meter.

Ook de zijmuren hebben erg geleden. Een afzonderlijke post (IV 11) vermeldt de herstellingen ervan terwijl de oppervlaktestructuur op sommige

plaatsen doet vermoeden dat ze nog slechts anderhalve tot twee meter hoog waren. De zerkstenen in de muur werden verlegd en hoger geplaatst.

De aankoop van een klein deel van het gebruikte materiaal werd in rekening gebracht (IV 23).

#### *De dakbedekking*

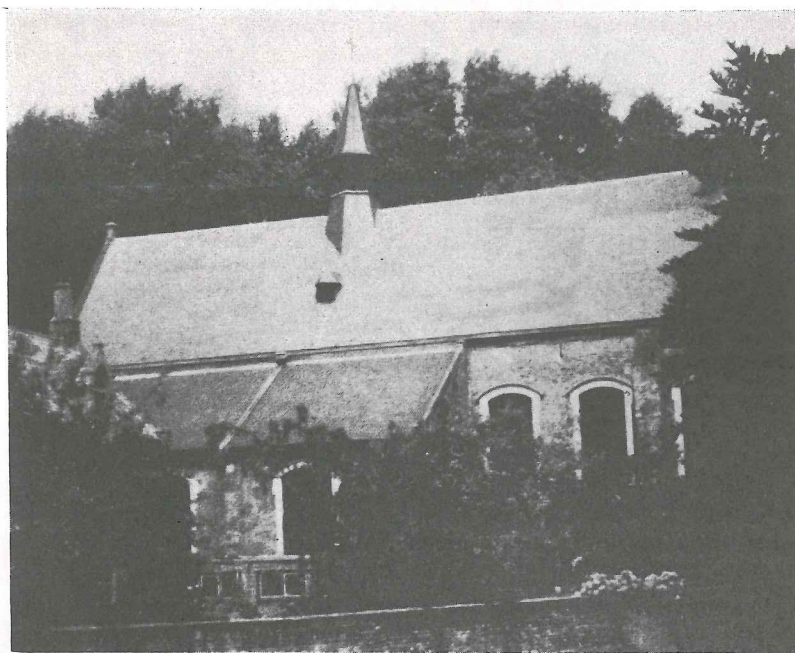
Na het vorige kunnen we vermoeden dat het dak zwaar zal geleden hebben. Inderdaad, er bleef niets van over. Michiel Verbrugghe en Jacques Truwaut, timmerlui, deden de laagste aanbesteding voor het houtwerk, gebinte en schaliedraaghout (IV 1, 2 en 3). De uitvoering zal gebeuren in eikehout (IV 20). Jan Petnuck, stadschaliedekker, zal instaan voor de bedekking met schaliën (IV 4). De betaling van dit laatste werk zal met jaarlijkse afkortingen gebeuren (IV 4). De aflossingen gebeuren telkenjare begin augustus en bedragen 20 pond. De eerste betaling, contant, gebeurt in 1604 (IV 4) en bedraagt 69 ponden, 3 schellingen en 4 grooten. In 1609 wordt nog een betaling gedaan die op dezelfde rekening ingeschreven is (IV 5). De nagels voor de schaliebedekking worden afzonderlijk in rekening gebracht (IV 17).

#### *Vensters en ramen*

Vermits de noord-, zuid- en westmuren grotendeels in puin vielen, kunnen we, zelfs zonder rekeningen, concluderen dat van de brandramen weinig zal overgebleven zijn. Er is niet vermeld wie instaat voor de hernieuwingen, maar de posten verduidelijken wel een en ander in verband met de verdere bouwgeschiedenis van de kerk.

Het blijkt dat naast het glaswerk en de ijzeren verstevigingen (IV 11), ook de venstermonelen vernieuwd moesten worden. Dat is dus het geheel van het stenen kader waarin de vensters gevat zijn. Nu, van zo'n raamwerk is bij de bestaande barokvensters geen sprake (Afb. 1), zodat we mogen vermoeden dat de huidige vensters dateren van de volgende bouwperiode (wellicht einde zeventiende, begin achttiende eeuw). De stenen raamvormen waren spitsbo-gig (te oordelen naar nu nog merkbare en dus van na de brand daterende sporen in de muur) zodat we kunnen besluiten, dat aan de gotische optrek van de kerk, althans voor wat de opstaande muren en de ramen betreft, geen afbreuk werd gedaan in 1604-09. We achten het zelfs waarschijnlijk dat de herbouwing van 1604-09 een getrouwe reconstructie van het vroeggotisch bouwwerk is geweest.

Dit alles wordt bijgetreden door wat we leren in een andere post (IV 12) die het herbekleden met brandglas van vijf oculi (of ronde ramen) vermeldt. Deze zitten volgens de post „boven onder 't dak". Een niet zo problematische formulering wanneer we weten dat de gotische opbouw basilikaal was. Het muurtje „boven" de bedakingen der zijbeuken, en „onder" het zadeldak der middenbeuk nu, bevatte de ronde bovenlichten. Uit het onpaar getal weten we dat nog één travee tot aan het bovenlicht overeind stond. Want L. Devlie-



1. *Gezicht op de zuidgevel van de Begijnhofkerk te Brugge.* Men merkt de opgehoogde bedaking van de zijbeuk en de doorbreking, afgedekt met segmentbogen. Beide dateren van de derde bouwperiode.

gher vermeldt drie traveeën voor de bendenkerk, dus per travee een bovenlicht, wat nomaal is<sup>2</sup>.

We stellen meteen vast dat de derde bouwperiode, die we einde 17de, begin 18de eeuw situeerden, niet alleen de gotische ramen verwijderde, maar ook de bovenlichten wegwerkte, zodat dit typisch kenmerk van basilikale opbouw teniet werd gedaan. Dit gebeurde door de zijbeuken een stuk hoger op te trekken dan oorspronkelijk het geval was. Van de eerste toestand resteren nu nog sommige vlechtingen die de westelijke gevels der zijbeuken begrensd. Nu is de Begijnhofkerk dus van pseudo-basilikale opbouw.

Het is wellicht niet te gewaagd te veronderstellen dat de zijbeuken en de middenbeuk door kruisribbegewelven overdekt waren. Ook deze zouden dan weggevoerd zijn in de derde bouwperiode. Vermelden we hier dat in de 13de eeuw nog een restant van dergelijk gewelf aanwezig is.

#### *Binnenhoutwerk, kleinere herstellingen en afwerking*

Deze zaken worden in een negental posten vermeld, maar zelden wordt precies aangegeven wat eigenblijk gedaan werd. We gaan even na wat zo allemaal aangeraakt wordt.

<sup>2</sup> L. Devliegheer, *De Opkomst van de Kerkelijke Gotische Bouwkunst in West-Vlaanderen gedurende de 13de eeuw*, pp. 12-14.

Op het dak komt een loden daknok en goten van hetzelfde materiaal. Met het dak zal ook wel het naaldtorentje naar omlaag gekomen zijn, doch de heropbouw ervan is niet vermeld. We weten alleszins dat er een nieuwe klok kwam, en ook een gloednieuw klokketouw. Op de toren komt een kruis, en alles wordt bekroond door een nieuwe haan van twintig schellingen groote.

In de binnenkerk gebeuren heel wat herstellingen van houtwerk zoals koorbanken en deuren. Verder wordt daar weinig over gespecificeerd. Afzonderlijk wordt vermeld dat diverse beelden worden hersteld (IV 20). Ook sloten worden vermaakt. Er werd „ghents calc” (IV 26) aangekocht, waarvan we vermoeden dat het diende om de binnenmuren te bepleisteren; „het plaasteren van de kerck” wordt afzonderlijk vermeld (IV 11).

Aan het hoogaltaar wordt gewerkt aan het voetstuk en aan een stenen tabernakel. De overige altaren, w.o. het St.-Lievensaltaar, worden herschilderd. Over dit St.-Lievensaltaar vonden we een fundatieboekje in het stadsarchief (fonds *Hospice Wingaerde*, divers 1244-1793, nr. 118). Op de titelpagina wordt ons de volgende interessante mededeling gedaan.

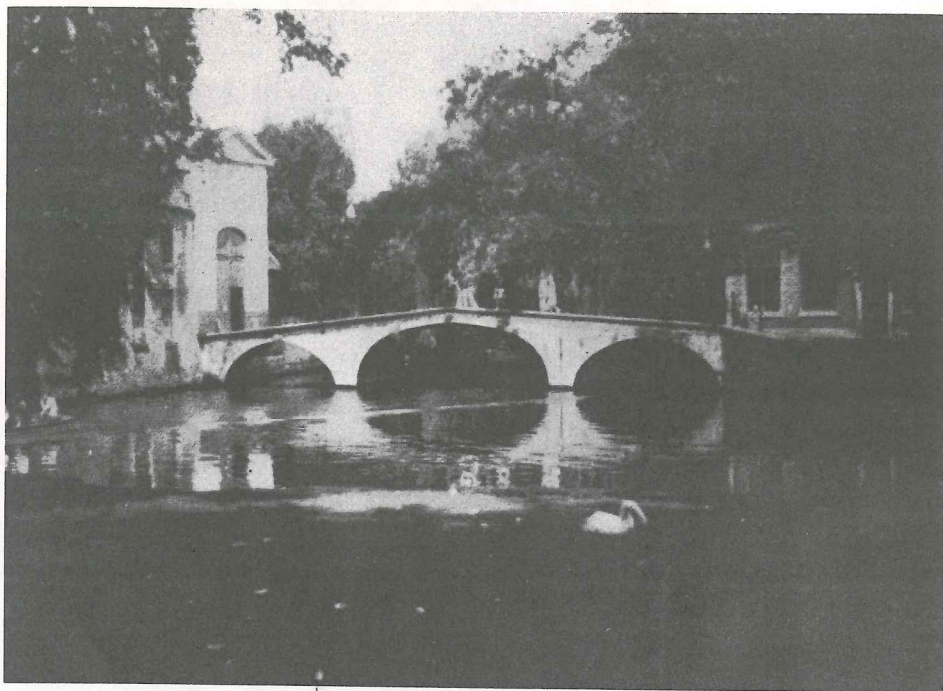
*„Capelle van St.-Lieven ten Wijngaerde  
Handtbouck*

*Door heer Cesar van Nienburch  
present als Capelaen vande Capelle  
van Ste.-Lieven Inden Wingaert,  
eertijs ten jaere 1185 door Joannes  
Castelleijn van Brugghe ende  
sijne moeder Gertrudis  
ghefondeert op den burch van  
Brugghe, ende daer naer ten  
Jaere 1244 door Margareta  
Gravinne van Vlaanderen  
ghetransfereert Inde kercke  
vanden voornoemden Wijngaerd ten  
autaere van de Ste.-Lieven...  
Januarius 1626”*

Volgens deze tekst krijgen we dus een terminus ante quem in verband met de oudste bouw van de kerk der begijnen te Brugge.

Ook de sakristij had in de brokken gedeeld. Zo er minder vlammen waren geweest (zodat hoger vermeld restant der gotische bouw bewaard kon blijven), dan is de inboedel door de hitte waarschijnlijk zeer aangetast geweest. Een nieuw „*dadhelicx*” *altaarcleet* wordt gemaakt en de deerlijk toegetakelde „*ca-sullen ende coorcappen*” moeten hersteld.

Alles bij mekaar, zou Bomans gezegd hebben, moet het wel een uitslaand brandje geweest zijn. Een speciale post gaat over het afzagen der geroosterde bomen in de tuin (IV 25).



2. De brug en de ingangspoort van het Prinselijk Begijnhof, gezien vanop de Wijn-gaardplaats.

Het is spijtig dat we tot hiertoe geen ikonografisch bronnenmateriaal over de feiten vonden.

Een korte samenvatting van de bouwgeschiedenis van de kerk van het Begijnhof ziet er als volgt uit:

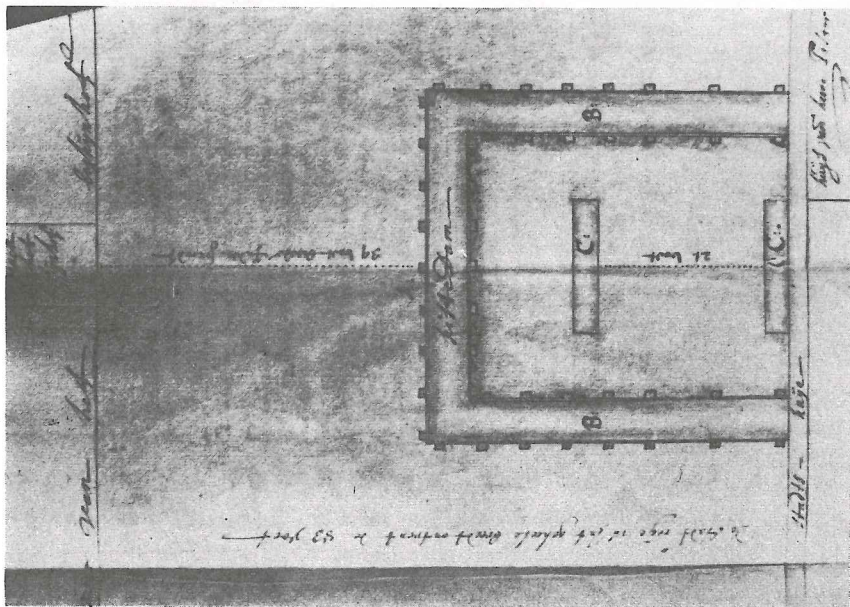
1. Vroeggotische bouwperiode, ...-1244.
2. Herbouwing van de vroeggotische kerk, 1604-1609.
3. Veranderingen in barokstijl, einde 17de - begin 18de eeuw.

## § 2. DE STENEN BRUG VOOR DE HOOFDINGANG VAN HET BEGIJNHOF

Een gelukkige vondst in het Stadsarchief deed ons een interessant document aan de hand. Dit gaat over de bouw van de stenen brug voor de hoofdingang van het Begijnhof (Afb. 2). Het document omvat de aanvraag voor de bouw (blad 1, f° 1, r°); de perikelen omheen de stadhuisadministratie (teksten in de rand van blad 1: f° 1, r° en v°; f° 2, r° en v°) en tenslotte het werkplan met een „caerte figurative” en de te volgen taktiek bij de opbouw (Afb. 3, 4). Een orde-lijke gang van zaken was nodig, want er bestonden belangrijke problemen.

Het verstaet tot legginge van de verdere dammen  
 om te comen van de ene stuyte tot de  
 andere, het legginge van de plaatsen alhier de  
 eerste en yeghe gelyken heeft is al hiernaest  
 Eerst te merken en litten moet dat inden goede  
 dinge hoort dat aenstaent met de letter A: met twee  
 dammen verstaent met de letter B: tot bynd de stuyte  
 hier alstimmeren stellen van den A: ende de murens  
 die het dorpel met sal leggen voor de legginge goede  
 stellen der goede den goet van 24 voet klommen  
 te liet andere verstaent tot diepte van vier voet en  
 half ten aenwinde omest twee derde ald  
 verstaent de goede moet bevesten is, met  
 leggen van welcke dammen met de comen metten  
 tot twee stuyte de twee stuyte hoefden getuente met  
 de letter C: ende verdere verleggen de twee dammen B  
 te onder die verdere verstaent tot bynd de murens  
 van het dorpel het alstimmeren de stuyte alle verstaent  
 te 24 voet ende alhier met molten twee stuyte stene  
 hoefden of weder stuyte tot twee stuyte ende alstimmeren  
 verstaent alle de dammen, ende de leggen metten  
 weder verdere legginge van stuyte te stellen van twee  
 stuyte, met maken van het dammen, tot stellen goede  
 stuyte hoefden verstaent met en een molten van den goet  
 van drie a vier stuyte, derde met sal gelyken tot  
 verstaent met sal weder verdere legginge. Verdere  
 verstaent en is, ende ga ad van stuyte metten van legginge  
 met sal of drie hoefden stuyte metten verstaent

4. Vergezellende tekst bij de Caerte Figuratieve.



3. De Caerte Figuratieve uit 1692.

Vooreerst was er de doorvloeï van het water in de Reye die niet onderbroken mocht worden: dit was van levensbelang voor de inwoners van de stad. Vervolgens mocht men de „passagie” van de scheepvaart tussen de Gentse vaart en de Brugse binnenstad niet belemmeren.

Uit de teksten spreekt veel zorg voor de genoemde problemen, wat meer is, men schijnt slechts deze vraagstukken onder ogen te nemen. Niemand vraagt zich af of er nog even makkelijk zal kunnen gepasseerd worden, nadat de brug er zal liggen. Dit wijst erop dat de vorige (houten) brug zeker niet hoger en breder was, dat ze vast was (vermits de stenen brug geen verplaatsbaar element heeft) en kleiner was of ongeveer van dezelfde afmetingen als deze van steen. Een summiere afbeelding van de houten brug komt voor op Marcus Gerards' plan. Uit de grootte van de brug kan men de afmetingen der toenmalige vaartuigen op de Reye afleiden, vermits herhaaldelijk vermeld wordt dat de rei langs het Begijnhof instond voor de verbinding met de Gentse vaart.

Omdat de oude houten brug „ruyneus ende onbequame om te ghebruycken” was, besloot men tot de bouw van een nieuwe. Deze zou in steen gebouwd worden. Dit materiaalgebruik wordt niet verantwoord, doch de reden is waarschijnlijk dat dit materiaal minder onderhoud en reparaties vergt.

Eerst zou men een kistendam maken, in het midden van de rei, evenwijdig aan de twee oevers. Aldus werd de doorgang gehalveerd. Loodrecht op elk der uiteinden van deze kistendam werd nu een dam naar de stadsoever gemaakt. Uit het bekomen stuk werd het water gehaald, en nu kon men beginnen met het bouwen der „steene hoofden”, dit zijn de aanzet op de stadsoever en de pijler dichtst bij de stadsoever die zullen helpen de brug ondersteunen. Wanneer deze werken klaar waren verlegde men de dwarse dammen zodat deze kwamen te liggen tussen de oever van het Begijnhof en de centrale kistendam. Aldus was de doorvaart in de andere helft mogelijk, terwijl de bouwwerken aan de zijde van het Begijnhof een aanvang konden nemen.

Eenmaal de steunen gemetst, was het realiseren van de bovenbouw door middel van stellingen gemakkelijk. Toch zou men voor deze bovenbouw (die drie tot vier dagen in beslag zou nemen) wachten tot men wist „datter geen passagie voor handen en is, ende in cas van subijte nootd van passagie men sal op drie heuren tijdt alles connen weiren”.

Vooraleer we lezing der teksten geven (zie bijlage II), maken we nog enige aanmerkingen.

De bouw van de brug valt in het begin van de periode die we als vermoedelijke tijdspanne voor de derde bouwperiode der kerk aanvaarden (zie § 1).

De plannen bespreken slechts de funderingen en de overspanningen. Er wordt echter met geen woord gerept over de bovenbouw. Het ontbreken van deze aantekeningen over de bovenbouw en de afwerking is te verklaren uit het feit dat het hier om een officieel document gaat. De stedelijke overheid liet zich met deze aangelegenheden niet in; dat waren de problemen die de opdrachtge-

ver op te lossen had. De doorvaart en de watervoorziening daarentegen, waren problemen waarmede het welzijn van de hele stad gemoeid was.

Wat nu die bovenbouw betreft, de lezer herinnere zich dat het niet om een zuiver horizontale brug gaat, maar dat er over de breedte van de brug een centrale breuklijn is, die een opgaande lijn van de uitersten naar het midden toe veroorzaakt. De slotsteen van de Tudorvormige middenoverspanning (met twee centra) is een blinde opstaande ovale cartouche in Louis XIV stijl. Er is ook de prachtige smeedijzeren borstwering die onvermeld gelaten is. Toch is deze, vermoeden we, van de tijd. Tussen de balusters, versierd als wijnstokken omgeven door ranken en druivetrossen, lopen telkens twee achtkantige horizontale baren. De brug is in haar eenvoudige bouw een pareltje van ambachtelijk kunstenaarschap.

Duclos schrijft als volgt: „Pont du Béguinage, reconstruit en bois (1297 . 1339 . 1395), en pierre, en 1570 et en 1692. Voir les balustres à sarments de vigne”<sup>3</sup>. De aandachtige lezer zal, bij confrontatie van dit citaat met de teksten van de documenten besluiten dat de stenen constructie van 1570 niet bestaan heeft. Er lag tot 1692 een houten brug: „... alwaer Tegenwoordigh is liggende de oude houtten brugghen ...”.

## BIJLAGE I

Archief van de Commissie van de Openbare Onderstand. Fonds van het Begijnhof: boek der rekeningen nr. 80, 1601-1645.

I. f° 10, r°, tekst in de rand, links boven.

### *Constructie van de kercke*

Ghepresenteert bij deze oppermeesterghen in persoone aen mijnen heere den baron van Croysilles ende Chaultmont als here baillue van der stede van Brugge ende lande vanden vrijen metten toebehoorten protecteur principael van desen hove metsgaders Philips de Dyckere Stedehouder van den voorseyden baillue (...) zijnen adjoint commissaris van heuren hoocheden ter presentie ende met interventie van mijn doorluchtigen heere mijnheere den bisschop van Brugge ii<sup>en</sup> january xvi<sup>c</sup> thiene.

II. f° 10, r°, tekst in de rand links onder. (Alleen het belangrijkste beginfragment).

Bij wete vande auditeurs vandesen rekeninghe nopens het ghemeeene resolutie ghenomen om te verstaene totter restauratie ende constructie vande nieuwe kercke binnen desen hove / thyden den jare xv<sup>c</sup> vierentachtentich duer den brand altijts gherinueert ghelegghen hebben / (...) ten zelfven offerte bijde voorseiden resolutie over ende ghe-daen (...) gheweest hebbende / te vercoopen de partie lands van xix en lands inde prochie van Coolken hiernaer verclaer Ic ende vercocht anden heere van ter somme van vierhondert vijftentseventich ponden grooten /

<sup>3</sup> Duclos, *Bruges, Histoire et Souvenirs*, Brugge, 1910, pp. 500-1.

## III. f° 10, r°, tekst op de brede bladspiegel.

Anno 1604

1 Rekenynghe ende bewijs die doet yffer Barbara van Bassevelde tegenwoordich grootyffere vander Infermerie vanden Wyngaert in Brugghe / Ter causen vanden handelinghe ende administratie bij haer ghehadt zowel in ontfanghe als uutgeven van treedisieren ende upmaken van de verbrande kercke binder voornoemden hove. Die begonnen ende besteedt was int Jaer duust zeshondert ende viere. Welcke rekeninghe zoo doende es in ponden schellinghen ende pennynghen groten Vlaems.

Ontfanck

2 Eerst ontfaen van dese rekenende ter causen van een aelmoese bij haer ghejont tot de reparatie ende upmaecken vande voornoemde kercke de somme van xxxiiii<sup>l</sup> viss viii gr

## IV. f° 13, v°

*Betalinghe ghedaen up ende jeghens den voornoemden ontfanck*

1 Eerst betaelt michiel verbrugghe ende Jacques truwait temmerlieden ter causen van tleveren ende maecken van tdak vande kercke met de onderlaten volghende den accoorde met hemlieden ghemact De somme van ... iij<sup>l</sup> xxv<sup>l</sup> grooten

2 Item betaelt voor een hooftleetlacken voor de huusvrauwen vanden zelven michiel ende Jacques teweten inde eeste bestedinghe elc xxv ss grooten / ende inde tweede bestedinghe an dhuusvrauwe vanden zelven michiel xxv ss grooten mitsgaders v ss grooten eene godspenninc tsamen ... iiii<sup>l</sup> grooten

3 Item betaelt anden zelven michiel verbrugghe Jacques Truwait ende andere persoonen ter causen vanden coop van tscaillebart dienende upde voornoemde kercke / Tsamen de somme van ... Lxiii<sup>l</sup> xiiiss iiii grooten

4 Item alzo m<sup>r</sup> Jan petnuck den stede scailledeckere / anneghenomen heeft te decken de voornoemde kercke met scaillen / ten prijse van iij<sup>l</sup> viss vii grooten de roede es daernaer bevonden gheweest tzelve dak groot te zijne Lxxxi roeden min een vierendeel van een roede / beloopen ter somme van ij<sup>l</sup> Lxix £ iiiss iiiigr te betalen de Lxix<sup>l</sup> iiis iiijgr contant ende de reste bij xx £ gr telcken jaere Inneghegaen zijnde ougst xvi<sup>l</sup> vijfve dus hier betaelt over het ghereden payment Lxix<sup>l</sup> iijs iiijgr metsgaders de paymenten vielen ougst xvj<sup>l</sup> vii ende achte tsamen ... I<sup>l</sup> xxix<sup>l</sup> iiiss iiij gr

5 Bet. tpay<sup>t</sup>. vallende ougst xvi<sup>l</sup> neghen ... xx<sup>l</sup> viss ij gr Rest I<sup>l</sup> xx<sup>l</sup> grooten

f° 14, r°

6 Item betaelt den voornoemden m<sup>r</sup> Jan petnuck over tleveren van tloot dienende tot vuesten upde kercke / de loodin goten ande kercke / metsgaders tupstellen van tcruce tsamen v drie biletten ... L<sup>l</sup> xvijss vi gr

7 Item betaelt anden voornoemden Jacques Truwait van diveersche wercken ghedaen inde voornoemde kercke / zo anden choir oultaren banken als andersins daerinne begrepen diveersche leveringen byden zelven jacques ghedaen des(omme) van ... Liii<sup>l</sup> xss gr

8 Betaelt an Pieter Joos d° ende P<sup>e</sup> Joos de Jonghe / matsenaers over het maken vanden nieuwe hentghevele / vanden voornoemden kercke / midts tleveren van calc ende zandt boven toverscot van / tsteen van diere / De somme van ... Lxxxiii<sup>l</sup> viss viij gr

9 Item betaelt den selven pieter Joos / ter causen vanden wijnen bij hem ghewonnen als Leeghts insteldere / te weten in beurze ij<sup>l</sup> xss g ende ter tafele ij<sup>l</sup> xss g tsamen ... V<sup>l</sup> grooten

10 Item betaelt den selven van trepareren van de santuarie ... xxss grooten

11 Item betaelt Chaerles Debeste matsenaer ter causen van tvermaken vande mueren vande kercke / tverlegghen ende verhooghen vande zarcksteen vande zelve kercke

Voorts noch tplaesteren vanden zelve kercke / tinlegghen vanden ijsseren baren Enne de glaseveinsters ende anders / al conforme zijne Rekenijnghe / met hem ghehouden / De somme van ... xlvj£ grooten

f° 14, v°

12 Item betaelt mattheus de kiender glasemaker / over tmaecken van vijf Ronde glaseveinsters inde ronden boven onder tdak / De somme van ... v£ grooten

13 Betaelt michiel Verbrugge over tleveren ende maecken van tharnasch vande zijdveinsters ende de choordaken tsamen ... xvi£ viss viij gr

14 Betaelt den zelve over tleveren ende maken van tvoetbart vanden hooghen outlaer ... ij£ xviss viij gr

15 Betaelt Jan de reulx smet / over den coop van een deel ijssern baren dienende tot de veinsters / ... xi£ ixss gr

16 Betaelt Jacques truwait over tleveren ende maecken vande hendelduere ... iiij£ grooten

17 Item betaelt voor scaillenaghels die veroorboort zijn up tvoornoemde dac metgaders andere inde kercke verbezicht tsamen ... xiiij£ vss gr

18 Item betaelt voor de weerhane om up de kercke ... xxss groote

19 Item voor tschilderen van onze vrouwen outlaer, St Lievens outlaer ende andere partien inde kercke metgaders het cruce ende al datter voorts inde kercke te doene was ... x£ viss viii gr

20 Item betaelt voor eecken huelinck ende scaille latten veroorboort inde kercke ... iiij£ xss gr

21 Item betaelt m<sup>r</sup> Aernout plouvier van leveringhe van zeker houtewerc om inde kercke ... vi£ xiss gr

22 Betaelt Jacques truwait ome tmaken van een cassijn inde santuarie ende vermaken van diveersschè beelden ... xxvss gr

23 Item betaelt voor zant ende tvoeren van steen tsamen ... iiij£ xvss gr

f° 15, r°

24 Item betaelt Denijs Vinson slotmaker over zeker leveringhen van ijsere baren inde veisters glaseroen hanckers sloten ganghen ende anders tsamen ... xxi£ vijss gr

25 Item betaelt voor tzaghen van zeker boomen binden hove ... ij£ xss gr

26 Item betaelt voor ghents calc ende ander calc metten aerbeyt tsamen ... viij£ xss groote

27 Item betaelt den steenhauer van tafdoen van thelich sacramentshuus ende tselve wederomme te stellene ... xxvss groote

28 Item betaelt voor de stoffe van een nieu dadhelicx outlaer cleet tvermaken vande casullen ende coorcappen ... iiij£ viiss gr

29 Betaelt Jacques truwait de Jonghe van zeker reparatien inde kercke ... xxvss gr

30 Item betaelt Adam vanden zande over de coop van een nieuwe clocke / xx£ viiiss iig / Dan of ghemymt van tguendt datter in twijden ghepresenteert was xi£ viig metgaders noch xxvss gr byden voornoemden Adam daertoe ooc gheputeert Dus hier naer betaelt ... viij£ xviss ii gr

31 Item betaelt voor een nieuwe clock strynghe ... viiss gr

32 Item betaelt voor tvermaken ende nieuwe vergulden / van een zelve platteelken tot de beste kelck ... xiiiiss gr

(...) somme vande betalinghe bedraagt ... ix<sup>c</sup>xij£ viiss ijd grooten

Ende den ontfanck hiervooren (...) bedraecht ... viii<sup>c</sup>iiii<sup>xx</sup>xij£ ixss iiij grooten

128 . 10 . 2

f° 15, v°

Dus meer betaelt dan ontfaen de somme van ... xviii£ xviiss xd groote

Deze Rhecnghe was aldus ghesloten bij mijn heeren de comissarissen ende gheaccepteert bijde voornoemde uppermeesterghen up de protestatie als naer costuyme ter presentie van meester Jan vanden Rhyne erfachtig vastene bijde raedsjonckvrouwe vandesen hove te wetene Joncvrouwen Adriane Boone ende Barbara hoornebout met de zuster ende indispositie Joncvrouwe Barbara de meestere ende Joncfraue de meet mitsgaders Jan de ridderre ontfanghre van den voornoemden infirmerie ten daghe ende jare als boven

Hier volgen dan drie handtekeningen.

## BIJLAGE II

Stadsarchief te Brugge. Fonds van het Begijnhof; map met diverse rekeningen en oorkonden 1244-1793.

De inhoud van deze map bestaat meestal uit pachtkontrakten, oorkonden en rechtsgedingen. Ze omvat ook twee bladen, dubbel gevouwen, die beide betrekking hebben op de bouw van de stenen brug voor de poortingang aan de Wijngaardplaats. Het eerste blad, dubbel gevouwen, is beschreven op folio 1 en 2, recto en verso. Hierop komt de aanvraag aan het college voor. Het tweede blad, dubbel gevouwen, is beschreven op folio 1 verso en folio 2 recto. Dit tweede blad bevat een plan.

*Tekst op de brede bladspiegel van het eerste blad*

f<sup>o</sup> 1, r<sup>o</sup>

An Edele ende weerde heeren Burgemeesters ende schepenen der stede van Brugge.

Supplierende verthoont reverentelijck de groot ende ouder Iffers met hunnen Raedt vanden Princelicken begghinhove geseyt de Wijngaerde binnen deser stede hoedat sy met consent van d'heeren commissarissen vanden selven hove gheresolveert is ende haer ghenootsaect vindt van nieuws op te maken eene steene brugghe omme te geraken binnen den selven beginhove alwaer Tegenwoordigh is liggende de oude houtten brugghe midts deselve is teenemael ruyneus ende onbequame om te ghebruycken ende alsoo het voorshreven nieuw te maken vande brugghe niet en can gheschieden sonder inde reviere deser stede voornoemt paelende anden selven bagghinhove ende loopende vanonder deselve brugghe te leggen ofte schieten inde selve eenighe aerde dammen t'gove met

f<sup>o</sup> 1, v<sup>o</sup>

en vermaghte ghebeuren sonder preallabel consent van U.D. en / welcke dammen souden gheleyt worden in twee duversche stonden ofte reysen / omme niet te beletten ofte in eeniger manieren te belemmeren de passagie vande schepen als anderssints dagelicx aldaer hunnen cours nemende / soo neemt sy haeren toevlucht totten collegie

Biddende t'selve believe gediendt te wesen t'gone voorschreven overgemerckt ende dat den noodt geene wetten enheerst tot het eviteren van alle ongelucken ende pery hebben te consenteren te mogen leggen de dammen in desen vermeldt ten sijne van te steken de drye steene boogen vande nieuwe brugghe conforme het model daarvan sijnde / overmidts daerdoore geen de minste passagie van water ofte schepen en sal belet worden gelijk ter platse claerlick sal angewesen worden met het setten van paelen twel doende et

[handtekening] ...aelmant

f° 2, r°

*Onder Correctie*

De supplianten bidden U.Ed. believe gediend te wesen te considereren dat naer het leggen ofte schieten vande dammen in deser vermeld tot het maken vande grondt ende metselrije vande steene brugge noodigh is ten minsten twee maanden tijds ende dat men ordinaren bij jegens de maendt van s.bre is hebbende vloet van wateren, sulcx dat het van noode is ende ten uuytersten redelick dat men van nu af anden voorseyde brugghe soude wercken omme in het achtersomer saysoen an het werck ende passagie van wateren geen beletsel te hebben / ende inden somer ofte dees tijds nochte passagie van water nochte van schepen soo grootelicx encan voorvallen / want aldaer noch gevougelicke sal connen gepasseert worden / Ja veel beter passerelic en sal wesen als inde gendtsche vaert, ende de schepen aldaer willende passeren altijt die selve gendtsche vaert moeten bevaeren gelyck ter veu... an d'heeren ghecommitteerde ter tresorie is bethoont ende ongetwijffelick alsoo an U.Ed. gherapporteert ende oock claerlick

f° 2, v°

te sien is yuyt de medegaende caerte figurative daeran ten surpluyse alhier wordt gerefereert /

Bij dien vertrauwen de supplianten dat men hun versouck in desen sal commen toe te staen / daer toe U.Ed. andermaal worden gebeden twellen doende ...

*Teksten in de rand van het eerste blad*

f° 1, r°

Links boven, tweede handschrift.

Sij gheleijt in handen van d'heeren Ghecommitteerde ter tresorie omme naer ghenomen (...) de (...) ter interventie van stadts 20 (...) ende voorder examinatie soo nogende de nootsaeckelicheijt als den Inconvenienten dieder soudon connen voorvallen ter causen vande passagien van schepen, ende andersints voordat gheresolveert te wordene actum in caemere den 3<sup>e</sup> Juny 1692 my present (handtekening) J.B. De Villegars.

Links midden en onder, derde handschrift.

op het vertoogh in caemer ghedaen bij dhe. miechiel vander Plancke uuyt den naeme vande grootiffer van het begijnhof deser stede ende versoecke van te moghen wercken tot maecken van steene brugghe in desen gheroert wierdt het selve in dese con (...) des tijds voor alsnoch gheexcuseert, actum in caemer den 18<sup>n</sup> Juny 1692 my present (handtekening) Chle Van Volden 1692

f° 1, v°

Links boven, derde handschrift.

schepenen ordonneren dese (...) met de annexe caerte figurative gheleyt te worden in handen vande ghecommitteerde ter Tresorie om naer behoorelicke visitatie vande ghehoort daer op die hetorhoort t'eynde rapport voorder gheresolveert te worden actum in caemer den 30<sup>en</sup> Juny 1692 my present (handtekening) Chle Van Volden.

f° 2, r°

Links boven tot onder, vierde handschrift.

den 30<sup>en</sup> Juny 1692 heeft t'collegie van schepenen gheordonneert dat deghecommitteerde ter tresorie andermael soudon nemen (...) / ome te sien of de navigatie door t' leggen dammen tot maecken van dese brugghe niet en soude belet worden ten selven daghe uut crachte van voorss. ordonnantie hebben de ghecommitteerde ter tresorie andermaal ten (...) ghenomen ter interventie van stadtswercklieden ende deken ende eedt van schippers deser stede ende afghemeten debrede ende diepte van de Reye daer de dammen gheleyt sullen worden / laet ende voor passage voorde schepen 34. voeten

breede en 5. voeten diepte / welke diepte breed is het dan 14. voeten / ende alsoo bestant om alle gheladen schepen teconnen passeren ende die de vaert van ghent connen bevaeren / date 1<sup>en</sup> July 1692

Tot hier werd de tekst in een trek geschreven. Nu gaat hetzelfde handschrift verder, doch het dateert blijkbaar van een ander moment. De tekst wijst naar vorm en inhoud op een iets latere datum: hoogstwaarschijnlijk kort na het bovenvermelde onderzoek ofte „visitatie”.

Gehoort t' voorsig rapport vande ghecommiteerde ter tresorie schepen consenteren dat desen sullen moghen legghen den dam volgende de caerte figurative alhier ondergheleyt / ende gheleyt sijnde de fundamenten tot maecken vande steene brugghe met tebeginnen ten sy met voorgaenden vande ghecommiteerde ter tresorie, omme t' selver werck naer proportie ende bevint

f<sup>o</sup> 2, v<sup>o</sup>

tereguleren /

*Tekst op de brede bladspiegel van het tweede blad*

N.B.: Naast de tekst, op folio 1 verso, komt het plan voor op folio 2 recto. Dit is de „caerte figuratieve” waarvan hoger reeds sprake was. De buitenbladzijden zijn dus blanco gebleven. De binnenbladzijden zijn op de boorden omrand met een doorlopende zwarte rand van ongeveer 1 cm breed. Hier volgt de tekst van folio 1 verso.

het concept tot legghen van de noodighe Dammen omme te connen maecken een Steen brugghe tot den Inganck van het begijnhof ter plaetse alwaer de houtte brugghe geleghen heeft is als hiernevens

Eerst te maecken een kistdam dweirs Int midden vande reye hiernevens aengeteeckent met de letter A: met twee dammen geteeckent met de letter B: tot Jehens de stadts kaye alswanneer tusschen den dam A: ende de meuragie van het begijnhof noch sal blijfven voor passagie vande schepen ter breede Inden grondt van 34 voet alomme op het ordinaire waeterpeil ter diepte van vier voet en half ten alderminsten emmers meerder diepte als somerdaechs Inde gentsche vaerdts bevaerlick is, met legghen van welke dammen men sal connen matsen tot boven waeter de twee steene hoofden geteeckent met de letter C: ende naerdien verlegghen de twee dammen B op dander sijde vanden dweirsdam tot jehens de meuragie van het begijnhof alswanneer de schepen sullen connen passeeren tusschen de twee steene hoofden C: aldaer breed tot 21 voet ende alsdan oock metsen twee gelijcke Steene hoofden op dander sijde tot boven waeter ende alsdan weiren generalick alle de dammen, ende de booghen matsen sonder voordien passagie van water te beletten ten waere datmen, met maecken van het sommier, tot steken vande voorseijde booghen, quame te beletten de passagie vande schepen tgenne utterlick maer en can wesen voor den tijt van drie a vier daeghen daertoe men sal wachten tot alderstont men sal weten datter geen passagie voor handen en is, ende in cas van subijte nootd van passagie men sal op drije heuren tijdt alles connen weiren.

## RÉSUMÉ

## L'ÉGLISE DU BÉGUINAGE DE BRUGES

L'église du Béguinage de Bruges fût détruite en grande partie par l'incendie de 1584. Elle demeura en ruines jusqu'en 1604. Nous supposons que c'est en cette année que les Demoiselles purent rejoindre leur propriété « De Wijngaard » où elles séjournaient depuis 1240 environ, mais qui avait été occupée par les hérétiques en 1582.

A la clôture définitive des travaux en 1609, tous les frais de réparation furent inscrits dans le livre des comptes, quoiqu'un article resta à être payé en partie, celui concernant la réparation du toit de l'église.

A la lumière de ces comptes, nous pouvons déduire des différents articles qu'il resta peu de l'église si ce n'est les murs extérieurs. En outre, les articles nous permettent de conclure que l'église a été reconstruite telle qu'elle était avant l'incendie. Le mobilier et le trésor furent restaurés ou renouvelés. Cette basilique gothique de 1604-9 fut transformée vers la fin du 17<sup>e</sup> et le début du 18<sup>e</sup> siècle en une église pseudo-basilicale, telle que nous pouvons la voir encore aujourd'hui au Béguinage de Bruges.

## LE PONT DE PIERRE DU BÉGUINAGE DE BRUGES

Une heureuse découverte aux archives de la ville de Bruges nous procura un document intéressant concernant la construction en 1692 du pont de pierre devant l'entrée principale du Béguinage. Le document comprend l'autorisation de construire, les péripéties de l'administration de la ville et finalement le plan de travail avec une « caerte figurative » et la tactique à suivre pour la construction. Il fallait s'y prendre avec méthode, car de sérieux problèmes devaient être résolus. D'une part le cours du « Reye », de nécessité vitale pour les habitants de Bruges, ne pouvait être interrompu, et d'autre part on ne pouvait empêcher le « passagie » de la navigation entre le canal de Gand vers l'intérieur de la ville. Ce pont avec sa magnifique balustrade de fer forgé, probablement d'époque, constitue encore aujourd'hui l'entrée principale du Béguinage.